

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. LWOWSKIEGO GIMNAZYUM

IM. FRANCISZKA JÓZEFA

ZA ROK SZKOLNY

1907.

WE LWOWIE

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO

1. Związkowa drukarnia we Lwowie, ulica Lindego 1. 4.

1907.

Re. 225.

Spz. 435

STOSUNEK SŁOWACZYZNY DO POLSKI

w X i XI wieku (od r. 992).

WSTĘP.

Jakkolwiek pracy niniejszej tytuł opiewa: „Stosunek Słowaczyny do Polski w X (od r. 992) i XI wieku“, zamiarem moim jest nie podejmowanie mikrologicznych badań wszechstronnego kontaktu tej krainy z Polską, lecz skonstatowanie ewentualnej przynależności jej politycznej do tegoż państwa. Ponieważ właśnie stan zawisłości Słowaczyny w czasie objętym tytułem pracy w ten sposób, jak go dotychczas wielu rozumie, nasuwa mi poważne wątpliwości, przeto postanowiłem rozwiązaniu tej kwestyi całe poświęcić studyum. Wobec tego pomijam w zupełności wyświeltanie prawno-politycznych związków, ile że podobnemu zadaniu nie wcześniej podołać można, jak dopiero po stwierdzeniu, czy właściwie rzeczony kraj z Polską wspólny prowadził byt. I chociaż w wynikach doszedłem do nieco odosobnionego zapatrywania od dotychczasowych rezultatów, to przecież nadal zagadnienie wspomnianego wyżej prawno-politycznego ustroju wprawdzie nie całej Słowaczyny, lecz — jak to niżej wykażę — przynajmniej jej części, nadal oczekiwać będzie swojego opracowania.

Organiczny przeto węzeł niniejszej rozprawy stanowi chronologiczne następstwo wypadków: dwukrotnego pozyskania i tylokrotnej utraty (części) Słowaczyny przez Polskę z końcem X i w ciągu XI wieku, t. j. przyjmwanego na-

bycia jej przez Bolesława Chrobrego i Bolesława Śmiałego, a zatraty za rządów Mieszka II i Władysława Hermana. Ową wytyczną spowodowała trudność wysondowania konkretnych danych z chaotycznego materiału źródłowego naszego i obcego, którego szczupłość ponadto zmusiła mnie drogą subtelnej dedukcyi zadowolić się li tylko jej hołdowaniu.

Wdzięczniejsze pole następuje badaczowi wiek XII. Czasy Bolesława Krzywoustego zasobniejsze w wypadki, świadczą wymowniej już nie o samym fakcie zawisłości — kawałka wprawdzie (Spiż) — anektowanego przedtem terytorium, lecz gruntowniej odsłaniają nić wewnętrznej spójni, tej, która zabranemu krajowi nadała piętno polskości.

Słowaczyna nie występowała nigdy w naszej epoce samodzielnie, ani nie zaważyła w tyłu węgiersko-polskich konfliktach decydująco ¹⁾, tak, aby oś danej akcji przynajmniej chwilowo stanowiła sprawa węgierskiego Podkarpacia. Bierne zachowanie się zredukowało ją do roli przedmiotu podrzędnego znaczenia, o którego posiadanie nie spotkać specjalnych kroków wojennych powtórę, cała nigdy po r. 992 w szeregu zawieranych pokojów na porządku dziennym wymienioną nie była.

W rozprawie niniejszej wychodzę z ściśle określonego stanowiska. Nie traktuję Słowaczyny jako całość z dwóch przyczyn:

1. Słowacy nie tworzyli w omawianej dobie samodzielnego ciała politycznego mimo jedność etnograficzną ²⁾;

2. Jeżeli uwzględnimy do czasu panowania Bolesława Chrobrego, a właściwie kwestyi jego zdobyczy węgierskiej — Galla — źródło zasadnicze i dość wiarygodne (na innych zbywa), lub nawet kronikę węgiersko-polską, zaś do Bolesława Śmiałego odnośnie do nabytku węgierskiego dokument Henryka IV z r. 1086, padlibyśmy łatwo ofiarą złudzenia, gdyż Chrobry miał zająć Węgry od Karpat po Dunaj a Cisę na

¹⁾ Sprzeciwia się to pogładowi Lewickiego; zdaniem jego ustąpienie Mieszka II. ze Słowaczyny doprowadza rzekomo do zawarcia polsko-węgierskiego sojuszu (1027).

²⁾ Znany jedynie około r. 1030 podległego królowi węgierskiemu księcia Henryka (syna św. Stefana).

wschód, a Śmiały północne komitaty węgierskie: Trenczyn, Orawę, Liptów i Spiż — prowincyę Wagu ¹⁾. Jest to błąd zasadniczy a próba jego wyjaśnienia jest głównem motto w całej pracy.

Od czasu wypędzenia udzielnego księcia słowackiego Prywiny, traci księstwo niezależny byt, a Mojmir wciela je w skład państwa wielkomorawskiego r. 833. Z rozbięciem Wielkich Moraw podpadają Słowacy Magyiarom nie jako szczerp, albowiem siedzibami sięgnęli dalej ku północnemu zachodowi, na Morawy, lecz jako terytorjum.

W historyi politycznej przynależności Słowaczyny napotykaemy dużo sprzeczności. Nie pozwoliły też one mi długo wyraźnie i stanowczo oświadczyć się. Przedewszystkiem kronikarze nie rozróżniają Słowian węgierskich — oni znają tylko Węgry. Tak sądzi Gall o podboju Chrobrego za Karpatami, tak mówi kronika węgiersko-polska, a mówi szczegółowo i dobitnie, podobnież i inni.

Jaką ewolucyę społeczną przechodzili Słowacy na przełomie pierwszego tysiąclecia, próżnoby się najteższa głowa siliła odgadnąć. Że niewątpliwie istniała, zaprzeczyć się nie da. Wedle zapiski roczników hildesheimskich widzimy w r. 1031 księcia Ruzyi (Słowaczyny) władającego szczerpem, który zapewne etnicznie się zarysowywał. Jedynie do czasu zniszczenia państwa Świętopelka przebija widocznie ogólne życie plemienia, ale od r. 907 niknie wszelki ślad zupełnie; nigdzie w źródłach nie spotkać pozytywnych danych o Słowianach w tej stronie ²⁾. Jeden Konstanty Porfirogeneta cośkolwiek wspomina. Pisze jednakowoż niejasno i na nim bez zastrzeżeń polegać niebezpiecznie.

Czy Polska posiadała przed lub po r. 1000 Zakarpacie po Dunaj — to istny węzeł gordyjski. Wszystkie źródła czerpiąc z jednej skarbnicy, potwierdzają rozwijane w tym

¹⁾ W drugim wypadku użyto „pars pro toto“.

²⁾ W kodeksie dypl. Czech Friedricha słychać o Słowianach między r. 903 a 906 z Rugii (Słowaczyny) „Slavi vero, qui de Rugis vel de Bohemanis mercandi causa exeunt ubicumque iusta ripam Danubii vel ubicumque in Rotalariis vel i Reodariis loca mercandi causa obtinuerint de sogma una de cera duas massiolas quarum utraque scoti unum valeat. (Codex dipl. et epistol. regni Bohemiae — Gustavus Friedrich, Praga 1904).

kierunku teorye. Powszechnie wiadomo, że Słowacy zajmowali od wieków północne Węgry a jeszcze i dziś, mimo systematycznie postępującą magyaryzację, daleko na południe sięgają. Fakt ten z zapiskami kronikarzy w jedną skondolidowaną całość dał dogmat: „Bolesław Wielki zdobył całą Słowaczyznę aż po Dunaj“.

Nabytek Chrobrego zidentyfikowano z terytoryum obszernej Słowaczyzny.

W jaką sprzeczność wpadają bezwiednie niektórzy badacze, posłuży następujący przykład: Ziemia wańska, zdaniem wielu historyków, należeć miała do Czech za Bolesława II. Wiedzą o tem wszyscy; odpowiednio także tłómaczą sobie ową znaną prowincję Wagu i mimo to zgodnie wbrew swojemu rozumowaniu przyjmują, że Chrobry odebrał Czechom całą Słowaczyznę. Czy słusznie? Wejdzmy w rzecz głębiej a ujrzemy olbrzymi przeskok i grubą nieopatrność. Rozumieją oni znaczenie prowincyi Wagu w postaci kilku komitatów północnych Węgier, a zaraz następnie twierdzą, jakoby Chrobry pozyskał Słowaczyznę od Czechów w obszarze między Dunajem a Karpatami. Widoczne tu, chociaż mimowiednie utożsamianie jednego pojęcia z drugim — ziemi wańskiej z całą Słowaczyzną. Błąd ogromnie zawily, który dopiero przy ścisłej interpretacji dostrzedz się daje.

Pierwszy raz okroili Węgrzy granice Polski po śmierci Mieszka II, drugi Czesi r. 1079, pracą Bolesława Śmiałego zrekonstruowane. Ziemia wańska ponownie i niepowrotnie stała się łupem węgierskim dopiero 1086. Zabór jednak nie ustalił chwiejnych granic obu państw. Ustawiczne walki i niesnaski sąsiedzkie oddawały pogranicznym panom często znaczniejsze włości pokonanego przeciwnika. Tak np. szlachcic polski, Piotr Komorowski, jeszcze r. 1458 wyгнаwszy niejakiego Pongracza Szent Miklosy w jego miejsce nadżupanem Liptowa pozostał i kilka okolicznych zamków zdobył¹⁾. Jedynie Spiż utrzymał się do pierwszego rozbioru przy Polsce. R. 1133 dał go Krzywousty tytułem posagu córce Judycie Świętosławie, poślubionej wydziejczonemu Borysowi węgierskiemu. Atoli już r. 1145 wygnali Węgrzy Borysa i Spiż obsadzili. Dopiero Zygmunt lu-

¹⁾ Maksym. Gumplowicz: »Polacy na Węgrzech«. Lud r. 1900 i 1901.

ksemburski (1412) dał ziemię spizką formą zastawu Jagielle za pożyczkę 40.000 kóp groszy praskich wraz z 13 miastami. Niedługo potem domagał się kilkakrotnie Luksemburczyk zwrotu zastawionej ziemi bezskutecznie — bowiem nie myślał o wyrównaniu zaciągniętego długu. Spiż złączon z województwem krakowskim, kupiony za pożyczone a nie zwrócone owe 40.000 kóp groszy, prawną własnością Polski pozostał. R. 1772 zajęła go Austria i do Węgier wcieliła.

Regulacya więc granicznej linii polsko-węgierskiej była kwestyą czasu. Po roku 1079 długo wykonuje Polska prawa zwierzchnicze nad częścią Orawy, zamkiem Pławice w Szaryszu i obwodem czacańskim ¹⁾.

Wpływ Polski był stanowczy, tem silniejszy, ile że Magyarowie długo wiedli żywot koczowniczy, zaczem zbyt górzysta i biedna kraina słowacka stałemu osiedlaniu wielce niewygodną się okazywała. Wszakże niedawno (1885) odnalazł uczony czeski Poliwka w Orawie i Spiżu 83.000 Polaków ²⁾. W tych też komitatach są oni autochtonami.

Ktokolwiek nieco zastanowi się nad dzisiejszym stanem etnograficznych właściwości głównego łańcucha Karpat zachodnich, ulega bezwiednej refleksyi. Dlaczegoż tylko w północnej Słowacyzynie a nigdzie w środkowej ani południowej nikt starych i tubylezych osad polskich nie spotkał? Przecież i Trenczyn, Orawa i Liptów odpadły do Węgier już w XI stuleciu prócz drobnych okręgów. Długie wieki wystarczyły powinny, aby zaginęły wszelkie ślady polskości tak w Trenczynie, Orawie, Liptowie jak ich nie znaleźć w Nitrze, Turocs'u, Barsie etc. Czemuż się to nie stało?

Chaos sprzeczności źródłowych zniewolił mnie szukać różnych dróg i sposobów badania. Pierwszeństwo przyznaję metodzie regresywnej, dzięki której w obecnym wypadku łatwiej o nowe rezultaty. Postępując drogą zwykłą od czasów dawniejszych ku nowszym, nie byłem w stanie wymotać się z narzu-

¹⁾ Nad ostatnim r. 1244 (Gumplowicz »Polacy na Węgrzech« Lud 1900, str. 280).

²⁾ Gumplowicz naliczył w komitacie trenczyńskim polskiej ludności 24,379 w 14 gminach; w Orawie 29,441 w 25 wsiach; w Liptowie 7,065 w 8 wsiach; brakuje tylko ogólnej cyfry ze Spiża. Lud 1900, str. 362, 372, r. 1901 str. 75.

conego i za pewnik powszechnie przyjętego przekonania, owszem zniewolony godziłem się z tem, co już oddawna poznano. System wstecznego badania styczności i związku Polski z Węgrami wogóle, a Słowaczyzną w szczególności, dopomógł mi w lwiej części do wyzwolenia się z pod wpływu dawniejszych poglądów i dał mi w wyniku najważniejszą rzecz, t. j. silne przekonanie wewnętrzne.

ŹRÓDŁA.

A) polskie:

Gallus: „Chronicon“ (M. P. H. t. I.).

Magister Vincentius: „Chronica Polonorum“ M. P. H. t. II.

„Vita sancti Stanislai episcopi cracoviensis“ (vita minor) M. P. H. t. IV.

Boguphalus: „Chronicon Poloniae“ M. P. H. t. II.

Mierzwa: „Chronicon“ (rocznik franciszkański) M. P. H. t. II.

Kronika węgiersko-polska, M. P. H. t. I.

Annales capituli cracoviensis, „ t. II.

Annales cracovienses breves, „ t. II.

Annales cracovienses compilati, „ t. II.

Rocznik Traski, „ t. II.

B) obce:

Cosmae Chronicon Boemorum (Fontes rerum bohemicarum t. II. v Praze 1874),

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars I., Pragae 1855,

Friedrich Gustaw: „Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae“, Pragae 1904,

Konstanty Porfirogeneta: „O zarządzie państwa“, M. P. H. t. I.

Abu Obeid Abdalah al Bekri: „Podróże i kraje“,

Maurus: „Vita ss. Zoerardi dicti Andreae et Benedicti eremitarum in Hungaria“, Mon. Arp.

Hartwig: „Vita sanctorum Stephani regis et Emerici ducis“ (oraz legenda i legenda maior), Florianus: „Regni Hungariae fontes domestici“,

Knauz: „Monumenta ecclesiae Strigoniensis“ t. I.,

Ditmar: „Chronicon“, M. P. H.

Wippo: „Vita Chuonradi imperatoris“, M. G. H. Ss. XI.
Roczniki hildesheimskie, M. P. H. t. II.

Saxo: „Annales“,

Nestor: „Latopis“ M. P. H. t. I., oraz „Nowgorodskaja letopis po synodalnomu spisku“ 1888.

Ogromne zasługi w zakresie oceny znacznej części podanych źródeł położył Dr. Wojciech Kętrzyński. Olbrzymi nakład jego pracy sownie się opłacił. Pełną erudycyi i umiejętnego krytycyzmu znajomością rzeczy przetrawił z niesłychaną drobiazgowością przedmiot mozolnych opracowań z rzeczywistym skutkiem. Dotychczasowa kronik i annałów ocena — połowiczna — nie dawała pewnej rękojmi, o ile podawane fakta za autentyczne czy proste wymysły uważać należy. Pierwszy i znaczny krok zrobił Bielowski w starannem wydawnictwie dwóch tomów znanego dzieła p. t. „Monumenta Poloniae historica“. On to pierwszy skrzętnie zgromadził rozrzucony a obfity materiał i pierwszy zbierał poszczególnego źródła kilka tekstów, by takowe razem zestawzić i metodę nowszej krytyki historycznej zastosowawszy, podać faktyczną wartość każdego. Prace Dr. W. Kętrzyńskiego są właściwie kontynuacją rozpoczętego dzieła Bielowskiego, Smolki etc., ale kontynuacją znakomitą. Wyjąwszy tę okoliczność, iż nie zawsze i wszyscy godzą się z jego sposobem widzenia, nieodzownem wielekroć jest przyjęcie tego uczonego aktualnych odkryć. Wobec tego łatwiej uniknąć błędu przejścia fałszu za prawdę a budowanie teoryi nie budzi tyle wątpliwości co dawniej. Z pomocą poniższych krytyk udało mi się dojść do wątku, który bezpośrednio spowodował powstanie powoli a systematycznie rozwijanych poglądów, i które w końcu przeszły do historii jako pewnik.

Obok Kętrzyńskiego uwzględniam starsze krytyki Dra Stanisława Smolki i Dra Tadeusza Wojciechowskiego — prace bardzo dobre, ale nie wyczerpujące. Te właśnie uutorowały drogę Dr. Kętrzyńskiemu do drobiazgowego wykończenia głośnej rozprawy „O rocznikach polskich“ i „Kronice wielkopolskiej“. Nareszcie krytyki Zeissberga, St. Kętrzyńskiego, Rosnera, Kaindla i innych.

Te są:

Dr. Kętrzyński Wojciech: „O kronice wielkopolskiej“ (Rozp. Ak. Um. r. 1896, T. 33, str. 1—54),

„O rocznikach polskich“ Ibidem, t. 34,

„O kronice węgiersko-polskiej“ Ibidem (Vita sancti Stephani regis Ungariae, Ungarico-Polona), t. 34,

Dr. Smolka Stanisław: „Polnische Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts“, Lemberg 1873,

Dr. Wojeiechowski Tadeusz: „O rocznikach polskich X—XV. wieku (Pam. Ak. Um. t. IV.),

Zeissberg Heinrich: „Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters“, Leipzig 1873,

Dr. Kętrzyński Stanisław: „Gall Anonim i jego kronika“ (Rozp. Ak. Um. t. 37),

Rosner Ignacy: „O kronice węgiersko-polskiej“, Kraków, 1886 r.,

Dr. Kaindl Rajmund Friedrich: „Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen“, (Archiv für oesterreichische Geschichte 81, str. 325—345, T. 82, str. 589—625, Wien 1894 i 1895,

Wattenbach: „Deutschlands Geschichtsquellen“ 1904,

Dr. K. Potkański: „Przywilej z 1086 r.“ (Kwart. hist. r. 1903),

Marczali: „Ungarns Geschichtsquellen im Mittelalter“ Berlin 1882,

Rosenauer Michał: „Studien zur Kritik ungarischer Geschichtsquellen für die Zeit Stephan des Heiligen“ (Programm des Gymnasiums A. B. zu Mediasch. Hermannstadt 1886).

Wiadomości o literaturze.

We wszystkich publikacjach, które bądź bezpośrednio i specjalnie nasz przedmiot omawiają lub dotyczą pośrednio, spotkać rzadziej skupione, więcej natomiast luźnie rozrzucone zapiski. Wartość ich źródłowa nie dosyć jasno podana, a często pominięta milczeniem, stawia zagadnienie pozornie dość wyraźnie; ale wystarczy je głębiej poruszyć, aby dostrzedz spore luki rozumowania. Najwięcej wyłożonego mozołu około źródłowego zebrania materiału zauważyłem w pracach historyków słowackich, Sasinka i Záborský'ego, zaś nigdzie równie nie-

krytycznego spożytkowania. Myśli częstokroć niepoślednie tracą swoją aktualność, gruntowane niewłaściwie. Historyk nowszej daty, oceniający krytycznie jakość rocznikarskich i kronikarskich wiadomości, przychodzi w wielu wypadkach z tym samym ich zasobem do zupełnie innych wniosków.

Wogóle w świetle dotychczas zdobytego literackiego materiału historycznego specyficznie ówczesne dzieje Słowaczyny polityczne chaotyczny przedstawiają obraz, czego głębszej przyczyny szukać należy nie tylko w nadzwyczajnym braku wiadomości źródłowych, lecz także wielokroć i narodowych sympatyach pisarzy. Największą rzeczowością i krytycyzmem celuje większość literatury polskiej np. prace Lewickiego, prof. Potkańskiego, prof. Wojciechowskiego etc. Obiektywizm w nich niewątpliwie stwierdzają chronologicznie coraz ciekawsze zdobycze naukowe. Niektórzy historycy w ostatnich czasach zwołna kapitulują z ustalonego długimi laty przekonania i więcej krytycznym patrzą okiem na ekspansję Polski w kierunku południowym w X wieku, jak niemniej możliwości panowania Czechów w Polsce w tej dobie nie wykluczają. Filarem tu prof. Potkański, który drogą mozolnych badań zdołał odsłonić tendencyjność Czechów, usiłujących np. dokument Henryka IV użyć na poparcie od szeregu lat improwizowanego przez nich stanu posiadania księstwa czeskiego w X wieku. Ze istotnie zarzut powyższy nie jest czezą kombinacją, świadczy praktykowany przez Czechów zwyczaj bezkrytycznego przyjmowania kronikarskich relacyj Kosmasa i to, że lapidarna w argumentacji ocena wartości dokumentu Henryka IV jako źródła historycznego, spotkała się w literaturze krytycznej czeskiej za ledwie z nieznaczną wzmianką, rozmyślnie przez prof. Pekařa w skromnych rozmiarach podaną. Prof. Pekař zabrał głos niby od niechcienia, by swoim placet — a przebija ono z tonu jego artykułu — nie burzyć na pomienionym dokumencie opartych teoryj czeskich, faktycznie jednak wypowiedział kilka konwencyjonalnych uwag, nie znając właściwie sumiennych prac szanownego prof. Potkańskiego.

Wobec dość widocznych zamysłów czeskich, wynikających nie tyle już ze starszych prof. Kalouska twierdzeń, ile raczej jaskrawej ignorancyi prof. Pekařa, dość łatwo zrozu-

mieć nieścisłość pierwszej, niewykształconej generacji słowackich pisarzy. Czesi pojmują dokładnie wymogi nowoczesnej nauki, wiedzą dobrze, że surowa krytyka historyczna winna być zaletą ludzi, którzy przeszli żmudną szkołę urabiania wyborowego materiału historyografów. Mimo wszystko nie wzdrażają się salwować teorie, znane powszechnie jako przesądzone.

O ile natomiast chodzi o Słowaków, analogia z Czechami byłaby chybną ze względu na różny ich stan polityczny. Niedola biednego ludu słowackiego, ciemżonego bezwzględny system magyaryzacji, wywołała niedawno reakcję bardzo korzystną dla obudzenia się narodowego ducha i poczucia własnej godności nękanych. Pod wrażeniem wyrządzanych krzywd bezwiednie częstokroć piszą Słowacy — i co jest naturalnem, chociaż nienaukowem — tendencyjnie. W przeciwieństwie do uroszczeń węgierskich wykazują niezaprzeczone pra-prawa do ojczystej ziemi. Węgrzy bowiem pod płaszczykiem historycznych pretensyj ignorują patryotyczne uczucia Słowaków i wszelkich dokładają starań, aby całe polityczne terytorium Węgier magyarskiem uczynić.

Pisarze słowaccy Sasinek i Záborský wyładowali sporą dozę energii ku zebraniu wszystkich danych gwoli założenia protestu zakusom Węgrów, że Słowaczyna pierwotnie stanowiła integralną część państwa wielkomorawskiego, następnie czeskiego, później polskiego, a dopiero drogą posagu zaofiarowanego Mieszka II córce, poślubionej Emerykowi, synowi św. Stefana, węgierskiego królestwa stała się własnością. Przyznać trzeba Sasinkowi i Záborský'emu wiele zasług, wszelako mniej niżby się wydawało. Obaj zebrali duży materiał, ale go nie zużyli. Widoczna u obu tendencja jaskrawo przebijająca. Prace bardzo staranne, chociaż bezkrytyczne.

Ważniejsze opracowania podają w cytatach.

Źródło powstania historycznego wywodu o zdobyczy Słowaczyny między Karpatami a Dunajem przez Bolesława Chrobrego.

A) Gallus źródłem powyższej wiadomości historycznej.

B) Kosmas dosłownie pojęty potwierdza relację Galla.

A) W kronice Galla (Ks. I. ust. 6) czytamy: „Numquid non ipse (Bolesław Chrobry) Hungaros frequentius in certamine superavit totamque terram eorum usque Danubium suo dominio mancipavit?”

Gall, Nestor naszego piśmiennictwa w XII wieku, jest prawdopodobny. Prawią o zdobyciu północnych Węgier — czyli wyrażając się dzisiaj utartym terminem — o podboju Słowaczyny roczniki polskie (Krakowski, Traski), rozprowadają o tem kronikarze polscy (Mistrz Wincenty, Boguchwał etc.) i w dalszym ciągu historycy późniejsi — nasi i obcy. Trudno zaprzeczyć. Wszyscy też postępują w myśl tego, co przechodzi z pokolenia na pokolenie — upoczywie mi się ciśnie — tradycyi. Czyżby być mogło? Wszakże dowody namacalne, tak jasne i dobitne, źródła tak wyraziście temu przytakują, że wątpić niepodobna. Ale dołożmy trochę pracy a kto wie co nam wyniki powiedzą.

W czasie trutynowania źródeł nabrałem nieco pewności, zacząłem a nawet uwierzyłem w to, co ogólnie z małymi wyjątkami bez zastrzeżeń aprobują. Boć i literatura, która zresztą w lwiej części mimochodem nasz przedmiot omawia, zdradza wielkie hipotez podobieństwo. Im atoli praca sumienniejsza, tem więcej odczuć w niej tonu niepewności. Licznemi sprzecznościami niedowierzania wywołany posiew zmusił mnie szukać różnych sposobów dociekań i dzięki temu zdanie, jakie sobie urobiłem pochodzi z głębokiego przeświadczenia — czy słuszne? — sąd do innych należy.

Naturalnie, niniejszych wypadków nie da się eliminować z całości historii powszechnej Europy środkowej X i XI w. Aby otrzymać pozytywniejsze rezultaty, tłómaczyć je trzeba na tle stosunków ogólnych.

Roku 907 rozbili Magyarrowie rozległe państwo wielkomorawskie. Wandaliczna ręka łupieskich koczowników zdemo-

lowała dotychczasowe urządzenia społeczne w tak radykalny sposób, że trzy ćwiartki X wieku spowiła ciemność zapomnienia historię Moraw i kraju podkarpackiego. Wszelkie wysiłki, zmierzające do rozświetlenia dziejów wspomnianych ciał politycznych, paraliżuje labirynt przypuszczeń z powodu braku trwałego punktu oparcia. Wprawdzie historia Słowaczyny $\frac{3}{4}$ części X wieku nie łączy się widocznym węzłem z kwestyą węgierskiego zaboru Chrobrego, jest przecież niepośledniego dla nas znaczenia. Jeżeli bowiem przejrzymy prace czeskie i węgierskie, spostrzeżemy, że pierwszych autorowie przypisują zdobycie Moraw i Słowaczyny czeskiemu Bolesławowi I, drugich, energicznie temu protest zakładają. Czeskie aspiracje są zupełnie naturalne i konieczne, są one kładką rzuconą na pomost interpretacji sfalszowanego dokumentu Henryka IV, bez których wartość jego naukowa niepomiernie zostałaby okrojona. Zrezygnować z nich, znaczyłyby wyrzec się korzyści dokumentu-falsyfikatu.

Zagłada monarchii Świętopełka oddała Magyiarom formą łupu Morawy i całe Węgry od Dunaju na północ. Historyk słowacki, Jonaš Záborský zaprzecza skwapliwie w artykule „Kedy bolo slúčene Slovensko s Uhorskom?“¹⁾ tego rodzaju twierdzeniu. Przekonywującym dlań argumentem jest dowód negatywny Konstantego Porfirogenety²⁾. On to (rozdz. 40) opisuje kraj Turków (Magyarów): „Dalsze zaś okolice, w których jest cała Turków siedziba nazywają się obecnie według rzek tamże płynących. Rzeki te są: pierwsza rzeka Timeres (Temeš), druga rzeka Tutes (Aluta), trzecia rzeka Mozeres (Maruša), czwarta Krizos (Körös) i jeszcze inna Titsa (Cisa)“. Záborský zauważył brak wyliczenia Morawy, Wagu, Hronu, Ipoly i wogóle rzek „kniażstwa nitranskeho“ czyli eo ipso

¹⁾ Letopis Matice Slovenskej r. 1866 i 1867 sväzok II str. 36.

²⁾ Konstanty Porfirogeneta występuje w dziele pt. „O zarządzie państwa“ z ciekawemi, chociaż ekscentrycznemi wskazówkami o etnograficznem środkowej Europy plemion słowiańskich rozmieszczeniu. Na pierwszy rzut oka spodziewamy się jednym zamachem usunąć trudne do rozwiązania problemy terytoryalne i etniczne. Po głębszej rozwadze ogarnia nas rozczarowanie: tyle tu sprzeczności i banalności średniowiecznej. Poza tem dużo charakterystycznych opisów o pochodzeniu plemion, obyczajach i wypadkach dziejowych.

Nitra miała leżeć poza obrębem Węgier. Dowód ten jak często wiele innych hipotez stawianych w historii X wieku ma swoją realną podstawę w hadesowych ciemnościach owych czasów — zresztą w niczem — bowiem Záborský zadowala się jedynie świadectwem Porfirogenety.

Istotnie, cesarz bizantyjski, opisując granice Turcy (Magyaryi), upoczywie pomija sposobność przytoczenia rzek uchodzących do Dunaju po lewej stronie. Zważywszy jednak, że wiadomości Porfirogenety są niesłychanie mętne, przywiązywać doń zbyt wielką wagę byłoby niebezpiecznym; sprzeciwia się to zresztą późniejszej rzeczywistości¹⁾. Słowacy, tłómacząc prawa narodu do posiadanej ziemi, widzą się podległymi naprzód Czechom następnie Węgom²⁾. Znaleźć w tem okrucich prawdy lubo nie poparty krytycznymi argumentami. Jak wielki — niżej wykażemy.

Dr. W. Kętrzyński upatruje w rozprawie „Granice Polski w X wieku“³⁾ faktyczną zdobycz Bolesława Chrobrego na Węgrzech w dokumencie Henryka IV., który niezawisłe od innych historyków rozumie⁴⁾, tudzież w kilku źródłach polskich

¹⁾ Przyczynek do historii Słowian i Węgrów w tym czasie podaje żyd hiszpański Ibrahim ibn Jakób (965), umieszczony w dziele Araba Abu Obeid Abdalah al Bekrego p. t. »Podróże i kraje«. Przekładu rosyjskiego dokonał bar. Rosen a wyjaśnieniami opatrzył A. Kunik. Wiernie spolszczone z rosyjskiego wydał Dr. Łebński w tomie XV. (1883) roczników „Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk“. W r. 1903 ogłoszono pracę Ibrahima obrobioną gruntownie w pamiętnikach rosyjskiej Akademii nauk pt. „Kommentarij na zapisku Ibrahima ibn Jakóba o Sławjanach“ Petrohrad 1903. Sprawę konieczności dokładnego wydania polskiego poruszył Dr. W. Kętrzyński w „Przyczynkach do historii piastowskiej“, Ibrahim ibn Jakób i Al-Tartuschi o Polsce (Rozp. Ak. Um. wydz. hist. filozof. t. 37).

²⁾ Fr. v. Sasinek: Či ozaj Arpad a nie sv. Stefan opanoval Slovensko (Let. Mat. Slov. rocz. XI sväzok I Turč. sv. Martin 1874) Jonáš Záborský „Kedy bolo slúčené Slovensko s Uhorskom?“ (Let. M. Slov. roč. III-ho a IV-ho sväzok II. v B. Bystrici 1867 i tegoż Maďari w X století (Let. M. Slov. r. 1874).

³⁾ Rozp. Ak. Um. wydz. hist. filozof. t. 30.

⁴⁾ Tekst dokumentu Henryka IV umieścił Kosmas (ur. 1039, um. 1125) w swojej kronice. Przytoczeniem fałszywego przywileju św. Wojciecha, nadanego biskupstwu pragskiemu w dokumencie ce-

t. j. Gallu, Mistrzowi Wincentym, kronice wielkopolskiej i kronice węgiersko-polskiej. Wywód to oryginalny, lecz zbyt

sarza niemieckiego Henryka IV (1086) wywołał ów czeski kronikarz ożywioną polemikę w świecie uczonych. Przywilej, długie czasy za prawdziwy uważany, obecnie stracił dodatnią o sobie opinię, odkąd jaskrawe sprzeczności natury faktycznej i często chronologicznej w nim dostrzeżono. Niektórzy uczeni przyjęli go już dawno za oczywisty falsyfikat a wyrok stanowczy wydał prof. Dr. Potkański w rozprawie pt. „Przywilej z 1086 roku“. Mimo ujemnych stron ma dokument Henryka bezsprzeczne znaczenie do dziejów X wieku. Trzeba go jednak bardzo ostrożnie używać, aby nie paść ofiarą mistrzowsko sfingowanej fantazy biskupa pragskiego Jaromira i grubych powikłań. Złe pojęty powoduje wywodzenie monstrualnych teorii a jest on niesłychanie wygodny Czechom w zakreślaniu olbrzymich granic księstwa czeskiego u schyłku X wieku, jakich w istocie nigdy nie dosięgło. Zrozumiany należy, odsłania nie tylko koniec X wieku, lecz także i głównie stan polityczny Polski w drugiej połowie XI w., w szczególności ekspansywność polityki węgierskiej Bolesława Śmiałego. Gall potrąca o akcję tegoż króla na Węgrzech dość nawet obszernie, ale — dziwna rzecz — pomija milczeniem rzeczywisty fakt przyłączenia utraconej zdobyczy Chrobrego. Wogóle Kosmas — powaga w specjalnie obchodzącej nas kwestyi — wymaga bardzo uważnej kontroli, albowiem nie jest wykluczonym, iż sam kronikarz brał udział w układaniu fałszywego przywileju wspólnie z Jaromirem Gebhardem, o co go bardzo racjonalnie prof. Potkański podejrzewa.

Kroniki Kosmasa dotychczas Czesi wyczerpująco nie opracowali. Z kłopotu wybawił ich Rosyanin Regal rozprawą „O chronikie Koźmy Prahskawo“ w *Žurnalu Ministerstva Narodnaho Proswieszczenia*. Częściowo poruszył sprawę dokumentu Henryka IV prof. Pekař na skutek pracy prof. Potkańskiego „K sporu o zahrádaci listinu biskupstvi Pražkého“ w *česky'm časopisie historický'm* r. 1904. Pekař pokrótce dotyka publikacyj Hubera, Bretholza, Bachmana — no i Dra Potkańskiego, zarzucając mu najniewłaściwiej brak znajomości Bretholza. Recenzja wydaje się małoduszna, widać, w następstwie niemożności obalenia zasady, chęć nie spaczenia, ale osłabienia drobiazgowymi zarzutami ostateczny wyrok prof. Potkańskiego. Klasycznym wyrazem tej polityki jest traktowanie sprawy wschodniej wedle dokumentu mimochodem na korzyść południowego zachodu księstwa czeskiego, Moraw i marchii wschodniej, nie zaś przeciwstawienie realnego zapatrywania indywidualnego. Mimowoli zdradził się prof. Pekař, że rozpraw prof. Potkańskiego nie czytał w całości, lecz oparł się na sporadycznie tu i ówdzie pochwytanych wiadomościach; w przeciwnym razie przekonałby się, że naszemu uczonemu i Bretholz jest dobrze znany.

śmiały, jeżeli się zważy, że osnuto go na źródłach — wyjąwszy Galla — dwa i więcej wieków odległych od zdarzenia się faktu.

Poznajmy rodowód zapisek odnoszących się do tego wypadku. Nadmieniam, że wartość i pochodzenie niżej podanych ekscerptów względnie samych źródeł ustalił Dr. W. Kętrzyński w znakomitych rozprawach; za nim też pójdziemy. Ażeby ustrzedz się zarzutu, że nabrałem do Galla zgóry uprzedzenia, użyję metody wstecznej postępując od czasów nowszych ku starszym.

Poczniemy od kroniki wielkopolskiej, gdyż i na nią się powołują. Powstała ona między rokiem 1350—1395¹⁾. Autor jej korzysta z Mierzwy, Mistrza Wincentego, roczników kapituły poznańskiej, rocznika małopolskiego, *vitae maioris sancti Stanislai* i kroniki polskiej²⁾. Również zasila się rocznikiem Traski³⁾. Traska czyli pierwsza redakcyja rocznika małopolskiego⁴⁾ przepisuje z rocznika krakowskiego⁵⁾ i *vitae minoris*⁶⁾. *Vita sancti Stanislai* powstała około r. 1230; czerpie z Galla i Mistrza Wincentego⁷⁾. Wincenty pisze kronikę za życia Kazimierza Sprawiedliwego. Człowiek ogromnie wykształcony, przede wszystkim mowca, ale nie ścisły w wyrażaniu się i jak utrzymuje Dr. Wojciechowski — kłamca. Co miał pod ręką, mało nas obchodzi; konstatuję tylko, że posługiwał się Gallem w księdze II. ust. 12, 22 etc.⁸⁾

Gwoli łatwiejszej kontroli i uplastycznienia, wypisuję i zestawiam teksty obok siebie jak następuje: (str. 16.)

1) Dr. W. Kętrzyński „O Kronice wielkopolskiej“ str. 43 i 51.

2) Ibidem str. 27, 41, 43, 45 i 47.

3) Dr. W. Kętrzyński „O rocznikach polskich“ Rozp. Ak. Um. t. 34, str. 270.

4) Ibidem str. 293.

5) Porów. MPH. t. II., str. 828 pod r. 927; również Kętrzyński Roz. A. U. t. 34, str. 289 i następne, tudzież 279.

6) Kętrzyński str. 279.

7) Ibidem str. 203, oraz „*Vita sancti Stanislai*“ MPH. t. IV., str. 268.

8) Bielowski „*Magistri Vincentii Chronica Polonorum*“ MPH. t. II. str. 223.

Kronika wielkopolska ⁶⁾	Rocznik Traski ⁵⁾	Annales cracovienses complati ⁴⁾	Vita seti Stanislai ³⁾	Magister Vincencius ²⁾	Galli "Chronicon" ¹⁾
Nam rex Boleslaus praefatus cum metas Poloniae in Kijow, quod est Russiae metropolis, et Czyssawa ac Danubio fluviis Hungariae ac Carinthiae et Zolawa fluvio versus partes Durlingiae ac mare septentrionale stauisset etc.	967. Boleslaus Magnus qui Chabri dicitur natus est. Iste Bohemos et Ungaros subiugavit et Saxones edomuit et in flumine Solava meta ferrea fines Poloniae terminavit etc.	967. Boleslaus Magnus Bohemos subiugavit et Ungaros et Saxones et in flumine Solava meta ferrea fines Poloniae terminavit etc.	Ipse (Boleslaus) Sclavos et Ungaros saepius in certamine deicit et terram eorum usque Dannubium possedit.	Hunnos seu Hungaros, Cravacios et Mardos gentem validam suo mancipavit imperio (Boleslaus Magnus).	Numquid non ipse (Boleslaus M.) Hungaros frequentius in certamine superavit totamque terram eorum usque Dannubium suo dominio mancipavit?

1) MPH. t. I. str. 399, I. c. 6.

2) MPH. t. II. str. 279, lib. II. c. 12.

3) Dr. W. Kętrzyński MPH. t. IV. str. 269, c. 19.

4) Dr. W. Kętrzyński „O rocznikach polskich“ óraz MPH. t. II. str. 828.

5) MPH. t. II. str. 828.

6) MPH. t. II. str. 483, c. 11.

Kronikę wielkopolską, której aczkolwiek nie Traska pierwowzorem i która nie oryginalnego nie podaje¹⁾, a czasem powstania w stosunku do poprzednich jest najpóźniejszą, przytaczam dlatego, ponieważ Dr. Kętrzyński świadczy się nią jakby specjalnem źródłem do epoki Bolesława Chrobrego. Co więcej, w odpowiednim miejscu dowodzi dla niej pierwowzoru Mierzwy następnie Wincentego²⁾.

Porównanie tekstów wykazuje identyczność treści, formy i szyku opisywanego pokonania Węgrów, wogóle zapożyczanie się wzajemne. Prócz tego decyduje tu ustalony już przez krytyków sąd o nich. Zebranie rozstrzelonych uwag stwarza nam „ad hoc“ charakterystyczny łańcuch, powiązany silnemi ogniwami wspólności myśli i otwartego odkopioywania bądź prototypu (Galla) bądź pierwowzoru (użytkowanej kroniki).

Po przeszukaniu całego materiału źródłowego jednastego wieku, naszego i postronnych, znajdujemy odosobnionego Galla z tak interesującym szczegółem z panowania Chrobrego. Ale wiarygodny nasz Nestor nie kłamie; i chociaż nigdzie potwierdzenia nie znaleźć, coś prawdy na tem być musi³⁾.

Mistrz Wincenty, pierwszy kontynuator wiadomości Galla, nie niemal go nie odstępkuje. Otwarciej niżeli Mistrz przepisuje odnośną zapiskę autor „Vitae sancti Stanislai“. Znać w niej wyraźnie stylizację i szyk notatki Galla, jakoteż usiłowanie nadania formie zewnętrznej dyskretnej szaty. Dalsi autorowie ograniczają się podobnie do krótkich wzmianek o zwycięstwie nad Węgrami odniesionem. Razem wzięte wierne odzwierciadlają Galla. Jaśniej wyraża się kronika wielkopolska: .....cum metas Poloniae..... et Czyssawa ac Danubio fluvii Hungariae ac Carinthiae..... stautisset. Mimowoli przypomina mi dosadne określenie granic Polski z końca X wieku Kronika węgiersko-polska: .....„nam termini Polonorum ad litus Danubii ad civitatem Strigoniensem terminabant, dein in Agriensem

¹⁾ Porów. Mierzwę MPH. t. II str. 189, c. 22 z Mistrzem MPH. t. II str. 279, c. 12. Treść i szyk podobne.

²⁾ Dr. W. Kętrzyński „O kronice wielkop.“ Rozp. Ak. U. t. 33, str. 27.

³⁾ O tem niżej.

civitatem ibant, demum in fluvium qui Tizia nominatur usque ad castrum Galis, ibique inter Ungaros et Ruthenos et Polonos finem dabant. Dziwnem się wydaje, dlaczego kronikarze z przed 1200 r. zdradzają tak niepokaźny zasób szczegółów o rozległości państwa Bolesława Chrobrego na Węgrzech. Wszak złotousty Mistrz nie omieszkałby — sędzę — popisać się swoją erudycją. Przyczyna tego milczenia jego i innych pisarzy tkwi niewątpliwie w braku znajomości kroniki węgiersko-polskiej ¹⁾, pochodzącej wedle Dra W. Kętrzyńskiego z XI stulecia (po r. 1086) ²⁾, przeciwnie do zapatrywań Rosnera, Kaindla i Marczalego ³⁾.

¹⁾ Wpływ jej znać dopiero w roczniku krakowskim, roczniku Cystersów Henrykowskich, Traski, Świętokrzyskim, Sędziwoja, Małopolskim, Krasieńskich i żywocie św. Stanisława. Porów. Ign. Rosner „Kronika węgiersko-polska“ str. 72.

²⁾ Dr. W. Kętrzyński „O kronice węgiersko-polskiej“ str. 383.

³⁾ Dr. Kętrzyński wysuwa kronikę węgiersko-polską na pierwszy plan w odtwarzaniu historyi terytoryalnego rozwoju Polski z końcem X wieku i początku XI i w lwiej części buduje na niej oryginalną a jedyną w swoim rodzaju teorię.

Opinia co do wartości tej kroniki różna. Najpoważniejsze o niej zdanie wypowiada Rosner, Kaindl i Kętrzyński. Bezwzględne zaufanie budzi studyum Rosnera p. t. „Kronika węgiersko-polska“. Autor zabiera się do krytyki źródła bez uprzedniego założenia, z któregooby wysnuwał poglądy i nagiął je do z góry obmyślanej tezy; bez najmniejszego uprzedzenia ocenia ją rzeczowo. Zdaniem Rosnera powstała nasza kronika w Białogrodzie (Stuhlweissenburg) r. 1190, napisana przez Węgra, nieuka. Podstawą jej tradycya Hartwiga „Vita sancti Stephani“, nadto liczne późniejsze wtęty.

Niemniej dosadne chociaż zbyt jednostronne zapatrywanie wygłasza Kaindl. Podług niego wzmianki dziejów Polski się dotyczące mają być interpolacyami. Autorem, Słowianin około r. 1200.

Najśmielszy dowód przeprowadza Dr. W. Kętrzyński. Mimo, iż nie skąpi liczne go zestawiania tekstów, robi wrażenie ujemne, jakoby planowo usiłował wykazać starszeństwo kroniki węgiersko-polskiej nad Hartwigiem i vita maior. I rzeczywiście podporządkowuje Dr. Kętrzyński czytelnika od samego początku swojemu sposobowi myślenia tak dalece, że w toku poznawania wywodów autora, zdolony z niemałą trudnością indywidualnie utrzymać stanowisko, wręcz przeciwnie jak to np. dzieje się przy studyowaniu Rosnera. Krytyk popada w skrajność i mało uzasadnione hipotezy; kronika starszą być musi, bo tego wymaga osobiste zapatrywanie na ogrom terytoryalny Mieszkowego księstwa. Autorem ma być Słowak przybyły do Polski około 1086 r.

Nie wynika z powyższego zestawienia, aby wogóle dana kronika czy rocznik był w całości wiernem odbiciem poprzedniego — stwierdzam jedynie, że podane rzędem ekscerpta wywodzą początek od jednego prototypu.

Otóż mamy cały ród w linii prostej. Praojcem Gall. Ziarno jego kroniki rozrosło się w naszej historyografii w potężne drzewo, które dźwiga na swych konarach cały szereg dowodów, zapewniających o nadmiernej ekspansyi Chrobrego na Węgrzech. Gall posłużył i dziś jeszcze służy historykom do rozwijania podobnych zapatrywań. Inne źródła milczą, to też nigdzie nie znajdujemy absolutnej pewności a wszędzie domysły.

Skąd Gall przyszedł do posiadania tej wiadomości — trudno orzec. Rzeczywistość wskazuje na podanie.

Gall dał wyraz i ugruntował wzrastającą i przynoszącą zaszczyt narodowi tradycję, piękną co do istoty, problematyczną co do wartości.

O kłamstwo posądzać go nie można. On powiedział prawdę i on jeden uratował od zagłady przepomnienia częśćkę sławy wielkiemu bojownikowi i fakt nabytku węgierskiego przed r. 1000. Gruby błąd to przesada — przesada w dobrej wierze, bo taką już była pamięć — sława bohatera rosła.

B) Drugą podporą dawniejszych historyków był przy-

Z przyczyn powyższych solidaryzuję się z Rosnerem. Również i mojem zdaniem, obchodzący nas ustęp VII-my, wtrętem jest prawdopodobnie, albowiem w nowym tekście Kroniki czyli „Vitae sancti Stephani regis“ wcale go nie ma, gdyby zaś był przez kopistę opuszczonym, dziwnem mi się wydaje, uwzględniając nawet brak źródła, który piszącego niezawodnie prześladował, ażeby tu na miejscu w Krakowie — a łatwo z tego powodu przyszło zaznajomić się z tradycją — popełnił autor w kilkadziesiąt lat po dokonanej fakcie tak kardynalny błąd jakim jest właśnie posądzenie Mieszka, 8 lat już w grobie spoczywającego, o udział w zjeździe ze Stefanem węgierskim 1000 r. Takich anachronizmów znacznie późniejszy Gall wcale nie popełnia a posiłkuje się tradycją.

Kronika węgiersko-polska ma powagę dla historycznych dociekań z wykluczeniem niektórych, a także ustępu o granicach Polski naddunajskich, który Rosner gruntownie zbadał i za interpolację uznał.

wilej św. Wojciecha w dokumencie cesarza niemieckiego Henryka IV z r. 1086.

Pomieniony przywilej zatacza określeniem obszaru dyecezyi praskiej szerokie kręgi, t. j. wciąga w obręb jej oprócz Czech, ponownie do życia powołane (1063) biskupstwo morawskie ¹⁾ i krakowskie. Zachłanny następca praskiego biskupa Sewera, Jaromir, postanowił jakakolwiekby drogą usunąć nienawistnego mu Jana ołomunieckiego i zagarnąć tym sposobem dyecezyę morawską pod swoje bezpośrednie zwierzchnictwo. W tym celu fabrykuje z wiedzą Wratysława dokument, wydany rzekomo przez św. Wojciecha, cesarza Ottona I i papieża Benedykta VI. Wrogo usposobionych początkowo braci, Jaromira i panującego Wratysława, zbliżyła walka o inwestyturę, ile że obydwóch interesa wspierały następstwa uroszczeń cesarza. Wratysław zamierzał stworzyć wielkie państwo czesko-słowiańskie na liturgii słowiańskiej ²⁾. Do zrealizowania zamysłu potrzebny mu był koniecznie Kraków. Tą też pobudką powodowany, razem z Władysławem Hermanem walczy przeciw królowi Bolesławowi Śmiałemu. Z Władysławem, bunt podnoszącym, rycerstwo i panowie krakowscy gremialnie opuszczają Śmiałego dzięki zabójstwu św. Stanisława. Skutkiem tego Wratysławowi Kraków osiąść się udaje. Sposobność znakomita. Pożądliwy Jaromir, który swego rówieśnika, Jana morawskiego, nawet najechać i czynnie znieważać się poważył, spoglądał w nienasyconej zaborczości choiwem okiem na biskupstwo morawskie ³⁾. Klasycznym wyrazem niecných jego machinacyj jest sporządzenie dokumentu potwierdzonego przez cesarza Henryka IV. Treść w tej chwili dla nas obojętna — ważną jedynie tendencya.

Wratysław czuł się dość potężnym, aby utrzymać w swych rękach Kraków tembardziej, że Władysław Herman wystrze-

¹⁾ Wratysław wspólnie z biskupem praskim Sewerem wznawia biskupstwo morawskie r. 1063 na synodzie w Augsburgu. Porów. Polacký: „Geschichte von Böhmen“ t. I, str. 300—302.

²⁾ Dr. Wojciechowski „Szkice historyczne“ (VII) str. 282.

³⁾ Jaromir nie mogąc wyprowadzić przed stolicą apostolską praw biskupstwa praskiego do morawskiego chwyta się środków ostateczności i fabrykuje dokument.

gał się starannie odzyskania krakowskiego grodu do czasu śmierci Bolesława Śmiałego¹⁾. Jednakże aprobata cesarska była pożądaną.

Walka Henryka IV z papieżem Grzegorzem VII o inwestyturę i doznane w niej poparcie ze strony Wratysława i Jaromira Gębharda, życzliwie usposobiły cesarza dla obydwóch sojuszników. Henryk akt podpisał na synodzie w Moguncyi r. 1086²⁾.

Sprytny biskup praski upiekł przy jednym ogniu dwie pieczenie. Zatwierdzeniem aktu uznał cesarz prawa książąt czeskich do Krakowa i rozległego terytoryum biskupstwa krakowskiego a biskupów praskich prawo wykonywania kościelnej władzy zwierzchniczej nad Morawami. Przywilej powiada: *Inde ad Orientem hos habet terminos (dyecezya praska) Bug scilicet et Ztir cum Cracouia civitate, provinciaque cui Wag nomen est, cum omnibus regionibus ad praedictam urbem pertinentibus, quae Krakow est. Inde Ungarorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Tritri dilata procedit. Deinde in ea parte, quae meridiem respicit addita regione Moravia, usque ad fluvium, cui nomen est Wag et ad Mediam syluam cui nomen est Mudre, et eiusdem montis eadem Parochia tendit, Bauaria limitatur*³⁾. Oczywiście rzecz! Bolesław Chrobry zdobył całe państwo sąsiednie a więc Kraków, prowincję Wag (Słowacyznę; porów. str. 4, wiersz 8—22), Morawy i Czechy.

Mamy zatem drugi dowód. Pierwszy — źródła polskie z Galem na czele, drugi — pojęty dosłownie Kosmas czeski.

¹⁾ Wojciechowski: „Szkice historyczne“ (XI) str. 326.

²⁾ Władysław Herman nie oponował przeciw temu dlatego ponieważ był ożeniony z córką Wratysława Judytą. Utrata dziedzicznych praw wydała mu się małostkową albowiem był bezdzietny (Wojciechowski, Szkic IX).

³⁾ Cosmae „Chronicon Boemorum“ (1086).

Wartość i znaczenie dokumentu Henryka IV.

W poprzednim rozdziale wykazałem genezę obchodzącej nas wiadomości w źródłach polskich a wytlómaczenie jej współcześnie zrozumiałem uczyniło jednobrzmiący ton w ich treści. Niezaprzeczenie dziwną wyda się harmonia odnośnych wzmianek naszych średniowiecznych kronikarzy z informacją kroniki Kosmasa, w szczególności z konkretnym a tyle interesującym opisem granic rzekomo tak rozległego biskupstwa czeskiego pod koniec X wieku.

Zanim przystąpimy do ścisłej analizy sumarycznie zestawionych zapisek źródłowych, które właśnie wpłynęły na krystalizację zapatrywania się historyków w dziedzinie ekspansji Polski Chrobrego poza Karpatami, musimy zdać sobie jasno sprawę z wartości podanego ekscerptu z Kosmasa a temsamem całego dokumentu cesarza niemieckiego Henryka IV z r. 1086. Ponieważ ustalenie wiarygodności przytoczonego przez Galla zdarzenia, w którym bądź co bądź wiele tkwi prawdy, stoi w zupełnej zależności od należytego zrozumienia pomienionego dokumentu, dlatego przytoczę kilka dotyczących go uwag oraz pokrótce uprzytomnię ostateczne wyniki badań nad nim, tem więcej ciekawe, ile że w najnowszych czasach gruntownie sąd o nim zmieniono, głównie po ogłoszeniu znanej rozprawy polskiej prof. Potkańskiego. Doniosłość głębokich jego zdobyczy znajduje uznanie u pierwszorzędnych powag naukowych ¹⁾.

Uczeni czescy długo bronili aktualności dokumentu i jeszcze w bieżącej chwili nie wyrzekają się korzyści jego zastosowania. Tak np. prof. Kalousek olbrzymiõ rozprzestrzenił polityczne Czechy na wschód po Bug i Styr, na południe zaś po Dunaj ²⁾.

¹⁾ Zdaniem Dra Wojciechowskiego rozprawa ta jest „stanowcza“, Szkic VII str. 269 przypisek.

²⁾ Kalousek „Über den Umfang des böhmischen Reiches unter Boleslav II (Sitzb. K. B. Gesell. der Wiss. 1883).

Ale już dawniej Lewicki wskazuje nowe drogi a dziś prof. Potkański wyprowadził pracą p. t. „Przywilej z 1086 r.“ błądzących z labiryntu sprzeczności. Autor wyłuszcza przyczyny ułożenia przywileju i wydaje trafny sąd w sporze naukowym o owych niezmiernych posiadłościach biskupstwa praskiego w r. 976. Dlatego cytuję odnośny ustęp dosłownie: „Oto granice owe po Bug i Styr dokąd miała sięgać ziemia krakowska według przywileju z 1086 r. są granicami Polski i dyecezyi krakowskiej z czasów Bolesława Śmiałego — a nie są granicami Czech za Bolesława Okrutnego i Pobożnego“. Na stronie zaś 26 mówi: „Wciągnął on (Jaromir) znane mu granice dyecezyi morawskiej a zarazem i państwa czeskiego z X wieku“¹⁾. Potwierdza hipotezę prof. Potkańskiego Wojciechowski treścią szkicu VII (strącenie i zegnanie króla Bolesława II), oraz IX (Władysław Herman: zatrata korony i pierwszy kult Stanisława).

Wiadomo, że Kraków włączon był do państwa wielkomorawskiego. Świętopełk bowiem pokonał lud Wiślan (na obszarze dawnego województwa krakowskiego zamieszkały); zwyciężonego księcia nawet przemocą ochrzcił²⁾, a zdobyty kraj z monarchią słowiańską połączył. Pierwsi zatem biskupi morawscy rościli sobie prawa do zwierzchnictwa nad Krakowem.

Dycecezya krakowska wprost kolosalnych rozmiarów obejmowała wschodnią częśćkę Śląska (Bytom), skrawek ziemi sieradzkiej a na wschodzie oparła się o Bug i Styr³⁾.

Wskrzeszone biskupstwo morawskie podsuwa Jaromirowi myśl wyzyskania sytuacji. Na poparcie pretensyi zawisłości Moraw od dyecezyi praskiej dodaje i Kraków — całkiem zresztą słusznie. Doniosłość fałszerstwa polega na następującej kombinacyi: Biskupstwu morawskiemu podlegał Kraków z niewielkim obszarem, gdy tymczasem Jaromir Gebhard kumuluje dawniejszy Kraków z obecną (1085) dyecezyą krakowską. Ta właśnie prócz wymienionych wyżej terytoryów pokrywała kawał węgierskiego kraju „cui Wag nomen est“. Kronikarze

¹⁾ Przywilej z 1086 r., str. 25 i 26.

²⁾ Dr. Potkański: „Kraków przed Piastami“.

³⁾ Dr. Potkański: „Granice biskupstwa krakowskiego“.

i następnie dziejopisowie późniejsi, zawierzywszy dokumentowi, odnosili opisane szczegóły do r. 976. Skutkiem tego powstało zamieszanie w porządkowaniu wypadków dziejowych tak dalece, że to co Bolesław Śmiały z wszelką pewnością dokonał (tj. zajął prowincję Wagu) podano w wątpliwość, całą sławę podboju Słowaczyny, zidentyfikowanej z ziemią wańską, Chrobremu przypisując.

W świetle przytoczonych szczegółów mniej fundamentalnie wygląda gmach czeskich dowodzeń. Charakterystycznym u Czechów objawem jest naukowe korzystanie z dokumentu Henryka IV, gdy krytyki wyczerpującej o nim nie znaleźć u nich. Dopiero na skutek pracy prof. Potkańskiego pojawił się większy artykuł prof. Pekařa ¹⁾ — ale niestety — z dyskretnem pominięciem najciekawszej strony przywileju.

Moja hipoteza.

I. Znaczenie pochodzenia Prokuja na podstawie zapisek Ditmara dla politycznych dziejów Słowaczyny.

II. Nieścisłość relacji Galla o rozszerzeniu granic Polski przez Chrobrego poza Karpatami:

1. Zdobyćcie („polskiej“ t. j. prowincyi Wagu) Słowaczyny na Czechach:
2. Zasklepienie się Galla w obrębie swej epoki:
3. Dowód negatywny popierający wywody o zdobyciu kraju zakarpackiego na Czechach wbrew twierdzeniu naszego kronikarza:
4. Przesada u Galla.

III. Stwierdzenie merytorycznej wartości zapisek Galla:

1. Zakreślenie granic południowych Polski przez Dra. W. Kętrzyńskiego w myśl brzmienia polskich źródeł:
2. Rzeczywisty nabytek Bolesława Chrobrego w świetle badań przy pomocy metody retrospektywnej.

Przypuściwszy, że zapiska w kronice Galla wyżej podana ²⁾ zasługuje na wiarę z powodu prawdomowności autora,

¹⁾ Pekař: „K sporu zadržáci listinu biskupstvi Pražského (Česky časopis historický sešit I str. 53. r. 1904).

²⁾ Vide ustępy „Źródło „powstania historycznego wywodu“ etc.

byłoby może niebezpiecznym bezwzględna do niej przywiązywać wagę. Żadne źródło wcześniejsze ani współczesne nie zaświadcza jej w rozciągłości Gallowego podania. Przemilcza owo zdarzenie i Ditmar. Sumienny Niemiec, mimo pewną stronniczość, sprawiedliwy dla osób nawet niesympatycznych sobie, ogromną cieszy się powagą w rozświetlaniu dziejów naszych z końca X i początku XI wieku. Szowinistycznych poglądów, typ prawdziwego germanina, przepelnionego jadem nienawiści do wrogiego plemienia słowiańskiego, wytknął sobie za zadanie nadewszystko obniżyć sławę Bolesława Wielkiego, najgłośniejszego wówczas wojownika — czyto formą udzielania mu nagan, czy wprost obdarzaniem go nieszczególnymi epitetami. Ale monarcha polski imponuje kronikarzowi nie zwykłymi zdolnościami militarnymi i głębokim rozumem politycznym. I kiedy ocenia postępy Chrobrego uczucie niechęci ustępuje miejsca obiektywności.

Nigdzie w kronice nie wpadłem na domysł, by tu lub ówdzie osłonięta tajemnicą milczenia przypadkowego lub rozmyślnego akcja Bolesława W. na Węgrzech kryła skuteczenie domniemywanej zdobyczy Słowaczyny. W jednym tylko miejscu czytamy: „Habuit hic (Boleslaus) quondam urbem i confinio regni suimet et Ungariorum sitam, cuius erat custos Prociui senior, avunculus regis Pannonici, a suis sedibus ab eodem ut modo antea expulsus“¹⁾. Prof. Balzer sądzi, że Bolesław Chrobry mógł nadać Prokujowi jako stryjowi²⁾ kawał Słowaczyny w zarząd, skąd go, podobnież i z owego wzmiankowanego przez Ditmara grodu, niezawodnie usunął św. Stefan, albowiem „nie jest wykluczonem przypuszczenie, że już za Bolesława były o nią (Słowaczyznę) utarczki ze Stefanem, wśród których stan posiadania podlegał kolejnym zmianom“³⁾. Słowa te są niejako dopasowaniem rzeczywistego stanu rzeczy (t. j. zajęcia północnej Słowaczyny) do domniemywanej zawisłości całego południowego Podkarpacia od Bo-

¹⁾ Thietmari „Chronicon“ MPH. t. I, str. 312 – 313. lib VIII c. 3.

²⁾ Sprawę Prokuj, rzekomego członka dynastji Piastowiczów dość wyczerpująco objaśnił prof. Balzer, chociaż i tak Prokuj pochodzenie piastowskie niepewnem zostaje.

³⁾ Dr. Balzer „Genealogia Piastów“, Kraków 1895, str. 28.

lesława Chrobrego. Kto wie, czy ów Prokuj nie był jednym z samodzielnych władców węgierskich, których Stefan zwolna z rozległych dziedzictw wyzuwał? ¹⁾ Może nawet rozkazywał Słowacyźnie a tę Stefan zająwszy, synowi swojemu, Henrykowi, w zarząd ofiarował. Nie widzę zatem powodu czynienia mu z niej darowizny kosztem dzierżaw Bolesława Wielkiego ²⁾.

¹⁾ Węgry w okresie rządów Gejzy i początkowych lat panowania św. Stefana nie tworzyły jednolitej całości. Rozbite na drobniejsze części, z których zachodnia ulegała Gejzie a później Stefanowi ze stolicą Białogrodem (Stullweissenburg), północno-wschodnia Achtumowi a południowo-wschodnia (Siedmiogród) Gyłasowi (Balzer, Genealogia, str. 27, oraz Chron. Budense 65..... Gyula qui tunc temporis totius Transilvani Regni gubernacula possidebat; Huber „Geschichte von Oesterr.) nie dawały dość silnej podstawy rozwojowi potęgi państwa. Ideę organicznego zjednoczenia mogło urzeczywistnić jedynie chrześcijaństwo. Gejza sprzyja nowej wierze a Stefan ją przyjmuje. Wnet, pod pretekstem krzewienia chrystyanizmu, wyprawia się przeciw Gyuli (Gyłasowi) i zadaje mu klęskę 1003 r. (Annales hildesheim MPH. t. II, str. 752 i 763) a Achtumowi 1008 (Anonymus Belae regis not.).

Co do ilości udzielnych książąt w okresie skupiania Węgier nie wiemy nic stanowczego. Patrz Let. Mat. Slov. Turč. sv. Martin 1874 rocz. XI sväzok I str. 44. „Hermannus Contractus, hovori len vo množnom počte o králoch, Vitichind o troch vodcoch, Siegbert o troch králikoch, Aventinus o štyroch králikoch, kronika bávorská práve o siedmych králoch. Boli to bez pochyby plemenni vojvodovia, spolkoví kňazi.

²⁾ Prof. Balzer pragnie udowodnić piastowskie pochodzenie Prokuj. Przyjawszy nawet tę ewentualność, że Prokuj był członkiem dynastii piastowskiej rzeczywiście, za nie dość zbliżone do prawdy uważam łączenie osoby jego z kwestyą posiadania Słowaczyny. Gdyby bowiem Prokuj, jak to Piastów było zwyczajem, panował wedle hipotezy prof. Balzera w przypuszczalnej Polski dzielnicy — Słowacyźnie — naówczas wyrażenia Ditmara „a suis sedibus ut modo antea expulsus“ żadną miarą interpretować nie można jako częstszą zmianę w stanie posiadania Słowaczyny za Bolesława Chrobrego w następstwie możliwych utarczek ze św. Stefanem, lecz za fakt dokonany. Niemniej sprzeciwiałoby się to domniemaniu o stracie jej około r. 1034. Jeżeliby więc Prokuj, władca Słowaczyny, wygnany został ze swych posiadłości, temsamem i Bolesław Chrobry nie mógłby jej więcej posiadać. Co więcej, zespalanie owego Ditmarrowego grodu (urbs) położonego „in confinio regni suimet et Ungariorum“ z usiłowanem stwierdzeniem niepewnej zależności Słowaczyny od Polski jest poniekąd przesądzeniem wartości zapiski

Poza tem nie takiego Ditmar nie podaje, coby mówiło o nabyciu Słowaczyny. Źródła owych czasów tak lakoniczne rozpowiadają przecież o zwyciężkach wyprawach Chrobrego przeciw Rusinom, Czechom i Niemcom; natomiast nie nie wspominają o zapasach z królem węgierskim. Miałżeby zabór ogromnego terytorium jakim jest etnograficzna Słowaczyna przyjsć do skutku drogą łatwego podboju? Zapewne św. Stefan, ten dzielny wojownik, organizator i monarcha, zmierzający do urzeczywistnienia idei stworzenia jednolitego państwa na wzór Chrobrego nie dalby sobie łatwo wydrzeć niemal że $\frac{1}{3}$ część królestwa.

Z dotychczasowego toku myśli przychodzimy do konkluzji, że trzy najpoważniejsze źródła: polski Gall, czeski Kosmas i niemiecki Ditmar więcej lub mniej wyraźnie wspominają o Słowaczynie. Krytycy źródeł historycznych wieków średnich solidarnie zgadzają się na wiarygodność powyższych kronikarzy. Również i ja nie myślę zgoła tej opinii przeczyć wogóle, atoli w niektórych szczegółach upatruję błędy w ich kronikach nie świadomie, lecz najprawdopodobniej popełnione mimowoli. To przedewszystkiem dotyczy Galla i Kosmasa.

W rozdziale pierwszym przekonaliśmy się, że wzmianka Galla o zdobyczach Bolesława Chrobrego w okolicach na po-

Ditmara, albowiem posiadanie granicznego grodu przez Chrobrego i jego pozostawanie w zarządzie Prokuj, chociażby Piasta i tamże przez naszego króla postanowionego, nie uprawnia jeszcze do sądzienia, że mamy tu do czynienia ze wzmiankowaną zmianą granicznej linii polsko-węgierskiej na Słowaczynie, gdy zwłaszcza w dodatku trudno orzec jak daleko gród ten, na południe wysunięty, leżał.

O ile chodzi o oświadczenie się co do zależności politycznej owych posiadłości, których Prokuj pozbawiony został, nie widzę tu zbyt silnego związku pomiędzy zarządem ich przez niego a tworzeniem z nich prowincyi polskiej. Przedmiotowo nie wykluczoną lubo niemniej śliską jest tego rodzaju hipoteza, że Prokuj, będąc spokrewnionym i z węgierskim dworem, mógł, w czasie trwania serdeczniejszych stosunków między obu sąsiednimi państwami za życia Gęzji t. j. swojego szwagra, otrzymać od tegoż księcia węgierskiego w zarząd prowincję, z której go energiczny św. Stefan, zwolennik centralistycznej jedności państwa, łatwo mógł wyrugować.

łudnie od Karpat jest źródłem skąd wszyscy polscy annaliści i kronikarze czerpali: w drugim, poznaliśmy wartość dokumentu Henryka z r. 1086 dla badania nie końca X, lecz XI wieku; w początku trzeciego wreszcie przychodzi nam zupełnie odmówić niejasnej zapisce Ditmara jakiegokolwiek znaczenia do wyjaśnienia zawilego problemu.

Z kolei wypadnie zastanowić się nad prawdziwością i — łącznie z tem — genezą tyle ciekawego opowiadania Galla.

Pierwszy błąd wyłania się dość jasno. We wstępie bowiem swojej kroniki, zaznajamiając nas z granicami Polski, Gallus pisze: „Igitur ab aquilone Polonia septemtrionalis pars est Sclavoniae, quae habet ab Oriente Russiam, ab austro Ungariam a subsolano Moraviam et Bohemiam... etc.“ On wie, że od południa dotyczą Polski Węgry i konsekwentnie do tego postępuje. Ponieważ tradycya przypisywała zdobycie Słowaczyny Chrobremu, ta zaś leżała w politycznych Węgrzech, mówi kronikarz: „Ungaros frequentius proelio superavit“ i „terram eorum usque Dannubium suo mancipavit imperio“. Gall istotnie błędnie był przekonany a dowodem choćby to, że „Słowaczynę“ (prowincję Wagu) odebrano Czechom, a więc temsamem Bolesław Węgier nigdy nie obciął.

Historyografia czeska przyznaje Czechom prawo posiadania Słowaczyny już r. 976. Niewielkie różnice uwydatniają się tylko w poglądach. Część przyjmuje całą Słowaczynę, inni ograniczają to pojęcie. Co do czasu zdobycia, panuje zgoda. Palacky, Kalousek etc. oddają ją księstwu czeskiemu po pogromie Węgrów na polu Lechowem r. 955. Domysł ten logicznie odpowiada rzeczywistej konjunkturze historycznej w r. 976, wysnutej z dokumentu Henryka IV.

Porównajmy prace czeskie z polskimi. Pierwsze, świadomie jednostronne, nie wykraczają poza obręb dosłownej interpretacji przywileju św. Wojciecha i w następstwie tego przypisują Czechom nabytek ziemi między Karpatami a Dunajem około r. 955. Drugie, oparte na wymownem świadectwie wiarygodnego kronikarza, całkiem naturalnie czynią Bolesława Chrobrego zdobywcą tegoż samego terytorium tembardziej, że przy pogromie i stopniowem ujarzmieniu całego księstwa czeskiego i Podkarpacie Polsce formą łupu przypało.

Mimo wszystko Czesi nie bardzo zbłądzili. Wedle tzw. Nestora, Włodzimierz W. około 996 r. „żył z książętami sąsiednimi w pokoju z Bolesławem polskim i ze Stefanem węgierskim i Udalrykiem czeskim i był mir między nimi i przyjaźń“¹⁾. Wiadomość dość jasna, aby jej nie wierzyć. Sprzeczność tylko co do osoby księcia czeskiego Udalryka, który jeszcze wówczas nie rządził, polega na zwykłej pomyłce. Nie jest to tak obciążającym argumentem, aby Nestora odrzucać. Zresztą u wszystkich niemal kronikarzy dawniejszych na podobne omyłki często trafiamy. Tak np. Kosmas trzykrotnie wymienia imię Mieszka I w miejsce Bolesława Chrobrego. Podobnież błądzi Wippo, który Bezpryma identyfikuje z Ottonem, Kronika węgiersko-polska Bolesława W. z Mieszkiem I etc.

Wątpię, aby Nestor pisząc: „Włodzimierz żył z książętami „sąsiednimi“ w pokoju, nie zdawał sobie sprawy ze swoich słów. Gdyby istotnie książę czeski terytoryalnie nie wchodził w kontakt z Rusią, cóżby zależało Włodzimierzowi na przyjaźni lub nieprzyjaźni tegoż, którego z jednej strony oddzielały Węgry a z drugiej Polska. Sąsiadować więc musiał. Zdaje się, za pośrednictwem Moraw i północnych krańczyn Słowaczyny.

Rusini i dzisiaj wciskają się zwięzającym językiem w głąb (Galicyi zachodniej w okolice Gorlic, Piwnicznej, Krościenka i wogóle do samych Tatr docierają²⁾). Rozumie się, są to obecnie drobne wysepki rozrzucone miejscami w morzu polskim. W każdym razie stanowią osadnictwo prastare, nie nowe — napływowe³⁾. Rzecz to pierwszorzędno znaczenia, a Nestor przydaje w porę drobną dawkę materiału dowodowego nie geograficznego lecz historycznego. „W roku 981 szedł Włodzimierz ku Lachom i zajął grody ich Przemyśl i Czerwień

¹⁾ Letopis Nestorowa MPH. t. I, str. 672. Dla łatwiejszej orientacji podaję daty lat panowania wymienionych książąt. Bolesław Chrobry 992 — 1025, Stefan św. 995 — 1039, Udalryk 1012 — 1036.

²⁾ Prof. Potkański „Lachowie i Lechici“ str. 196, idem Andrees „Handatlas“, Wien 1904, karta 25—26.

³⁾ Ibidem.

i inne, (które są po dziś dzień pod Rusią)^{4) 1) 2)}. Jaką przestrzeń zalegały grody czerwieńskie, różnie oznaczają — chociaż nie jest wykluczoną identyczność krańców ich zachodnich z granicami etnograficznymi. Jeżeli zatem Nestor zapewnia, że w r. 996 żył Włodzimierz w przyjaźni z Bolesławem, Udalrykiem i Stefanem, faktycznie zaś pod ten czas władał grodami czerwieńskimi, dość pewną wydaje się rzeczą, że Czechy mogły prowincją Wagu (Spiżem) stykać się z kijowskim państwem a to tem prawdopodobniej, gdyż Chrobry jeszcze nie pozyskał — tak sądzą ogólnie³⁾ — Krakowa ani Moraw, a więc i Słowaczyny, będącej częścią składową władztwa czeskiego.

Nestor wszelako nie uprawnia do wnioskowania o dokonaniu zajęcia tylko małej części Węgier. Historycy pozostają pod suggestyą słów Galla i innych kronikarzy i skutkiem tego wychodzą z założenia: Bolesław Chrobry zagarnął całą Słowacznę⁴⁾. Kiedy to jednakże nastąpiło, przy jakiej okazji i na kim, tego do obecnej chwili nikt przekonywująco nie wywiódł.

Liczyć się z Nestorem w każdym razie musimy poważnie. Przy jego pomocy ciemność spowijająca problem zajęcia Słowaczyny, mniejszą staje się zaporą. Boć jeżeli Kosmas utrzymuje, że Czechy obejmowały prowincję Wagu ku płd. wschodowi, naówczas fakt owego posiadania związany ze wzmianką Nestora o sąsiedztwie Rusi z Czechami, godzi się najściślej.

Powyższy rezultat usuwa także i tę poważną wątpliwość, której geneza tkwi w braku wyrazistości źródeł. Jest nią solidaryzowanie się z możliwością — za pewnik niemal przez dawniejszych historyografów uznanej — aneksyi Słowaczyny przez Chrobrego na królu węgierskim. Mniemanie to wyniknęło z położenia tego kraju w obrębie królestwa węgierskiego, powtóre ze słów Galla „numquid non ipse (Bolesław Chrobry) Hungaros frequentius in certamine superavit“ (porów. str. 28).

1) Słów nawiasem zakreślonych brak w letopisie nowogrodzkim.

2) Lat. Nest. MPH. t. I, str. 624.

3) Prócz Kętrzyńskiego.

4) Niektórzy powątpiewają np. Dr. Potkański „Granice biskupstwa krakowskiego“ str. 19 (odbitka).

Wobec takiego postawienia kwestyi wyłania się nowe pytanie. Jeżeli Chrobry zagarnia Słowaczyznę Czechom, skąd przychodzi Gall do posądzania naszego króla o częste a z wycieczkie wojny z Węgrami i w następstwie tych sukcesów o podbój znaczego obszaru ich królestwa? Że Gall pozostaje pod sugestją kilkakrotnych polsko-węgierskich zatargów dla Polski pomyślnych, zdarzonych za Bolesława Śmiałego, niebawem wykażę.

Wini on zasklepieniem się w obrębie swojej epoki; nie wykracza zgoła poza jej obręb, a pisze pod wrażeniem niedawnych Bolesława Śmiałego zwyciężkich na południu wawrynow i oderwania „Słowaczyzny“ od Węgier. Uzasadnienie naszego zarzutu znajdziemy, gdy rozważymy wszystkie ewentualności pro i contra.

Gall-Anonim, człowiek sprytny, pisał swoją kronikę, jak utrzymuje Dr. Stanisław Kętrzyński, jedynie w celu wybicia się ponad duchowieństwo polskie, uzyskania poparcia biskupów i łaski Bolesława Krzywoustego. Do tego parło go odosobnienie po śmierci jego protektora, poznańskiego biskupa, Franka ¹⁾. Ponieważ Bolesław Krzywousty był synem uzurpatora tronu książęcego, opanowanego ze szkodą wygnanego Śmiałego, przeto rzecz jasna, że kronikarz powodowany głównie materyalnemi pobudkami w czasie pisania kroniki, przemilczał roztropnie bohaterskie czyny wygnanego króla, przeciwnika tak skoalizowanego i wrogiego mu duchowieństwa pod przewodnictwem zamordowanego później biskupa krakowskiego św. Stanisława, jakoteż i zbuntowanego Władysława Hermana. Niewątpliwie jednak tragiczny los i zgon bądź co bądź przez znaczną część rycerstwa umiłowanego króla otoczyła jego imię aureolą podania, w którym demoniczna ta osobistość u potomnych żyła. Tak jest rzeczywiście. Z pobudek materyalnych Gall pomija go prawie lubo jego czyny zna, a znajdują one utrwalenie dopiero w kronice Mistrza Wincentego itd., oraz annalistów, którzy rozległość zdobyczy Chrobrego utożsamiają z nabytkami Śmiałego. Ponieważ więc utrzymywało się podanie o panowaniu Polski za Karpatami w czasach Chrobrego, o którego genezie nigdzie żadnego nie znaleźć realnego wątku

¹⁾ St. Kętrzyński „Gall-Anonim i jego kronika“ str. 54.

prócz tradycyi właśnie w tej chwili, gdy nasz kronikarz swoje dzieło pisze przeto pewność kilkakrotnego zholdowania Węgier i znacznej ich części zaboru przez Śmiałego przypisał Gall i Chrobremu z całą stanowczością i w tej samej rozciągłości. Żyjąca zaś w pamięci ludu ekspansywność działalności Śmiałego na Węgrzech faktyczna, znalazła autora, który ją pisanej historyi przyswoił w późniejszych latach, gdy już imienia zabójcy św. Stanisława nie obciążała tak nieubłagane klątwa Kościoła, owo źródło zapomnienia tej potężnej i zagadkowej postaci.

Gall więc nie pomylił się stwierdzając żyjący w tradycyi fakt (jak to wykażę niżej) panowania Polski za Karpatami za rządów Chrobrego, niewłaściwie przecież przypisał mu zdobycie omawianego kraju — niemniej błędnie, że całego — na królu węgierskim, analogicznie ze Śmiałym. Tu zatem tkwi całe nieporozumienie.

Na poparcie tego zapatrywania przywodzę jeszcze na pamięć dowód negatywny, z którego chociaż trudno wysnuwać daleko idące wnioski — przecież nie bez wartości. Hartwig, autor „*Vitae sancti Stephani*“, kreśli obraz pierwszego władcy chrześcijańskiego na Węgrzech, Stefana, z aplauzem. Śledzi on badawczo postępowanie młodego monarchy a dążność ku utrwaleniu nowej wiary, ujmuje żywociarza. I gdyby Stefan w zaraniu swych rządów zniewolony był prowadzić jaką wojnę z sąsiadami, nie omieszkałby Hartwig powiedzieć coś o niej zwłaszcza, gdy faworyt biskupa regensburskiego utrwała celem intensywniejszego pracy nakładu pokój z sąsiednimi państwami. To też wewnętrzne rozruchy przypisuje Hartwig działaniu djabła ¹⁾, albowiem nie zdołał wyrozumieć, by wielce

1) *Vita sancti Stephani regis* „*Sed adversarius totius bonitatis invidia plenus et malicia diabolus ut sanctum Christi (tyronis) propositum disturbaret, intestina contra eum (Stephanum) bella commouit. Idem legenda maior cap. III.*

Hartwig, biskup regensburski, kreśli w duchu krzewiącego się chrystyanizmu żywot św. Stefana i tę to ideową działalność króla węgierskiego niemal z uwielbieniem na każdym kroku podnosi, natomiast z pełnem jadu oburzeniem rozpatruje czynniki przeciwdziałające pracy wszczęcia w nowy grunt społeczny religii chrześcijańskiej. Źródło bardzo skromne ale jasne i pewne. Ono też, zdaniem

mię Bogu dzieło, ktoś inny okrom złego ducha psuć się ośmielił. Jeżeli przeto z takim rozgoryczeniem wyraża się o zgubnej akcji destrukcyjnych czynników, byłoby zaiste trudnem podawać, jakoby Stefan bezpośrednio po wstąpieniu na tron „*pacem cum exterarum provinciarum populis fideliter statutam roboravit*“ tembardziej, że ewentualna wojna zewnętrzna także ujemnie na prowadzenie wewnętrznej organizacji oddziaływać mogła.

Poprzednio zauważyliśmy, że Gall popełnia nieścisłość, albowiem przypisuje Bolesławowi Chrobremu nabycie Węgier po Dunaj. O ile chodzi o zbadanie rzeczowej prawdziwości słów: „*totamque terram eorum (Ungarorum) usque Danubium suo mancipavit imperio*“, koniecznem jest posłużenie się metodą porównawczą, w tym właśnie wypadku bardzo wdzięczną. Tensam kronikarz w innem miejscu donosi: „*Indomitos vero Saxones tanta virtute edomuit, quod in flumine Salae in medio terrae eorum meta ferrea fines Poloniae terminavit (Boleslaus)*“¹⁾. Znowu coś nowego, prawdziwego i — nieprawdziwego. Bolesław ujarzmił Sasów i w rzece Sali wbił żelazne słupy na znak przemożnej swej wszechwładzy. Powinnaby tedy Polska Chrobrego oświadczyć całą niemal dyecezyą magdeburską z wyjątkiem samej stolicy biskupiej z małym stosunkowo okręgiem po lewym brzegu powyższej rzeki, dyecezyą żytycką i miśnieńską.

Podobna relacya nie wytrzymuje krytyki. Bolesław napadał Sasów, rozsiewał klęski na wsze strony i niejednokrotnie stanął nad wodami Sali, jednak tylu krajów, ile chce Gall, nigdy nie opanował. Zapewne więc nasz kronikarz wiadomości o tak dużych sukcesach Bolesława zaczerpnął z tradycyi. Wystarczył zresztą jeden wiek, aby sława głośnego bojownika spotężniała w ustach potomnych.

I rzeczywiście wielka zachodzi analogia między zwycięstwami południowemi Chrobrego a na zachodzie. Ale w obu wypadkach chybił nasz kronikarz. Z tego też powodu nastę-

---

Dra W. Kętrzyńskiego, czerpało z kroniki węgiersko-polskiej, uznawanej nadal mimo odnalezienia jej tekstu za autograf późniejszy, jakkolwiek nie brak i sympatyzujących z wywodami Kętrzyńskiego.

¹⁾ MPH. t. I, str. 400—401.

pująca ciśnie się uwaga: przesada u Galla pod wpływem tradycyi nie jest zjawiskiem oderwanem: to pierwszy ważny moment; drugi, widoczne za czerpnięcie obu szczegółów z tradycyi; trzeci, jawny wzrost czynów króla bohatera w podaniach narodu.

Małą pozornie mamy korzyść z najdawniejszych źródełpisów. Kosmas bowiem milczy¹⁾ również i Hartwig, Gall niepewny a Mistrz Wincenty itd. zbyt późny. Dlatego dość łatwo odmówić jak i przypisać Chrobremu nabycie udziału na Węgrzech. A jednak Dr. W. Kętrzyński buduje i na Kosmasie i na Gallu, Mistrzu Wincentym itd. w całej rozciągłości.

Ponieważ w ostatecznym rezultacie zajmuję wręcz przeciwnie Dr. W. Kętrzyńskiemu stanowisko, dlatego, iż jego rozprawa „Granice Polski w X w.“ najpoważniej nasz przedmiot porusza, uważam za rzecz niezbędną kilka z niej zasadniczych poruszyć szczegółów. Dziwnie on rozumie historię ułożenia dokumentu Henryka IV. Zgadza się, że mamy do czynienia z falsyfikatem, ale sądzi, że do fabrykacyi przyczynił się niepomrotnie spis posagu biskupa krakowskiego, umieszczony na wolnej karcie jednej z ksiąg treści teologicznej. Miano ją przewieźć z Krakowa do Pragi podczas napadu Brzetysława 1038 r. Z tem obecnie nikt się nie liczy. Również nienaturalnie brzmi powoływanie się na Galla, Mistrza Wincentego, Kronikę Wielkopolską i Kronikę Węgiersko-polską. Jaka ich wartość do końca X wieku, przedtem oceniliśmy. Jedyny Gall daje pewną rękojmię, czy bezwzględną, także wiemy. Cytowanie zaś Mistrza Wincentego kroniki, która, jak powiada Wojciechowski, „spisana co najmniej w sto dziesięć lat po dokonanym fakcie (wygnania Bolesława Śmiałego czyli przeszło 190 lat od czasu domniemanego podboju całej Słowaczyny przez Chrobrego) nie ma powagi źródłowego świadectwa“²⁾ tembardziej, że uczeni bardzo ostrożnie przyjmują jego dowolnie zmyślane hipotezy, wydaje mi się nader ślizkiem a jeszcze więcej swobodnem przytaczanie ustępu z kroniki wielko-

1) Wykazałem wyżej, że Kosmasa przywiej św. Wojciecha służy do poznania stanu politycznego posiadania Polski w XI w.

2) Dr. Wojciechowski „Szkice“ VII, str. 249.

polskiej ¹⁾, gdy sam autor „Granic Polski w X w.“ wie dobrze, skąd pomieniona kronika czerpała t. j. początkowo z Mierzwy, w końcu i z Wincentego ²⁾. Nie dość uzasadniona argumentacja i powoływanie się na źródła, których w obecnej kwestyi absolutnie na seryo traktować nie można, nadwyręża zaufanie do wywodów Kętrzyńskiego.

W każdym razie Galla odrzucić nie sposób, ale zaufać bez wątpliwości jeszcze gorzej. I jakkolwiek żadne źródło współczesne mu nie przeczy, stwarzanie dogmatu historycznego o dokonaniu wielkiego zaboru węgierskiego na jednej zapisce, wygląda nieco ryzykownie. Nie dziwić się dziejopisom lat dawniejszych, którym metoda krytyki historycznej niezupełnie dobrze znaną była; zbywało jej bowiem na wyrobieniu technicznej ale i zasadniczej strony naukowej t. j. ścisłej krytyki i oceny wartości źródeł. Dziś, kiedy prawdziwa nauka bada fundamenta starych budowli, ich jakość i trwałość, dochodzi nierzadko do zdumiewających odkryć. Fakta przyjęte za pewniki, nagle zachwiane, usuwają się w przepaść, poczem na nowo wzmocniona podwalina dźwiga nowy gmach dowodowy. Zakorzone przekonania nie ustępują mimo to zaraz z miejsca, owszem długi czas upłynie, zanim opinia pocznie uznawać za fałsz to, co długie wieki dobrą obdarzała wiarą.

Podobnie rzecz się ma i z obecną sprawą. Całe pokolenia historyków ani wąpiły w rozszerzenie Polski przed r. 1000 po Dunaj. Przytaczali oni mnóstwo cytatów źródłowych — późniejszych. Nie jest moją zasadą po macoszemu obchodzić się z materiałem nietegoczesnym, gdyż ten niekiedy przeważa nad współczesnym wypadkowi. Tu jednak rzecz się inaczej przedstawia. Wykazałem bowiem, że źródła, na które się częstokroć odwołują, wywodzą swój początek z Galla — nie są zaś samoistnymi. Jeżeli tedy Polska władała Słowacyzną, musiała ją stracić, bo pewnem jest, że św. Stefan włada nią w latach trzydziestych (około r. 1031). Najlepszym przeto do przedstawienia tej utraty wydało się historyografom panowanie Mieszka II. I znowu trzeba się uciec do metody wstecznej, aby coś odszukać.

¹⁾ Dr. W. Kętrzyński: „Granice Polski w X wieku“ str. 15.

²⁾ Dr. W. Kętrzyński: „O kronice wielkopolskiej“ str. 27.

Bohaterski napór Bolesława W. ku zachodowi pochłaniał całą energię Niemców. Ludy, nad którymi dopominało się cesarstwo zwierzchnictwa z tytułu swojej przodowniczej roli w świecie chrześcijańskim, nie będąc pilnie śledzonymi, jednoczą się i rosną w siły. Dość przypomnieć Danię i Węgry. Z tego też powodu cesarz Konrad usilnie pragnął rzucić pod nogi zuchwałą Polskę i zbyt potężne Węgry. Dla poskromienia pierwszej łączy się z Kanutem duńskim na zjeździe w Rzymie 1027 r., przeciw Węgom natomiast próbuje pozyskać cesarza bizantyjskiego. W tym celu wysłał jesienią 1027 r. biskupa strassburskiego, Wenera, do Carogrodu¹⁾. Stefan przeczuwał zamysły Konrada dlatego wzbronił okazałemu poselstwu przejścia przez Węgry. Nie zdaje mi się, aby Mieszko jak utrzymuje Lewicki, „przejrzał (z końcem 1027 r.) w jak okropnem znajdował się położeniu“²⁾, skoro cesarz szukał nawiązania stosunków przymierza z postronnymi władcami przeciw Stefanowi św. i że temi ewentualnościami zniewolony, ustąpił królowi węgierskiemu Słowaczyny.

Historyografia polska rzuciła na Mieszka II do ostatnich czasów nader ujemne światło³⁾. Klęski, które Polska gwoli nieszczęsnemu zbiegowi okoliczności pod tym królem poniosła, utrata wielu posiadłości, wszystko to złożyło się na odtworzenie ujemnego charakteru Mieszka. Brak należytego zgruntowania właściwych przyczyn, jakkolwiek lakoniczny, a jednak dobitny protest Galla⁴⁾ zaprzecza fałszywym wieściom bezkrytycznych kronikarzy, uczynił borykającego się z twardą koniecznością wrogiego losu i w końcu bezwzględną przemocą zgwałconego monarchę, zniewieściałym i rozwiozłym człowiekiem — niesłusznie. I dzisiaj błędne mniemanie, zako-

1) Lewicki „Mieszko II“ str. 144—145.

2) Ibidem str. 151.

3) Małecki („Z przeszłości dziejowej“ str. 61) wyłuszcza szczegółowo wzrost niesławy Mieszka II.

4) Gallus. MPH. t. I, str. 444, c. 17. „Hic vero Mescho miles probus fuit, multaue gesta militaria quae longum est dicere perpetravit. Idem rocz. hildesh. MPH. t. II, str. 767 (sic) rocz. kwedlinburski MPH. t. II, 772 „Post hunc (Bolesław) filius eius Misuca natu maior, haut dissimili superbia tumens, virus arrogantiae longe lateque diffundit“.

rzenie szeroko, obdarza go jeszcze niezasłużonem lekceważeniem, tego gwałtownego wojownika podejmującego niszczące na Niemców wyprawy wojenne i stawiającego napadom koalicji cesarskiej długi czas tak dzielny opór¹⁾. Ów Mieszko, uosobienie gnuśności, zdaniem niektórych historyków, ściąga bezgraniczną ignorancją spraw publicznych niesłychany zamęt. Ospalność jego wywołuje szereg rujnujących kataklizmów czy to w postaci zgubnych wojen i strat terytoryalnych, czyto, w następstwie odnoszonych porażek, w formie wkradającej się anarchii i grożącej wybuchem reakcji pogaństwa. Całą tedy winę za nawał tyłu klęsk poniósł sternik nawy państwowej. Jakżesz jednostronny i płytki sąd. Dopiero dziś przychodzi rehabilitować imię dzielnego króla²⁾. Nie dziwi więc, że wszelkie zło pisano pod adresem Mieszka II. On także stracił obszerną Słowaczczyznę — kiedy i w jaki sposób — to już domysł uzupełnia.

Jak dalece Mieszko w zaraniu nieszczęsnych rządów admirował potęgę cesarza, świadczy zapiska współczesnego rocznikarza hildesheimskiego³⁾. Trudno przypuścić, aby ten wojownik, oddawszy Stefanowi Słowaczczyznę za cenę przymierza dla odparcia możliwego najazdu Konrada, pierwszy napadał na kraje niemieckie, dopuszczał się okrucieństw i przyspieszał zemstę wrogięgo cesarza? Zresztą jakkolwiek Konrad zawarł przymierze z Kanutem duńskim celem zgębienia Mieszka to w każdym razie Stefan większą budził nienawiść, który już przed rzekomem otrzymaniem Słowaczczyzny od Mieszka, z cesarzem zerwał. Że tak było istotnie, dowodzi napad Kon-

1) Roczn. hildesh. MPH. t. II, str. 765... „et Mysachonem diu sibi resistentem...

2) Lewicki „Mieszko II.“ str. 87 i dalsze, Małecki: „Z przeszłości dziejowej“ str. 62 i następne; Balzer: „Genealogia Piastów“ str. 65; St. Kętrzyński „Kazimierz Odnowiciel“ str. 296.

3) Roczn. hild. r. 1028 „Misako, qui iam per aliquot annos Selavorum tyrannice sibi contra imperialem usurpabat maiestatem, orientales partes Saxoniae cum valido suorum exercitu violenter invasit et incendiis ac depraedationibus peractis viros quosque trucidavit, mulieres plurimas captitavit, parvulorum innumerabilem prorsus multitudinem miserabili inauditaque mortificatione cruentavit et per semet ipsum suosque, immo diaboli satellites, nimiam crudelitatis sevitiā in christianorum finibus Deo inspiciente exercuit“.

rada na Węgry r. 1029¹⁾), poczem dopiero na Polskę. Mógł więc sam król węgierski robić Mieszkowi propozycję wzajemnego wspierania się, zwłaszcza, że Stefan unika wszelkich wojen, by utwalić dzieło skupienia Węgiei i krzewienia chrześcijaństwa a nie domagać się i uzyskać od wojowniczego władcy Słowaczną w chwili również dla niego groźnej. Zabezpieczać się kosztownym sojuszem poczem mimoto dawać cesarzowi powód do reagowania²⁾ — nie przesadzę, gdy powiem — wygląda zbyt nienaturalnie.

Punkt ciężkości ogólnej zgody historyków tkwi w milczeniu źródeł. Bolesław Chrobry pozyskał w mowie będący obszar, temu nikt nie oponuje; utracił Mieszko II, bo w r. 1031 względnie 1030 widzimy Słowaczną w rękach Węgrów — więc około r. 1027 miała przejść do Węgiei. Hipotezę tę rzekomo popierają następujące wypadki. Roku 1030 najechał Brzetysław, syn księcia czeskiego Udalryka, Morawy i zajął je, Węgry zaś po Strzygoń spustoszył³⁾. Dobitnie wypowiada się rocznikarz hildesheimski: „Et Heinricus, Stephani regis filius, dux Ruizorum in venatione ab apro discissus periit, flebiliter mortuus“. Jeżeli Henryk „dux Ruizorum“ ginie r. 1031, przeto Stefan św. był w tym roku panem Ruzyi czyli Słowaczyny. Kronika węgiersko-polska zwie Henryka jasno „nobilis dux Slavoniae“⁴⁾).

¹⁾ Saxo MGH. ss. t. VIII. „Imperator Conradus Stephanum Pannoniae regem cum exercitu petit difficili et laborioso itinere regionem eius invadens. Idem Hartvicius str. 53. „Qui (Conradus) destructa pacis tranquillitate, totius theutonię manu coalunata, pannonię terminos hostiliter conatus est invadere. Contra quem rex consultum habens episcopornm et principum ad tuendam patriam, armatos totius hungarię contraxit“. Idem Wippo: Vita Chuonradi; porów. Marczali „Ungarns Geschichtsquellen“ str. 20.

²⁾ Przypuszczalne zawarcie przymierza wedle Lewickiego ma miejsce r. 1027, a napad Mieszka na Saksonię 1028.

³⁾ Kosmas: „Hoc (1030) anno dux Bracislaus magna caede prostravit Ungaros et terram eorum usque ad urbem Strigonium devastavit“. Lewicki: „Mieszko II“; Palacky: „Geschichte von Böhmen“ str. 271 trieb (Brzetysław) die ungarischen Schaaren vor sich her, bis ein Friedensschluss mit König Stephan die neusten Grenzen beider Reiche feststellte.

⁴⁾ Sasinek przyznając rację rocznikowi świętokrzyskiemu jest zdania, że córka Mieszka II, Henrykowi poślubiona, przyniosła mu

Bolesław Chrobry mianował następcą tronu młodszego syna, Mieszka, z pominięciem starszego Bezpryma. Rozumie się, że zaraz po śmierci ojca zgłosił pokrzywdzony senior prawa do korony, ale spotkał się z dzielną odprawą ze strony brata. Wygnany, uchodzi do Ruzyi (Słowaczyny) ¹⁾. Nie harmonizuje to z przypuszczeniem, jakoby Bezprym otrzymał Słowacznę i w niej szukał schronienia. Przypominam, że Bolesław, który sam jednoczył państwo po śmierci Mieszka I, z pewnością nie wydzieliłby z niego niezależnych prowincyj, aby utrudniać następcy kontynuowanie dzieła stworzenia silnej monarchii. Zresztą nikt nie zrozumie jak można się w swoim kraju tułać „*dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret*“ (Bezprym) ²⁾.

Wypadek ów zaszedł w r. 1025, gdy Mieszko miał odstąpić Ruzyę dopiero 1027 r. Okoliczność ta unicestwia temsamem i możliwość hipotetycznego identyfikowania znanej nam Ruzyi z ziemią ważską. „Provincia Wag“ oznacza górny bieg rzeki Wagu t. j. Trenczyn, Orawę, Liptów i Spiż. Tak utrzymuje Pič ³⁾, Dr. Abraham ⁴⁾ i Dr. Potkański ⁵⁾. Prof. Potkański natracił mimochodem w „Przywileju z 1086 r.“, że granice południowe dyecezyi praskiej mogą być południowymi krańczynami biskupstwa krakowskiego za Bolesława Śmiałego i Bolesława Chrobrego ⁶⁾. Otóż ja twierdzę, że tak jest istotnie. Anektowana przez Bolesława Chrobrego Słowaczyna jest niczem innym jak tylko owymi czterema komi-

---

w posagu Słowacznę. Błędność tego zapatrywania wykazał prof. Balzer w „Geneal. Piastów“ str. 73 i nast. 9 a. [N. N].

¹⁾ Wippo: „Vita Chuonradi“ Filius autem eius (Bolesława) Misico similiter rebellis, fratrem suum Ottonem (Bezpryma) quoniam regis partibus favebat in Ruziam provinciam pepulit... Misico dum fratrem suum Ottonem persequeretur, expulerat eum in Ruziam. Dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret, coepit rogare gratiam Chuonradi ut ipso impetrante restitueretur patriae suae“.

²⁾ Zbadaj: Małecki „Z przeszłości dziejowej“ przypisek str. 64.

³⁾ Pič „Der Nationalkampf gegen das ungarische Staatsrecht“ str. 64.

⁴⁾ Dr. Abraham „Początek biskupstwa i kapituły katedralnej w Krakowie“. Roczn. krak. t. IV.

⁵⁾ Dr. Potkański: „Granice biskupstwa krakowskiego“.

⁶⁾ Dr. Potkański: „Przywilej z 1086 roku“ str. 23.

tatami, zgeneralizowanymi pod wpływem i już przez Galla; utracone przywraca Polsce napowrót Bolesław Śmiały. Trudność wydobyć się z pod wpływu bądź co bądź prawdziwego kronikarza i pośrednich świadectw, zniewała historyków do stawiania hipotez wobec tylu omawianych wyżej sprzeczności, które atoli zawsze wątpliwymi zostaną. A i Dr. Wojciechowski tyle siebie pewny w miejscu, gdzie stawia pytanie, czy zakarpackie państwo Chrobrego rozciągało się do Nitry, poważnie się zawahał i przeszedł nad niem do porządku dziennego. Tak jaskrawo przebija spora doza legendarnego ¹⁾ podania w zapisce Galla.

Nakoniec wypadnie poruszyć cenny szczegół w legendzie Maurusa o eremitach, św. Swieradzie (Wszerad, Zórawek) i Benedykcie ²⁾. Swierad z Benedyktem przybył z Polski za panowania św. Stefana do Węgier z okolic Czchowa nad Dunajcem, a przyszedł naprzód do klasztoru św. Hipolita na górze Zobor pod Nitrą leżącego, gdzie, przywdziawszy habit zakonny, osiadł w pustelni na Skałce niedaleko Trenczyna. Przyjawszy, że w tem miejscu wedle Maurusa była Polska, nie była nią koło Nitry, gdyż tu Swierada i Benedykta uważano za przybyszów.

Gdy teraz rzucimy okiem wstecz i zreasumujemy wszystkie spostrzeżenia oraz wyniki analizy źródłowego materiału, skonstatować przyjdzie wielką harmonię między wszystkimi wiadomościami annałów i kronik, których wiarygodności kwestyonować nie możemy i nie można.

Czesi panowali nad znanymi czterema północnymi komitatami węgierskimi i Spiżem dotykali dzierżaw Włodzimierza Wielkiego. Nie mogli zaś władać całą Słowaczną w dosłow-

¹⁾ Dr. Wojciechowski: „Szkice“ I, str. 55.

²⁾ Endlicher: „Monum. Arp. Vita ss. Zoerardi dicti Andree et Benedicti eremitarum in Hungaria“; porów. Wojciechowski: „Szkice“ I. Maurus żył w XI w. i był ponoś biskupem w Pecz (Fünfkirchen). Marczali przywiązuje doń wielką wagę dla absolutnej wiarygodności. Żywoć ten, najdawniejszy zabytek pisemny węgierski, cechuje ówczesnej epoki podniecenie religijne a wskazuje na to i Hartwiga „Żywoć św. Stefana i Emeryka“. Świadectwo Maurusa, prawdopodobnie rzetelne, mimo związania autora z Węgrami węzłem natury osobistej, gdyż opisuje wypadki obojętne.

nem znaczeniu tego wyrazu, albowiem Bolesław Chrobry podczas zhołdowania Czech zająłby ją musiał całą i niewątpliwieby zajął. W takim razie:

1. Nitra byłaby ziemią polską a nie węgierską;

2. Nie znanoby wcale księcia Ruzyi (Słowaczyny) przed r. 1030 a Bezprym nie mógłby tamże być wypędzonym (1025) i „miserabiliter“ się tułać.

Rządy Chrobrego w Trenczynie, Orawie, Liptowie i Spiżu nie przeszkadzały, aby we właściwej Rugii panował syn węgierskiego króla, Henryk, ów „nobilis dux Slavoniae“. Wobec tego ucieczka Bezpryma do Rugii jest zupełnie zrozumiałą i nie koliduje z dōmysłem niemożliwości nędznej tułaczki w kraju, który ani Bezpryma nie był dzielnicą ani do Polski nie należał. Wszystkie hipotezy co do rozległości węgierskiego nabytku po Dunaj, niczem nie poparte ani nie stwierdzone, odpadają, natomiast pozostaje pewny i oczyszczony z wątpliwości dowód posiadania przez Chrobrego tylko północnej części Słowaczyny t. j. Trenczyna, Orawy, Liptowa i Spiża czyli inaczej „provincyi Wagu“. Wniosek z tego następujący: Granice południowe biskupstwa krakowskiego na Węgrzech z czasów Bolesława Śmiałego, przeniesione do przywileju biskupstwa praskiego w dokumencie Henryka IV z r. 1086, są zrestaurowanemi granicami Polski Bolesława Chrobrego.

Zatrata i ponowne odzyskanie prowincyi Wagu przez Bolesława Śmiałego.

I. Przypuszczalny czas faktycznej zatraty „polskiej“ Słowaczyny.

II. Bolesław Śmiały nabywa „polską“ Słowacznę ponownie:

1. Skutki śmierci Mieszka II dla Polski;
2. Zaburzenia na Węgrzech po śmierci św. Stefana i udział w nich Bolesława Śmiałego;
3. Interpretacya źródeł: a) milczenie Galla, b) Mistrz Wincenty pierwszym autorem źródłowej wiadomości o odzyska-

niu „polskiej“ Słowaczyny przez Śmiałego. *c)* kronikarskie pogmatwanie różnych faktów w jedną całość, *d)* zgodność tradycyi dotyczącej nabytku Śmiałego z rzeczywistym tegoż skutecznieniem.

Kiedy Polska straciła ziemię ważką, trudno orzec. Zapewne nie ustąpił dzielny monarcha polski, Mieszko, przed r. 1030 ani piąstki ziemi — później — trzebaby przypisywać Stefanowi wiarołomstwo i niecne korzystanie z nieszczęścia sojusznika. Straszliwa wichura, która omal nie rozbiła młodocianej monarchii, przysporzyła i królowi węgierskiemu północny skrawek dzisiejszej Magyaryi. Bezprzykładny chaos nie stawiał chyba Stefanowi poważnych skrupułów przy zabiorze powyższej ziemi, jeżeli zwłaszcza żaden węzeł lub zobowiązanie nie krępowało go. Lakonizm prof. Wojciechowskiego „Stefan węgierski oderwał ją od Polski dopiero około 1034 r.“¹⁾ skupia głęboką myśl. Badacz ten ostrożnie staje wobec zapatrzywań na sposób i czas zatraty Słowaczyny t. j. wbrew woli albo po śmierci lub przynajmniej nie w początkach, lecz z końcem panowania Mieszka II. Zupełny brak źródłowej wskazówki nie przeczy hipotezie utraty polskiej prowincyi Wagu, rezultaty zaś w poprzednim rozdziale orzekają jej niewątpliwą łączność z Polską do r. 1031 włącznie. Gdy zaś niżej przekonamy się, iż Śmiały rzeczywiście śladem Chrobrego okroił Węgry, zatem w myśl spekulacyjnej metody należy oznaczyć czas jej utraty na chwilę fatalnego zbiegu wypadków i pognebnienia Mieszka, t. j. mniej więcej r. 1034.

Zabójstwo króla polskiego, Mieszka II, czy śmierć skutkiem obłąkania, rzuciła Polskę w objęcia anarchii o podkładzie czysto religijnym i socyalnym²⁾, podsycanej nadto zgubną prywatą. Źródła wieków średnich zazwyczaj sprzeczne, tu szczególnie nadmiarem błędów celują i mało podają. Zgubna reakcja po zbytym i niezwykle szybkim wzroście odjęła Polsce przodownicze stanowisko pośrodku wschodnich państw Europy a wpływ jej zewnętrzny pod ten czas zupełnie gaśnie. Toteż praca króla, zdaniem St. Kętrzyńskiego, zmierza

¹⁾ Dr. Wojciechowski: Szkic I, str. 55.

²⁾ St. Kętrzyński: „Kazimierz Odnowiciel“; porów. Lat. Nest. MPH. t. I, str. 697—8.

w dwu kierunkach: „raz, aby zjednoczyć całe dziedzictwo, całą rozdartą Polskę w jednym ręku Kazimierza, nadać jej warunki trwałości i jednolitości na zewnątrz, powtórę, by podnieść kraj wewnątrznie¹⁾).

Węzły polsko-węgierskie rozluźniła tymczasem niemiecka polityka Piotra. Dowodem przyjęcia na dwór polski Andrzeja, Beli i Lewenty.

Wywierać wpływ na zewnątrz, królestwu sił nie stało. Polska przechodziła stadyum rekonwalescencyi. Urok potęgi podnosi dopiero Bolesław Śmiały.

Obdarzony niezwyklei zdolnościami, pełen odwagi, wyzyskuje nadarżającą się sposobność dla celu wzmożenia powagi państwa niemniej i zaspokojenia osobistej chęci prowadzenia bojów, których zwyciężkie wyniki czyniły głośnem jego imię w bardzo nawet odległych stronach. Że każdym jego krokiem natury wojennej kierowała myśl nie tyle wzmocnienia podstaw budowy królestwa, ile raczej chęć osławienia go, skontrolować łatwo. Inna rzecz, że zwycięstwa przynosiły mu w darze zawsze grube korzyści — niestety brak systematyki i siły zniewolenia się do ciągłej pracy konstukcyjnej wpływał nader ujemnie na rozwój istotnych interesów Polski. Blask oręża polskiego osłaniał chwilowo w następstwie licznych zwycięstw braki organizacyjne wewnętrzne, powaga zewnętrzna istniała, bo ją podtrzymywał oręż. Wmieszany w wir sąsiedzkich niesnasek zaniedbywał Bolesław państwo własne i ta właśnie okoliczność tak okrutnie na nim się później pomściła. Lwią część mozołu wchłonęło uśmierzenie węgierskich zachrzeń.

Po śmierci Henryka, księcia Ruzyi r. 1031 uszli Bela, Andrzej i Lewenta, synowie Władysława Łysego, z bocznej linii Arpadów, na dwór księcia czeskiego, albowiem żona św. Stefana, Gizela, poczęła przeciwko nim knuć spisek. Wyniesienie na tron (1039) Piotra Orseolo — Włocha — wywołało rokosz stronnictwa narodowego pod przewodnictwem Lewenty. Wówczas Piotr skłonił się do zawarcia przymierza z Brzetyśławem czeskim, byle tylko usunąć nienawistnych pretendentów z Pragi. Sojusz stanął r. 1039 — tego samego — kiedy

¹⁾ Ibidem str. 348.

obecność tułaczy na dworze polskim datuje prof. Balzer, albowiem w tym roku poślubił Bela córkę Mieszka II, Richezę (Reiczkę). Ostatecznie usunęła partya narodowa (1046) Piotra i osadziła na stolicy Andrzeja. Ale nie koniec jeszcze zakłaniom. Cesarz Henryk III ani myślał godzić się z propozycją Andrzeja, który oświadczył gotowość płacenia daniny za cenę uznania go prawym dziedzicem tronu. W tym celu zebrawszy liczne wojsko, wsparty pomocą Brzetysława, zdążył na Węgry r. 1051, aby przywrócić utracone królestwo protegowanemu Piotrowi. Niestety — losy inaczej zrzędziły. Henryk ponosi klęskę pod Vertes. Wytrwały w zamiarze cesarz, powtórnie najeżdża Węgry. Ale i druga wyprawa smutnie się skończyła. Znużony Henryk podpisuje warunki pokoju r. 1053.

W zapasach z Niemcami wspomagał wiernie króla węgierskiego, brat Bela. Wyposażony w zamian obszernem terytoryum nad Cisą, spodziewał się kiedyś zasiąść na tronie. Aliści Andrzejowi urodził się syn Salomon. Naturalnie, interesem ojca najpilniejszym było ukoronować syna (1057). Zaręczył z Judytą, córką zmarłego Henryka III przechylając Niemcy na stronę dynastyi Arpadów. Bela nie miał więcej co robić na Węgrzech. Zagrożony osobiście, szuka opieki u Bolesława Śmiałego. W obronie praw pokrzywdzonego wuja staje dzielny król polski. W walce stąd wynikłej, doznał Andrzej porażki i życie postradał. Bela osiąga wymarzoną koronę r. 1061. Ale i Henryk IV nie poniechał sprawy siostry. R. 1063 prowadzi wielką armię przeciw uzurpatorowi. Równocześnie umiera Bela a Niemcy koronują Salomona w Białogrodzie. Synowie Beli, Gejza, Władysław i Lambert zbiegają do Polski. Bolesław nadal nie odmawia opieki i pomocy wyzutym z dziedzictwa krewniakom. Zagrożony Salomon skłania się pod presją biskupów węgierskich do zawarcia ugody i ustępuje Gejzie księstwa, którem poprzednio administrował Bela. Po kilku latach wszakże (1074) wygnał Gejza Salomona z Węgier. Atoli znowu posilkuje skrzywdzonego Henryk IV i osadza wygnańca na zachodnim skrawku królestwa pod opieką cesarstwa. Niedługo umarł zwycięski Gejza. Królem przy pomocy interwencji polskiej wybrano Władysława.

W czasie tego bezustannego wspierania wygnańców przyłączył Bolesław powrotnie prowincję Wagu do Polski. Wstrze-

mięzliwy Gall, w tem miejscu szczególnie bezbarwny, niczem się nie zdradza, coby kazało wnioskować o produktywności działania Śmiałego na Węgrzech. Słowa „Ipse quoque Salomonem regem de Ungaria suis viribus effugavit, et in sede Wladislaum sicut eminentem corpore sic affluentem pietate collocavit“¹⁾ do niczego nie upoważniają. Z drugiej strony mimowoli są przyczyną aktu refleksyi. Niżej zobaczymy, że Bolesław Śmiały z wszelką pewnością posiadał Słowacyznę. Gall przemilcza dokonanie tego aktu. Chociaż obiektywność jest mu właściwą i w opisywanych wypadkach stale mu towarzyszy. Lecz właśnie dlatego spotkać w jego kronice przesadę lub nawet pominięcie tego lub owego zdarzenia rozmyślne, aniżeli udowodnić mu świadomie popełnione kłamstwo. Wzorem dla owego przekonania niech będzie bezkrytyczne zaufanie tradycji, które mieliśmy sposobność poznać przy porównaniu przypisywanego Chrobremu rozszerzenia Polski do Dunaju na południe i Sali na zachód. Co się tyczy zarzutu drugiego o planowem zamilczaniu znanego sobie wydarzenia, może być tego klasycznym przykładem tajemnicze obejście tyle ciekawych szczegółów z życia św. Stanisława.

Jakkolwiek Gall pisał kronikę dla pozyskania znaczenia i wpływu, przecież, mimo praktycznej doniosłości swego pomysłu, nie osiągnął jak przypuszcza Dr. St. Kętrzyński zamierzonego celu, czego przyczyny upatrywać trzeba w nieskazitelnosci charakteru kronikarza. Kronika jego, ów panegiryk (wyrażenie Dra St. Kętrzyńskiego) dla Bolesława Krzywoustego, mieści w sobie rzeczową myśl uwydatnienia, zawisłego wobec świeckiej władzy księcia, stanowiska Kościoła, w ślad za czem idzie jasne poruszenie odnośnych a duchowieństwu niemiłych kwestyj. Jedynie osoby św. Stanisława, biskupa krakowskiego, dotyka nieznacznie (a powinnyby być przeciwnie), jakkolwiek dodaje mu epitet zdrajcy. Świetne profesora Wojciechowskiego tłumaczenie genezy kultu św. Stanisława i dotyczącego tej osobistości wyrażenia „traditor“, pozwala dobrze pojąć taktykę naszego kronikarza. Niechęć Stanisława do Bolesława Śmiałego i w następstwie tego idący biskupa krakowskiego

---

¹⁾ Gallus MPH. t. I, str. 422.

sojusz z buntownikami, zniewoliłby Galla siłą rzeczy ujemne wystawić świadectwo Władysławowi Hermanowi, ojcu Bolesława Krzywoustego, jako rokoszaninowi, oraz niewątpliwemu sprawcy utraty zakarpackiego kraju. Omawianie tych wypadków, tak bardzo obciążających panującą właśnie piastowską linię, stanęłoby w gwałtownej sprzeczności z zakreślonym planem i pobudką do pisania hymnu pochwalnego Krzywoustemu. Wolał więc kronikarz powstrzymać się w podawaniu konkretnych faktów lub osłaniać się tajemniczymi, lecz pełnymi treści zwrotami, byle tylko nie uchybić prawdzie.

Milczenie przeto Galla nie może być miarodajnym argumentem negatywnym dla twierdzeń, zaprzeczających Śmiałemu odnowy granic państwa Chrobrego na południu.

Zato rozmowniejszy Mistrz Wincenty obszernie się rozpisuje, ale dzieło odzyskania zatraconej ziemi jednoczy z osadzeniem Władysława na tronie. Całość pięknie wygląda ale i — wielka nieścisłość autora. Nic dziwnego, wszak to zwykły system Mistrza; zmyślać, kombinować dowolnie i rozmyślnie kłamać nic nie szkodzi, byle tylko utrzymać zewnętrzny polor. Za nim powtarza Mierzwa, Vita Sancti Stanislai, Kronika wielkopolska, Traska (czerpie i z Galla). Kronikarze byli pewni, że Śmiały jednocześnie z wprowadzeniem siłą Władysława na tron łączy z Polską zabrane po r. 1034 terytorium słowackie. Umyślnem kłamstwem (niewłaściwie interpretując Galla) wprowadził Mistrz w błąd szereg późniejszych historyografów. Dokładniej uzmysłowi wypisanie i zestawienie tych równobrzmiących i wzajemnie odpisywanych tekstów. (patrz str. 47 i 48).

Kronikarze ulegają mistyfikacji podwójnej. Raz, że — jak nadmienilem — mieszają odzyskanie ziemi ważskiej z wyprawą przeciw Salomonowi i osadzeniem na tronie Władysława r. 1077, powtóre, jednoczą odstąpienie Gejzie królestwa (regno), które niegdyś Bela od brata Andrzeja otrzymał, z zaborem Słowaczyny. Doskonale pogmatwał te dwa odrębne zdarzenia kronikarz wielkopolski. Słowa „regno excedere“ rozumie, że Salomon rzekł się królestwa między Cisą, Dunajem i Morawą na rzecz Śmiałego, gdy to właśnie excedere odnosi się

Mistrz Wincenty ¹⁾	Mierzwa ²⁾	Vita sancti Stanislai ³⁾	Kronika wielkopolska ⁴⁾	Rocznik Traski ⁵⁾
<p>Ungariam hinc adire parat. Cui primos adiutus armis obstruere contendunt; sed corpora illorum plus impedimento fuere ingressuris, quam arma. Nam cruentus ianitor-ensis, ianuas introitus et aperiendo clausit et claudendo aperuit. Trunci enim nobiles ca- daverum, obices gladio prostrati etiam vias fecere inuias, ut non sine difficultate transmeandi patuerit facultas. Videns autem rex Ungariae Salomon tam sibi quam suis proelii imminere discrimen, proelium deprecatur, pacis offert conciliamina, centum milia talentorum. Cui Boleslaus:</p>	<p>Deinde Ungariam adire parat volens etiam super Danubium metas regni Poloniae reformare. Qui primos ad illos aditus armis obstruere contendunt; sed illorum corpora plus impedimento fuere ingressuris quam arma. Nam cruentus ianitor-ensis, ianuas introitus et aperiendo clausit et claudendo operuit. Trunci enim cadauerum obices gladio prostrati, etiam vias fecere inuias, ut non sine difficultate facultas patuerit transmeandi Videns autem Salomon rex Ungariae tam suis quam sibi proelii imminere discrimen, pacem deprecatur pacis offert conciliamina centum millia talenta. Cui au- tem Boleslaus:</p>	<p>Deinde Ungariam adire parat, volens etiam super Danubium re- novare metas regni Poloniae. At illi primos aditus eidem armis obstruere contendunt, sed illorum truncata corpora plus impedimento fuere ingressuris quam arma. Nam cruentus ianitor-ensis, ianu- as introitus et aperiendo clausit et claudendo aperuit. Trunci enim obices cadauerum gladio prostrati etiam vias fecerunt inuias, ut non sine difficultate transmeandi patuerit facultas. Videns autem rex Ungarie Salomon tam sibi quam suis proelii imminere discrimen, pacem deprecatur, pacis offert conciliamina C millia talenta. Cui Boleslaus:</p>	<p>Post hoc (wyprawie na Ruś) Hungariam adiit, volens metas regni Poloniae in Danubio, Czysawa et Morawa fluuiis habere. Cui Salomon rex Hungarorum cum sac exercitu in montanis Russiae et Hungariae, ad suum regnum volens prohibere ingressum, occurrit. Sed plurimis de suo exercitu in primo congressu prostratis, ad castra confugit se in eisdem concludendo. Et cerneus sibi et suae genti imminere periculum, pacem praecatur, centum milia auri talenta offerens Boleslav, ut ab impugnatione sui desistat, Cui rex Boleslaus respondit:</p>	<p>1081. rex Boleslaus obiit, qui in amplissimum profecisse traditur regnum a Danubio flumine regni Ungariae usque ad Solavam fluvium Saxonie, a Kyaviensi civitate, que est metropolis Russiae usque ad montes Carinthie, ut in cronica declaratur superius. (t. j. w kronice Galla)</p>

Mistrz Wincenty ¹⁾	Mierzwa ²⁾	Vita sancti Stanislai ³⁾	Kronika wielkopolska ⁴⁾	Rocznik Traski ⁵⁾
<p>Polonos inquit, aurum habere non delectat, sed habentibus aurum imperare; turpiusque est pretio vinci, quam proelio succumbere, nec regibus convenit institutoria taxare commercia quibus armis opus est non opibus. Victus itaque Salomon tam bello quam regno excessit, cuius locum cum alumnus Poloniae Vladislaus Boleslai munere sufficitur.</p>	<p>Polonos inquit non delectat aurum habere sed aurum habentibus imperare. Turpius est enim pretio succumbere, nec regibus convenit institutoria tractare, quibus opus est armis non opibus. Victus itaque rex Salomon tam bello quam regno excessit; in cuius locum munere Boleslai Vladislaus alumnus Poloniae in regnum successit.</p>	<p>Polonos inquit non delectat aurum imperare. Turpius enim est, inquit, pretio vinci quam proelio succumbere. Nec regibus convenit institutoria commercia tractare, quibus opus est armis non opibus. Victus itaque Salomon tam bello quam regno excessit; in locum cuius alumnus Poloniae Wladizlaus munere Boleslai in regnum successit.</p>	<p>Polonos inquit non aurum habere, sed aurum habentibus imperare delectat. Turpius enim, ait, vinci pretio quam proelio. Victum itaque rex Salomon se cognoscens tam bello quam parte sui regni inter fluvios praeditos consistente cessit; felicem se reputans in alia parte regni ultra Danubium, posse manere.</p>	

¹⁾ MPH. t. I, str. 292—293.

²⁾ Ibidem.

³⁾ MPH. t. IV, str. 275—276.

⁴⁾ MPH. t. II, str. 486—487.

⁵⁾ MPH. t. II, str. 881.

do udziału Gejzy. Wszyscy razem nie widzą cienia różnicy między zdobyczą Chrobrego ¹⁾ a Śmiałego.

Oczywiście, pojęty wedle kroniki Mistrza sens, usuwa pozornie wszelką sprzeczność. Prototyp Wincenty, bez cienia skrupułu, bez względu na najmniejsze wymogi prawdy, zmyśla i kunsztownie indentyfikuje różne wypadki, byleby nadać myśli piętno organicznego tworu a inni w błąd wprowadzeni dalej brną i bezwiednie kłamią. Przychodzi tedy z tych źródeł rezygnować. Atoli w nich kryje się coś prawdy. Jest nią tradycja. Jej wyrazem Mistrz Wincenty i późniejsze kroniki.

Zespoliwszy teraz tę naszą tradycję z źródłem obcym, jedynem i stanowczem, otrzymamy wynik prawdopodobny. Przypominam rozdział „Wartość i znaczenie dokumentu Henryka IV“, a przede wszystkim tezy Lewickiego i Dra Potkańskiego, Kosmasa ustęp o granicach biskupstwa praskiego, wreszcie uwagi o myśli przewodniej Jaromira Gebharda przy podrabianiu przywileju św. Wojciecha.

Jaromir znał dokładnie dyecezyę krakowską i świadomie wstawił ją do znanego przywileju miasto sam Kraków, do którego ongi pretensye zwierzchnictwa kościelnego żywiły Morawy. Biskupstwo krakowskie docierało w r. 1086 na wschód po Bug i Styr, na południe zaś pokrywało się z prowincją Wagu. Były to polityczne granice Polski Śmiałego, zatem Bolesław przywrócił stratę południową.

Rozchodzi się teraz o oznaczenie chronologii powyższego wypadku.

Po śmierci Spitygniewa zasiadł na stolicy książęcej w Pradze (1061) dzielny Wratysław. Żelazną ręką ujawnszy ster rządów, równo obdzielił braci, Konrada i Ottona Morawami, najmłodszego zaś Jaromira kazał postrzyc i do stanu duchownego przygotować. Radykalny środek pozbycia się niewygodnego brata wywołał skutek naturalny. Jaromir zbiegł do Polski. W kilka lat (1067 r. 9. grudnia) po owem zajściu umiera biskup praski, Sewer. Na wezwanie i z namowy braci

¹⁾ Traska: „ut in cronica declaratur superius“ przypisuje Śmiałemu odnowę południowych granic Polski Chrobrego (jak to opisano wyżej w kronice nb. Galla).

Konrada i Ottona wraca Jaromir do Pragi z początkiem r. 1068 powziąwszy zamiar przywdziania infuły (Pałacky). Wratysław niechętnie godził się z myślą uznania biskupem wrogo usposobionego juniora z przyczyn czysto politycznej natury ¹⁾. Ostatecznie uległ konieczności a Jaromir otrzymał w czerwcu 1068 r. insygnia biskupie.

Tento biskup jest fałszerzem przywileju św. Wojciecha. On znał rozległość Polski wschodnią i południową ²⁾ i dzięki osobistej wiadomości umieścił ją w przywileju — czyli inaczej już przed powrotem Jaromira do Pragi 1068 r. Polska odpowiednio daleko na Węgry sięgnąć musiała. Ponieważ Bolesław interweniuje po śmierci Beli na Węgrzech i zniewala Salomona do paktowania, nakazując względy prawdopodobieństwa stwierdzić, że prowincya Wagu t. j. „polska“ Słowaczyna przeszła napowrót w posiadanie Polski drogą ugody, zawartej z Salomonem 1064 r.

I. Wratysław czeski panem polskiej Słowaczyny.

II. Ostateczne włączenie spornego kraju do Węgier.

Ziemia wazska przetrwała przy Polsce lat 15, t. j. do r. 1079. Dziwny a szczęśliwy zbieg okoliczności, jakim właśnie trzeba nazwać znany nam Jaromira Gebharda zamysł, zmierzający do legalizacji i głoszonych przez się praw zwierzchniczych biskupstwa praskiego nad Morawami z dążeniem Wratysława t. j. programem polityki zaborczej i zamiarem stworzenia wszechsłowiańskiego państwa, dał w rezultacie sfałszowany, aczkolwiek cenny dla badań historycznych dokument Henryka IV. Jaromir zyskał potwierdzenie praw stolicy biskupiej w Pradze nad wszystkimi krajami, leżącymi w obrębie księstwa czeskiego, które sięgać musiały poza Kraków i nad Wag, zaś Władysław pisemny dowód, że jego władza rozciągała

¹⁾ Obawiał się wzmożenia potęgi niezadowolonych braci, (Pałacky: *Gesch. v. Böhmen*).

²⁾ Jaromir przebywał w Polsce przeszło sześć lat (1061—1067).

się także na Kraków i ziemię ważską. Pomieniony dokument, zrozumiany w ten sposób, usuwa wszelką wątpliwość co do zatraty „Słowaczyny“ w chwili wygnania Bolesława Śmiałego. Składają się zaś na krystalizację tego sądu niezwykle wartościowe rezultaty historycznych dociekań prof. Potkańskiego i Wojciechowskiego, z których pierwszy dowiódł, że przywilej św. Wojciecha ma znaczenie dla poznania terytorjalnych stosunków odnośnych państw w wieku XI ¹⁾ a drugi, solidaryzując się z poglądami prof. Potkańskiego, orzekł, że podany w dokumencie Kraków i ziemię ważską za część państwa Wratysława faktycznie uważać należy. Prof. Wojciechowski zapatrywanie swoje popiera kilku drobniejszymi argumentami. Wśród tych przytacza annalistę Saxona. Tekt notatki brzmi: „Qui (Wratysław) venit in Orientalem Bavariam cum exercitu Bohemiae et Poloniae 1082“ (Wojciechowski: Szkic VII, 270) na wyprawę przeciw pozbawionemu urzędowi marchionowi austriackiemu Luitpoldowi, aby urzeczywistnić przyznane mu od Henryka IV prawa do marchii austriackiej. Gdy jednak u Kosmasa znalazł wzmiankę, że Wratysław „cum Bohemis venerat“ poznaje słabość swojego argumentowania. Prof. Wojciechowski przeoczył bardzo ważny szczegół. Tekst Kosmasa opiewa: „Venerat dux Vratislaus cum Bohemis (9) simul cum Teutonicis qui erant praesulis Ratisponensis (str. 112)... Hac in caede occissi sunt Ztan cum fratre Radim et Gridon filius Zanak et Dobrogost“ (str. 113 fontes rr. boh. t. II). Na str. 112 przy słowie Bohemis widoczniejsze znaczek 9. Dopisek pod nim mówi „Polonis“. W najstarszym rękopisie kroniki Kosmasa, pochodzącym z XII. w. (około r. 1154), miasto cum Bohemis istnieje cum Polonis. Okoliczność ta raczej dodaje powagi wywodowi Dra Wojciechowskiego. Prócz tego na str. 113 nazwisko „Dobrogost“ przemawia również za posiłkowaniem Wratysława przez Polaków, albowiem jest ono czysto polskiem a nie czeskiem — zapewne któregoś z panów krakowskich.

W ten sposób wyciągamy się w z dokumentu Henryka IV korzyść potrójną. Pierwszą, to przy jego pomocy skonstatowanie analogii pomiędzy roległością południowych granic Polski Chrobrego i Śmiałego, drugą, niezaprzeczoną pewnością rozprzestrzenienia państwa polskiego w obrębie Słowaczyny

¹⁾ Ut supra.

r. 1064 a trzecią, logiczny wniosek o ostatecznej utracie polskiej Słowaczyny.

Przyjąwszy poglądy prof. Potkańskiego i Wojciechowskiego, oznaczyć trzeba — jak wyżej — stratę słowackiego terytorium na r. 1079 t. j. czas wkroczenia Wratysława II do Polski. Jako charakterystyczny podnoszę ten szczegół, że pierwszy Chrobry dokonał omawianej zdobyczy ze szkodą Czechów, zaś Śmiały niepowrotnie na ich korzyść zaprzepaszcza.

Atoli i Czesi nie długo cieszyli się nowym nabytkiem. Pod r. 1086 donosi nam rocznik kapitulny: „Mesko filius Boleslai secundi de Hungaria rediit...“ Wyczerpująco objaśnia tę zapiskę Dr. Wojciechowski w „Szkiecach“ (XI). Z chwilą wygnania Bolesława Śmiałego (1079), osiągnął Władysław Herman upragniony cel. Zostaje księciem polskim lubo nie w zajętych przez Czechów Krakowie, lecz prawdopodobnie w Poznaniu. Jak długo brakło Hermanowi potomstwa, cechuje stosunek jego z Wratysławem węzeł przyjaźni. Dopiero urodziny Bolesława Krzywoustego, syna Władysława Hermana, stanowią zwrot polityce księcia polskiego. Wratysław II blisko z Piastami spokrewniony, albowiem córka jego Judyta była żoną Władysława, natomiast siostra ostatniego Świętawa Kazimierzówna, żoną pierwszego, nie krył się z zamiarem i żywionemi nadziejami o pozyskanie królestwa polskiego po bezdzietnej śmierci Hermana. Księżę polski tedy podejmuje myśl odzyskania Krakowa. W tym celu wchodzi w porozumienie z królem węgierskim. Za zgodą Hermana wraca do Polski, wsparty wojskami Władysława węgierskiego Mieszko, syn Bolesława - wygnańca i wypędza Czechów. Sympatyczny polskiemu społeczeństwu Bolesławicz zasiada na Krakowie¹⁾. Władysław węgierski tymczasem zużytkowuje dogodną chwilę w całej rozciągłości, łącząc drugi raz na wyczyste czasy tyle osławioną sporami uczonych nie „całą“ Słowacznę, lecz ziemię ważką (provincia Wag) z królestwem Węgier²⁾.

¹⁾ Prawy dziedzic korony był solą w oku stryja. Niepotrzebnego usuwa Herman zbrodnią otrucia. Tak drugi występek oddaje buntownikowi Kraków. Wojciechowski „Szkiec“ IX, str. 337 i następn.

²⁾ W ostatnim rozdziale żadnej nowej zdobyczy opartej na analizie źródłowej nie podają prócz zebrania w całość ogólnych wyników,

Rok 1086 kończy w XI wieku formalną kwestyę sporną między Węgry a Polską o zwierzchnictwo nad ziemią wążską wogóle. Mimo to zabór rzeczzonej ziemi w podanym roku nie wytycza stałych linii granicznych polsko-węgierskich, owszem znaczne obszary północne prowincyi Wagu odgrywały długo potem wybitną rolę w obustronnej rywalizacji i to przeważnie w wieku XII. I tak kraj na północ od Hernadu, po stronie wschodniej Tatr, nosił charakter pasu granicznego między Polską a Węgry i utrzymał się stosunkowo najdłużej przy Polsce, bo do końca wieku XIII. Tu uwzględnić należy także kasztelanję spiską czyli tak zw. ziemię saską, która również po roku 1086 dłuższy czas w związku z Polską pozostawała. Dopiero udział Bolesława Krzywoustego w zamieszkach węgierskich spowodował nakoniec oderwanie jej od Polski. W mniejszym stopniu aniżeli na Spiżu, w każdym razie poważną chwiejność, wykazują obustronne sąsiadujących państw granice od strony Trenczyna (obwód czacański), Orawy i Liptowa. Nie omawiam procesu wolnego ich ustalania się z powodu, że sprawa ta nie wchodzi w obręb niniejszej rozprawy. Tak więc spór nie o Słowaczyznę, ale drobne jej skrawki północne długo niezalutwionym pozostał (ukończył go dopiero niedawny proces o Morskie Oko). Włączenie Spiża do Węgier r. 1772 ostatecznie pozbawiło Polaków nań szerszego i bezpośredniego wpływu a ludność polska, tamże językiem władnącą polskim, w większej części utraciła świadomość swego pochodzenia polskiego.

Antoni Łukasiewicz.

---

wypływających poniekąd z uwag zawartych w poprzednich ustępach, głównie jednakże przyjmuję subtelną konstrukcyę dowodową prof. Wojciechowskiego. Zakres mojej pracy, w myśl podanego tytułu, obejmuje cały wiek XI. Z tego powodu uważam za rzecz konieczną dla utrzymania organicznej całości w niniejszej rozprawie spożytkować tyle cenne wywody głośnego autora „Szkieł historycznych XI wieku“ i dlatego najcharakterystyczniejsze ich punkta przytaczam.

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

I.

SKŁAD GRONA NAUCZYCIELSKIEGO

przy końcu roku szkolnego 1906/7.

Liczba	Imię, nazwisko i godność	uczył w klasie	tygodn. godzin
1	Tomaszewski Franciszek , doktor filozofii, c. k. dyrektor w VII. randze, poseł do Rady państwa i na Sejm kraj., członek Rady miejskiej, członek Rady szk. okręg. miejskiej.	— — —	—
2	Biegeleisen Henryk , doktor filozofii, c. k. profesor.	jęz. polsk. VIb ₃ , VIIa ₃ , b ₃ , VIIIa ₃ , b ₃	15
3	Bojarski Władysław , c. k. prof. w VIII. randze, zawiadowca zbiorów geogr. histor.	hist. Va ₃ , b ₃ , VIIa ₃ , b ₃ , VIIIa ₃ , b ₃ .	18
4	Cież Józef , zast. naucz., gosp. kl. Vb.	jęz. łac. Vb ₁ , VIb ₁ , jęz. grecki Vb ₁ .	17
5	Fiderer Edward , c. k. prof., zawiadowca biblioteki naucz., gosp. kl. VIIa.	jęz. łac. VIIa ₅ , jęz. grec. VIIa ₄ , VIIIa ₅ .	14
6	Frank Wincenty , c. k. prof. w VIII. randze, zawiadowca gabinetu fizyki, gosp. kl. VIIa.	mat. VIIa ₃ b ₃ , VIIIB ₂ , fiz. VIIa ₃ b ₃ , VIIIB ₃ .	17

Liczba	Imię, nazwisko i godność	uczył w klasie	tygodn. godzin
7	Frączek Ludwik , zastępca naucz.	matem. I ₃ , IIa ₃ b ₃ , III ₂ , Va ₄ b ₄	20
8	Ks. Gerstmann Adam , dr. teologii, c. k. prof. i docent uniwersytetu lwow.	rel. rzym. kat. VIIa ₂ b ₂ , VIIIa ₂ b ₂	8
9	Halkiewicz Robert , zastęp. nauczyciela.	jęz. łac. VIa ₆ , jęz. grecki IV ₄	10
10	Ks. Janowski Józef , ze zgromadzenia XX. Misyonarzy, zastępca katechety rzym. kat.	rel. rz. kat. I ₂ , IIa ₂ b ₂ , III ₂ , IV ₂ , Va ₂ b ₂ , VIa ₂ b ₂	18
11	Jędrzejowski Jan , c. k. prof. w VIII. randze, gospodarz kl. VIIIb.	jęz. łac. VIIIb ₅ , j. grecki VIb ₅ , VIIb ₄ , VIIIb ₅	19
12	Kapuściński Józef , zast. naucz. gosp. kl. Va.	jęz. łac. Va ₆ , jęz. grecki III ₅ , jęz. polski I ₂ , IIb ₂ , Va ₃	20
13	Kozłowski Bruno , zastęp. naucz., gosp. kl. IIb.	jęz. niem. IIa ₅ b ₅ , III ₄ , VIb ₄	18
14	Limbach Józef , dr. filozofii, c. k. prof. w VII. randze, zawiadowca gabinetu przyrod.	hist. nat. I ₂ , IIa ₂ b ₂ , III ₂ , Va ₂ b ₂ , VIa ₂ b ₂	16
15	Litarowicz Józef , zastępca naucz., gosp. kl. VIIIb, zawiadowca polsk. bibl. uczn. gimn. wyższego.	jęz. łac. IIb ₈ , VIIa ₅ b ₅	18
16	Lukasiewicz Antoni , egzam. zast. naucz., gospodarz kl. VIb.	histor. i geogr. IIa ₄ b ₄ , IV ₄ , VI ₄ b ₄	20

Liczba	Imię, nazwisko i godność	uczył w klasie	tygodn. godzin
17	Ks. Łycyniak Bazyli , zast. katechety obrz. gr. kat.	rel. gr. kat. I ₂ , IIa ₂ , III ₂ , IV ₂ , Va ₂ , VIa ₂ , VIIa ₂ , VIIa ₂	16
18	Perzyński Nicefor , zastęp. naucz., gosp. kl. IV.	jęz. niem. I ₃ , IV ₄ , prop. fil. VIIa ₂ b ₂ , VIIIa ₂ b ₂	18
19	Piwko Stanisław , zastępca naucz., gosp. kl. I.	jęz. łac. I ₈ , jęz. polski IIa ₃ , hist. i geogr. I ₂ , III ₂	17
20	Rafałowski Konrad , c. k. profesor.	mat. IV ₃ , VIa ₃ b ₂ , VIIIa ₂ , fiz. IV ₂ , VIIa ₃	17
21	Roszko Emanuel , c. k. prof. w VIII. randze, zawiadowca niem. bibl. uczn.	jęz. niem. VIa ₄ , VIIa ₄ b ₃ , VIIIa ₄ b ₄	20
22	Szomek Bolesław , c. k. prof. w VII. randze.	na urlopie	—
23	Walkowicz Stanisław , zast. naucz., gosp. kl. VIa.	jęz. grecki Va ₅ , VIa ₅ , jęz. niem. Va ₄ b ₄	18
24	Wąsowicz Władysław , zastępca naucz. gosp. kl. III., zawiad. polsk. bibl. uczniów gimn. niższ.	jęz. łac. III ₆ , jęz. polsk. IV ₃ , Vb ₃ , VIa ₂	15
25	Wysocki Witold , zastępca naucz., gosp. kl. IIa.	jęz. łac. IIa ₈ , IV ₆ , jęz. polsk. III ₃	17

Nauczyciele poboczni.

Izaak Planer, uczył religii mojżeszowej w klasie I—VIII. tygodniowo godzin 16.

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Bojarski Władysław , j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. VIIa, VIIb, tygodniowo godzin	2
2. Fiderer Edward , j. w., uczył kaligrafii w 2 oddz. tyg. godzin	2
3. Homme Stanisław , c. k. prof. gimn. V., uczył stenografii w 2 oddziałach, tygodn. godzin (rozp. Min. z 22. lutego 1907 l. 4494)	4
4. Köhler Ludomir , artysta malarz, uczył rysunków odręcznych w 3 oddziałach tyg. godz.	6
5. Lustig Ludwik , urzędnik lwowskiej Kasy oszczędności, uczył śpiewu w 2 oddziałach tygodn. godz.	4
6. Lukasiewicz Antoni , j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IV, VIa, VIb, tyg. godz.	3
7. Ks. Łycyniak Bazyli , j. w., uczył języka rosyjskiego w 4 oddziałach, tyg. godz.	8
8. Panek Piotr , redaktor „Ojczyzny“, uczył języka angielskiego w 2 oddziałach, tyg. godz.	4
9. Piwko Stanisław , j. w., uczył historii kraj. rodzinnego w kl. III. tyg. godzin	1
10. Szyrma Lach Edward , uczył języka francuskiego w 3 oddziałach, tygodniowo godzin	6

Zmiana w gronie nauczycielskiem

w roku szkolnym 1906/7.

1. Postanowieniem z d. 22. września 1906 r. Jego Ces. i Król. Apostolska Mość raczył zamianować c. k. profesora tutejszego gimnazjum *Henryka Kopię* dyrektorem c. k. gimnazjum w Sokalu.

2. JE. Min. W. i O. posunął do VIII. rangi służbowej profesorów *Władysława Bojarskiego* i *Jana Jędrzejewskiego* rozp. z d. 3. lipca 1906 l. 15520.

3. JE. Min. W. i O. zamianował zast. naucz. *Franciszka Smolkę* rzeczywistym nauczycielem c. k. gimnazjum w Jasle rozp. z 21. czerwca 1906 l. 19600.

4. JE. Min. W. i O. zamianował zast. naucz. *Romana Köstlicha* rzeczywistym nauczycielem c. k. gimnazjum z językiem wykł. polskim w Tarnopolu rozp. z d. 21. czerwca 1906 l. 19600.

5. JE. Min. W. i O. przeniósł radcę szkoln. *Dr. Ludwika Kubalę* w stały stan spoczynku rozp. z d. 12. września 1906 l. 34461.

6. JE. Min. W. i O. przeniósł w stały stan spoczynku profesorów: *Józefa Czerneckiego*, *Wiktora Kłaka* i *Dr. Konstantego Łuczakowskiego* rozp. z d. 31. października 1906 l. 40500.

7. JE. Min. W. i O. rozp. z 12. listopada 1906 l. 39884 i 11. lutego 1907 l. 3337 zezwolił, aby *ks. Dr. Gerstmannowi* zmniejszono liczbę godzin do 10 wraz z egzortą).

8. JE. M. W. i O. udzielił urlopu prof. *Bolesławowi Szomkowi* do końca I. półrocza 1907 rozp. z d. 27. listopada 1906 l. 40590, do końca II. półr. rozp. z d. 22. stycznia 1907 l. 2557.

9. JE. M. W. i O. udzielił urlopu prof. *Janowi Jędrzejowskiemu* do końca stycznia 1907 rozp. z d. 1. grudnia 1906 r. l. 44032.

10. C. k. Rada szk. kraj. przydzieliła *Władysława Latożyńskiego*, prof. c. k. gimnazjum IV., do tutejszego zakładu do końca I. półr. 1906/7 rozp. z d. 8. listopada 1906 l. 49557.

11. C. k. Rada szkolna kraj. mianowała zastępcami nauczycieli dla tutejszego gimnazjum:

- a) *Antoniego Łukasiewicza* rozp. 23. lipca 1906 l. 26433,
- b) *Nicefora Perzyńskiego* rozp. 25. sierpnia 1906 l. 15210,
- c) *Roberta Halkiewicza* rozp. 15. września 1906 l. 27367.

12. C. k. Rada szkolna kraj. przeniosła do tutejszego gimnazjum następujących zastępców nauczycieli:

- a) *Stanisława Walkowicza* z gimn. w Jaśle rozp. 17. lipca 1906 l. 27217,
- b) *Józefa Kapuścińskiego* z gimn. w Jaśle rozp. 25. lipca 1906 l. 25092,
- c) *Ks. Józefa Jancwskiego* z gimn. VII. we Lwowie rozp. 15. września 1906 l. 38802.

13. C. k. Rada szkolna krajowa przeniosła zastępców naucz. tutejszego zakładu:

- a) *Dr. Juliusza Tokarskiego* do c. k. gimn. V. we Lwowie rozp. 10. września 1906 l. 35039,
- b) *Ks. Franciszka Bielówkę* do c. k. gimn. VII. we Lwowie rozp. 15. września 1906 l. 38802,
- c) *Stanisława Womełę* do c. k. gimn. w Sanoku rozp. 22. września 1906 l. 42721.

14. C. k. Rada szkolna kraj. uwolniła zast. naucz. *Maryana Dienstla* na własną prośbę od obowiązków służbowych rozp. 23. lipca 1906 l. 29284.

Z początkiem roku szkolnego 1906/7 przeszli na emeryturę czterej zasłużeni profesorowie:

1. *Dr. Ludwik Kubala*, członek Akademii Umiejętności, znany w całej Polsce autor znakomitych dzieł historycznych.

Służył w zawodzie nauczycielskim lat 38, z tego w tutejszym zakładzie 37 lat.

2. *Wiktor Kłak*, profesor filologii klasycznej. Służył w zawodzie nauczycielskim lat 34, z tego w tutejszym zakładzie 27 lat.

3. *Józef Czernecki*, profesor języka niemieckiego. Służył w zawodzie nauczycielskim 36 lat, z tego w tutejszym zakładzie 27 lat.

4. *Konstanty Łuczakowski*, profesor filologii klasycznej i języka ruskiego. Służył w zawodzie nauczycielskim lat 39, z tego w tutejszym zakładzie 9 lat.

Zakład nasz stracił w tych czcigodnych mężach znakomitych profesorów, którzy przez długi szereg lat poświęcali wszystkie swe siły młodzieży i wychowali mnogie pokolenia. Młodzież otaczali wielką miłością, która im miłością i wdzięcznością się odplacała.

To też żegnaliśmy ich na końcu ubiegłego roku szkolnego z wielkim żalem.

W przystrojonej auli zgromadzili się cała młodzież, grono nauczycielskie i przyszli emeryci. W uroczystości wziął także udział inspektor krajowy W. Pan Dr. Franciszek Majchrowicz.

Po mszy pożegnał czcigodnych profesorów imieniem grona dyrektor, wręczając każdemu na pamiątkę fotografię grona, a w imieniu młodzieży uczeń VII. klasy.

Najjaśniejszy Pan nadał prof. Kubali, posiadającemu już order Franciszka Józefa, w uznaniu jego zasług dla nauki i szkoły, order Korony Żelaznej.

Profesorom Czerneckiemu, Kłakowi i Łuczakowskiemu wyraził Pan Minister uznanie za znakomitą służbę.

II.

PROGRAM NAUKI.

Przedmioty obowiązkowe.

Klasa I.

Religia 2 godziny tygodniowo. Zasady katol. wiary i obyczajów.

Język łaciński 8 godzin tygodniowo. Nauka o prawidłowych formach deklinacji i konjugacji w połączeniu z praktycznymi ćwiczeniami. Począwszy od listopada co tydzień zadanie szkolne, niekiedy domowe.

Język polski 3 godziny tygodniowo. Czytanie wzorów według wypisów. Deklamacja. Gramatyka. Powtórzenie znanych już uczniom ze szkoły ludowej wiadomości z zakresu odmiany imienia i czasownika; nauka o zdaniu pojedynczym ze składnią zgody; poznanie ważniejszych znaków pisarskich; pisownia spółgłosek, samogłosek i wielkich liter. Wypracowania piśmienne: cztery na miesiąc. W I. półroczu wyłącznie dyktaty, systematycznie ułożone, a obejmujące ważniejsze zasady i reguły pisowni, w II. półr. naprzemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, zrazu tylko szkolne, pod koniec roku także domowe.

Język niemiecki 6 godzin tygodniowo. Czytanie, uczenie się na pamięć słów, zwrotów i całych ustępów; zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań: retrowersya, rozmówki. Znajomość odmian regularnych i zasad składni. Co tydzień zadanie szkolne. Tematy: dyktaty, ćwiczenia ortograficzne, zastosowane do potrzeby praktycznej, pisanie z pamięci ustępów memorowanych, retrowersye.

Geografia 3 godziny tygodniowo. Nauka rozpoczyna się rozpatrywaniem dziennego łuku słonecznego i wynikającego stąd oświetlenia w różnych porach roku. Pojęcia wstępne z geografii fizycznej, poczynając od poznania Lwowa i jego okolicy, orientowanie się, pomiar, znaki graficzne map i nauka o globusie; orografia i hydrografia, półwyspy; położenie najważniejszych państw i miast według długości i szerokości geograficznej, odczytywanie z mapy, rysowanie najprostszych geograficznych przedmiotów.

Matematyka 3 godziny tygodniowo. W I. półroczu tylko arytmetyka: Dziesiątkowy układ liczb; liczby rzymskie, cztery działania liczbami niemianowanemi i mianowanemi, całkowitemi i dziesiętnymi, jedno- i wielogatunkowemi, podzielność liczb, ułamki zwyczajne, najmniejsza wielokrotność i największa miara. W II. półroczu z geometrii: Pojęcia wstępne, nauka o liniach, kątach i trójkątach aż do §. 54 włącznie. Krótkie ćwiczenia domowe, a 3 zadania szkolne w każdym półroczu.

Historja naturalna 2 godziny tygodniowo. Przez 6 pierwszych miesięcy opisywanie ważniejszych krajowych zwierząt ssących i owadów. Od połowy marca opisywanie ważniejszych roślin krajowych jawnokwiatowych.

K l a s a II.

Religia 2 godziny tygodniowo. Jak w kl. I.

Język łaciński 8 godzin tygodniowo. Nauka odmian nieprawidłowych; przysłówki, przyimki, spójniki, coniugatio pe-

riphrastica, gerundium, gerundivum, nom. i acc. cum infin., participium appositivum, ablat. absol.

Zadania miesięcznie 3 szkolne, 1 domowe.

Język polski 3 godziny tygodniowo. Czytanie wzorów według Wypisów i deklamacya jak w klasie I.

(Gramatyka. Nauka o odmianie imienia: składnia rządu; nauka o przysłówkach i przyimkach. Ćwiczenia ortograficzne czyli dyktaty jak w kl. I., ale tylko w miarę potrzeby. Wypracowania stylistyczne 3 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne. (Opowiadania i opisy).

Język niemiecki 5 godzin tygodniowo. Zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań; retrowersya, dłuższe rozmówki; uczenie się na pamięć słów i całych ustępów.

Powtórzenie odmiany regularnej: poznawanie najważniejszych wyjątków.

Co tydzień wypracowanie piśmienne (z tych co miesiąc jedno domowe). Tematy jak w kl. I.

Historya 2 godziny tygodniowo. Historya starożytna.

Geografia 2 godziny tygodniowo. Szczegółowa geografia Azji i Afryki; pionowy i poziomy układ i hydrografia Europy, szczegółowy opis południowej Europy i królestwa Wielkiej Brytanii.

Matematyka 3 godz. tyg. Arytmetyka: Uzupelnienie nauki o wielokrotności i mierze, dokładna nauka o ułamkach zwyczajnych, zamiana ułamków dziesiętnych na zwyczajne i odwrotnie; proporcye, reguła pojedyncza trzech z zastosowaniem proporcyi i wnioskowania; rachunek procentu prostego. Geometrya: Symetralna dłużni i kąta; przystawanie trójkątów wraz z zastosowaniami; najważniejsze własności koła i wieloboków. Zadania jak w kl. I.

Historya naturalna 2 godz. tyg. Przez pierwszych 6 miesięcy zoologia, mianowicie: ptaki, gady, płazy i ryby, w ten sposób omawiane jak w kl. I., niektóre formy bezkręgowych zwierząt. Od połowy marca botanika: dalszy ciąg opisywania roślin jawnokwiatowych, najważniejsze formy roślin skrytokwiatowych.

Klasa III.

Religia 2 godz. tyg. Historya nowego zakonu.

Język łaciński 6 godz. tyg. Z gramatyki składnia zgody i przypadków. Z Corneliusa Neposa żywoty: Arystydesa, Cymona, Epaminondasa, Pelopidasa Milcyadesa, Temistoklesa, Hannibala i Alcibiadesa. Co 14 dni kompozycya, co 3 tygodnie domowe wypracowanie.

Język grecki 5 godzin tygodniowo. Odmiana imion i słowa aż do słów na *μ*. Tłumaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie. Od połowy pierwszego półrocza 2 zadania miesięcznie, naprzemian domowe i szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie wzorów według Wypisów jak w klasie I. i II.; krótkie wiadomości o życiu i pismach cenniejszych pisarzy, z których dzieł poznano wyjątki. Deklamacya, jak w kl. I. Gramatyka: Nauka o odmianie czasownika i składnia w obrębie czasownika. Wypracowania stylistyczne: 2 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne. Tematy: Przeważnie streszczenia ustępów, w szkole poznanych, treści opowiadającej lub opisowej.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Swobodniejsza reprodukcya czytanych ustępów prozaicznych i poetycznych; uwzględnianie wyrażzeń i zwrotów, podobną myśl wyrażających (synonimów), uczenie się w pamięć. Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o formach i składni rzędu. Zadania 2 miesięcznie naprzemian szkolne i domowe. Tematy: retrowersye i reprodukcye ustępów w szkole czytanych, streszczenia.

Historya 1 godz. tyg. Dzieje powszechne.

Geografia 2 godz. tyg. Szczegółowa geografia Europy środkowej, wschodniej i północnej z wykluczeniem monarchii Austryacko-Węgierskiej; geografia Ameryki i Australii. Ćwiczenia w rysowaniu szkiców map.

Matematyka 3 godz. tygod. Arytmetyka: Skrócone mnożenie i dzielenie: cztery działania liczbami ogólnemi; podnoszenie do drugiej potęgi całych liczb i ułamków, pierwiastkowanie; liczby niezupełne. Geometrya: Przemiana i dzielenie figur; obliczanie powierzchni figur płaskich; twierdzenie Pitagorasa; podobieństwo trójkątów i wieloboków. Ćwiczenia domowe jak w klasie I.

Nauki przyrodnicze 2 godz. tyg. W I. półroczu fizyka: Pojęcia wstępne, nauka o cieple i chemia. W II. półroczu mineralogia: Opisanie i porównanie najważniejszych gatunków minerałów i skał ze szczególnem uwzględnieniem krajowych.

Klasa IV.

Religia 2 godziny tyg. Nauka o obrzędach Kościoła katolickiego.

Język łaciński 6 godz. tyg. Gramatyka: Nauka o trybach i czasach, oratio obliqua, infinitivus, participium, gerundium i supinum. Ćwiczenia w tłumaczeniu z języka polskiego na łaciński. Czytanie z Cesara Comment. de bello Gallico I. 1—29, II. VI. Ovid. Metamorph. (wierszy 200). Zadania jak w kl. III.

Język grecki 4 godz. tyg. Słowa na μ , słowa nieprawidłowe i najważniejsze prawidła ze składni, tudzież powtórzenie całego materiału klasy III. Tłumaczenie z języka polskiego na grecki i odwrotnie. Zadania miesięcznie 2, naprzemian domowe i szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie wzorów według Wypisów jak w kl. III. Deklamacya jak w kl. I. Gramatyka: systematyczna nauka o zdaniach złożonych i okresach; etymologia i głosownia w zarysie, z uwzględnieniem historycznego rozwoju języka. W końcu roku powtórzenie całego już przerobionego materiału nauki gramatyki w ogólniejszym zarysie. Wypracowania stylistyczne jak w kl. III.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Reprodukcyja jak w kl. III., uczenie się na pamięć. Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o zdaniu i uzupełnienie składni rządu. Miesięcznie 2 zadania, naprzemian domowe i szkolne, a tematami do nich są: reprodukcyje, retrowersye, opowiadania, opisy i listy.

Historya i Geografia 4 godz. tyg., mianowicie 2 godz. tyg. historia nowożytna aż do najnowszych czasów z szczególnem uwzględnieniem historii monarchii Austryacko-Węgierskiej; 2 godz. tygodn. szczegółowa geografia monarchii Austryacko-Węgierskiej. Ćwiczenia w rysowaniu szkiców map.

Matematyka 3 godz. tyg. Arytmetyka: Podnoszenie do sześciastu i pierwiastkowanie sześciennę: równania pierwszego stopnia o jednej i o kilku niewiadomych, równania drugiego i trzeciego stopnia, mające zastosowanie w geometryi; reguła trzech złożona. Geometrya: stereometrya, położenie linii i płaszczyzn względem siebie, obliczanie powierzchni i objętości brył z wyłączeniem stożka ściętego. Ćwiczenia domowe i szkolne jak w klasie I.

Fizyka 3 godz. tygodn. W I. półr.: magnetyzm, elektryczność, mechanika; najważniejsze wiadomości z geografii matematycznej i kosmografii. W drugim półr.: hydrostatyka, aerostatyka i optyka.

Klasa V.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka ogólna.

Język łaciński 6 godz. tygodn. Czyt. Liv. I. 1—48; XXI. 1—30; Ovid. Metamorph. 5 ustępów. Fasti 6 ust., Trist. 2 ust. Amor. 2 ust. Piękniejszych ustępów uczono się na pamięć. Powtarzano składnię na podstawie przykładów wziętych z lektury. — W każdym półroczu 5 zadań szkolnych (z tych 4 z języka polskiego na łaciński, piąte z języka łacińskiego na polski).

Język grecki 5 godz. tyg. Czytano z Chrestomatyi z pism Xenofonta: Anab. ustępy 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 13, 15; Homera Iliad. I., II. 1—150. Piękniejsze ustępy na pamięć. — Z gramatyki składnia rządu. Tłumaczenie zadań układanych na podstawie lektury. W każdym półroczu cztery zadania szkolne. (3 z języka polskiego na grecki, 1 z języka greckiego na polski).

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie wzorów i „Pana Tadeusza“ w całości. Poznawanie na podstawie Wypisów najważniejszych gatunków prozy i poezyi. Wiadomości historyczno-literackie o czytanych pisarzach — jak w kl. III. Uzupełnianie nauki szkolnej czytaniem domowem. — Deklamacya. Należyte ćwiczenie się w układaniu dyspozycyi. Wypracowania stylistyczne: 7 na półr., naprzemian domowe i szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Samodzielna reprodukcya na podstawie obszernej lektury przeważnie prozaicznej. Uczenie się na pamięć. Obowiązkowa lektura domowa. Uzupełnianie wiadomości gramatycznych (ze składni rządu, zdania i szyku). W każdym półroczu 7 zadań (3 szkolne, 4 domowe). Tematy: reprodukcye czytanych utworów, streszczenie ustępów dokładnie przerobionych z zakresu łacińskiej i greckiej kultury; opowiadania i opisy na podstawie własnych spostrzeżeń; tłumaczenia z języka wykładowego.

Historya i Geografia 3 godz. tyg. Dzieje starożytne do Grakelów, z geografii odpowiednie działy.

Matematyka 4 godz. tygodn. Arytmetyka: Pierwsze cztery działania na liczbach algebraicznych. Uzasadnienie najważniejszych twierdzeń o podzielności liczb. Największy wspólny dzielnik i najmniejsza wspólna wielokrotność liczb i niektórych wielomianów. Ułamki zwyczajne i dziesiętne. Stosunki, proporcye jakoteż ich zastosowanie. Równania oznaczone pierwszego stopnia z jedną i kilku niewiadomemi. Geometrya: utwory zasadnicze; teoria równoległych; własności i przypadki przystawiania. Twierdzenia o czworobokach i wielokacie, o kątach i cięciwach w kole — koła wpisane i opisane. Proporcjonalność odcinków i podobieństwo figur. — Równość powierzchni i jej obliczanie. — Pomiar koła.

Krótkie ćwiczenia domowe. Trzy zadania szkolne w każdym półroczu.

Historya naturalna 2 godz. tyg. W I. półr. mineralogia; krystalografia, fizyczne i chemiczne własności minerałów, krótki systematyczny przegląd ważniejszych minerałów, krótki pogląd na budowę ziemi. W drugim półroczu botanika. Najważniejsze wiadomości z anatomii, organografii, fizyologii i systematyki roślin.

Klasa VI.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka szczegółowa.

Język łaciński 6 godz. tyg. Czytano: Sallust. Jugurtha. Virgil. Ecl. 1 i 7; Aen I. 300 w., II. — Cic. in Catil. I. — Z gramatyki powtórzono i uzupełniono naukę o słowie. Ćwiczenia stylistyczne na tle lektury. — Zadania piśmienne jak w kl. V.

Język grecki 5 godz. tyg. Czytano: Homeri Iliad. lib. III, VI, XVI, XVIII, XXIV. Xenoph. Memor. 3 ustępy z Chrest. Fiderera. Herodot według wydania Scheindlera-Terlikowskiego lib. IX. Z gramatyki nauka o czasach i trybach: ćwiczenia na tle lektury. Zadania piśmienne jak w kl. V.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie celniejszych dzieł literatury narodowej od połowy XVI. do końca XVIII. w. według Wypisów. Uzupełnianie nauki szkolnej czytaniem domowem. Obowiązkowa lektura domowa: J. Chr. Paska Pamiętniki, Treny Kochanowskiego, Powrót posła Niemcewicza. Historia literatury (na podstawie lub przy sposobności czytanych wyjątków) od początku piśmiennictwa polskiego do końca w. XIII. — Deklamacya jak w klasie V. — Wypracowania stylistyczne: 7 na półroczu, przeważnie domowe.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Lektura prozaiczna jak w kl. V. Poezya epicka i liryczna. Łatwiejsze utwory dramatyczne. Memorowanie jak w kl. V. Obowiązkowa lektura domowa, jak w kl. V., oprócz tego dłuższe opowiadania i łatwiejsze komedye. Poetyka i stylistyka przy sposobności lektury. Podawanie wiadomości literackich w związku z lekturą. Wypracowania piśmienne, jak w kl. V., nadto tematy z historyi powszechnej, z zakresu literatury starożytnej, streszczenie scen dramatycznych. Czytano w całości: Minna von Barnhelm.

Historya i Geografia 4 godz. tygodn. Dzieje starożytne od roku 264 przed Chr. i średniowieczne do epoki odkryć.

Matematyka 3 godz. tygodn. Algebra: Potęgi, pierwiastki. Pojęcie liczb niewymiernych i jednostki urojonej. Logarytmy Równania II. stopnia o jednej niewiadomej. Geometrya. Ze stereometrii co ważniejsze twierdzenia o prostych płaszczyznach w przestrzeni; o narożu. Podział i główne własności brył. — Powierzchnia i objętość granistosłupów, ostrosłupów całych i ściętych: walca, stożka i stożka ściętego jakoteż kuli. Funkcye goniometryczne, rozwiązywanie trójkątów prostokątnych: najprostsze równania goniometryczne.

Krótkie ćwiczenia domowe. 3 zadania w półroczu.

Historya naturalna 2 godz. tyg. I. półr.: somatologia człowieka i zwierzęta kręgowce; w II. półr. zwierzęta bezkręgowce.

K l a s a   V I I .

Religia 2 godz. tygodn. Etyka katolicko-chrześcijańska.

Język łaciński 5 godz. tygodn. Czytano Cycerona de imp. Cn. Pompei, pro Archia, tudzież Laelius, Vergil. Aeneid lib. VI. Ecl. 1. Ćwiczenia stylist. gram. na tle lektury. Zadania jak w klasie V.

Język grecki 4 godz. tyg. Czytano Demosten. mowy Ol. I. Phil. III. Homera Odyss. I, V, VII, VIII, IX. Zadania jak w klasie V.

Język polski 3 godz. tygod. Czytanie celniejszych dzieł literatury narodowej w dłuższych wyjątkach według Wypisów lub w całości; w I. półr. do Mickiewicza (włącznie), w II. półr. do Słowackiego (włącznie). Uzupelnienie nauki szkolnej czytaniem domowem. — Historia literatury (jak w kl. VI.). Deklamacya. Ćwiczenia ustne. Na obowiązkową lekturę domową: Mickiewicza „Konrad Wallenrod“, Malczewskiego „Marya“, Fredry „Zemsta“, Słowackiego „Jan Bielecki“ i „Marya Stuart“. Wypracowania stylistyczne: 5 na półrocze, przeważnie domowe.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Proza ustępuje zwolna miejsca poezyi; poetyczna lektura obejmuje wybór z zakresu poezyi średniowiecznej, łatwiejsze utwory liryczne i epickie Schillera, Goethego i poetów XIX. stulecia. Poetyka, stylistyka i wiadomości literackie jak w kl. VI. Obowiązkowa lektura domowa. W całości czytano: Hermann und Dorothea, Egmont, Die Räuber, Die Braut von Messina, Simplicius Simplicissimus, Der Oberhof, Wilhelm Tell. — W półroczu 5 zadań (3 szkolne, 2 domowe). Tematy: charakterystyki, rozprawki, sprawozdania z lektury szkolnej lub domowej.

Geografia i Historia 3 godz. tyg. Dzieje nowożytne.

Matematyka 3 godz. tygod. Algebra. Równania wyższych stopni z jedną niewiadomą, które się dadzą rozwiązać według równań 2-go stopnia. Prostsze wypadki równań 2-go stopnia z dwiema niewiadomymi. Równania nieoznaczone pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi. Postępy arytmetyczne i geometryczne. Rachunek procentu składanego i rachunek rent. Zasady nauki o kombinacyi. Wzór Newtona dla całkowitych, dodatnich wykładników. — Geometrya: z trygonometrii rozwiązywania trójkątów ukośnokątnych i niektóre zastosowania. — Początki analityki w płaszczyźnie. Równanie prostej, koła i przecięć stożkowych. — Ćwiczenia i zadania jak w kl. V.

Fizyka 3 godz. tygod. *Wstęp*: krótkie uwagi o przedmiocie i metodzie fizyki; powtórzenie pojęć wstępnych: stany skupienia.

Mechanika: Ruch jednostajny i jednostajnie zmienny; prawo bezwładności; wolne spadanie: dynamiczny i statyczny pomiar sił; ciężar; rzut pionowy w górę; praca mechaniczna i energia; przeszkody ruchu; składanie i rozkładanie sił, działających na 1 punkt; ruch na równi poch.; składanie sił działających na układ sztywny; moment obrotu; para sił; środek ciężkości; rodzaje równowagi; maszyny pojedyncze z użyciem zasady zachowania pracy; waga zwyczajna i dziesiętna: ruch krzywoliniowy; siła dośrodkowa i odśrodkowa; ruch centralny; prawa Keplera; prawo grawitacyjne Newtona i wnioski z niego; wahadło matem. i fizyczne (ostatnie tylko doświadczalnie) model elastyczności; wytrzymałość; zderzenie kul.

Hydrostatyka: powtórzenie materiału z kl. IV. z odpowiednimi uogólnieniami i uzupełnieniami; napięcie powierzchniowe; włoskowatość; roztwory; dyfuzja i osmoza.

Aerostatyka: powtórzenie materiału z klasy IV. z odpowiednimi uogólnieniami i uzupełnieniami; prawo Mariotte'a i Gay-Lussaca; oznaczanie ciężaru gatunkowego gazów: pęd do góry; barometryczny pomiar wysokości.

Ciepło: Termometry; współczynnik rozszerzalności; ciepło gatunkowe; mechaniczny równoważnik ciepła; istota ciepła; zmiany stanu skupienia; pary nasycone i nienasycone; temperatura krytyczna; pomiar wilgotności; opady atmosferyczne; maszyna parowa; przewodnictwo i promieniowanie ciepła; źródła ciepła; wiatry.

Chemia: doświadczalne stwierdzenie praw zasadniczych; hipoteza atomistyczna: wzory chemiczne; wartościowość; krótka charakterystyka niektórych ważniejszych pierwiastków i ich połączeń.

Propedeutyka filozofii 2 godz. tygodn. Logika elementarna i zastosowana.

Klasa VIII.

Religia 2 godz. tygodn. Historia Kościoła katolickiego.

Język łaciński 5 godz. tygodn. Czytano w I. półr. Horatii *Carmin* 38 ód, 2 satyry, 2 listy. W II. półroczu Taciti *Ann.* I. Ćwiczenia stylistyczne na tle lektury. Zadania jak w kl. V.

Język grecki 5 godz. tyg. W I półr. czytano Platona *Apologię* i *Kritona*, ustęp z *Protagorasa*. W II. półr. Sofoklesa *Elektra*; Homera *Odyseja* (ciąg dalszy). Zadania jak w kl. V.

Język polski 3 godz. tygodn. Czytanie w dalszym ciągu celniejszych dzieł literatury narodowej w wieku XIX. w dłuższych wyjątkach według Wypisów, a w całości Krasińskiego „*Nieboska*“, „*Irydyon*“ i Słowackiego „*Lilla Weneda*“. Historia literatury wieku XIX. ciąg dalszy od Krasińskiego do końca.

Deklamacya jak w kl. V. — Ćwiczenia ustne jak w kl. VII. Wypracowania stylistyczne: w I. półr. 5, przeważnie domowe; w II. półr. 3, przeważnie szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Utwory trudniejsze, jak *Iphigenie auf Tauris* Goethego, *Sappho* Grillparzera, *Wallenstein* Schillera, *Faust* Goethego, Dramaty Szekspira. Wypracowania piśmienne, poetyka, stylistyka i wiadomości literackie jak w kl. VII., wolne wykłady. Memorowanie. Obowiązkowa lektura domowa. — W I. półr. zadań (2 szkolne, 3 domowe). W II. półr. 4 (przeważnie szkolne). Tematy jak w klasie VII. — Czytano w całości: *Goethes und Schillers Gedichte*, *Wallenstein*, *Das goldene Vlies*, *Das Käthchen von Heilbronn*, *Mignon* (wyd. Vellagen-Klasing).

Historya i Geografia 3 godz. tyg. Dzieje i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej: nadto powtórzono historię grecką i rzymską.

Matematyka 2 godz. tygodn. Powtórzenie, uporządkowanie i zastosowanie na przykładach całego przedmiotu nauki.

Fizyka 3 godz. tyg. *Magnetyzm*: powtórzenie zjawisk zasadniczych: prawo Coulomba; ilość magnetyzmu (moc biegun), natężenie pola magnetycznego; linie siłowe: moment magnetyczny, magnetyzm ziemi.

Elektrostatyka: powtórzenie zjawisk zasadniczych: udzielanie i influencya; influencyjna maszyna elektr.: prawo Coulomba; ilość elektryczności; pole elektryczne; potencjał przewodnika; unaocznienie potencjału przez doświadczenie: pojemność; kondensatory; elektryczna energia ciał naelektryzowanych; elektryczność w atmosferze.

Prądy elektryczne: Różnica potencjałów w otwartym galwanicznym stosie; siła elektromotoryczna: bateria galwaniczna; magnetyczne pole prądów galwanicznych; prawo Biota-Savarta; elektromagn. jednostka prądu i Ampère; busola stycznych i galwanoskop; prawo Olma; elektroliza; polaryzacya galwaniczna; elementy stałe; akumulatory; prawo Joule'a; elektromagnetyczna jednostka oporu i siły elektrycznej: Ohm i Volt; elektryczne oświetlenie; termoelektryczność; pomiar oporu podług metody substytucyjnej; pomiar siły prądu na 2 części; wzajemne działanie 2 prądów na siebie; solenoid; różnoważność prądu kołowego z magnezem; teorya Ampère'a magnetyczna; elektromagnesy i zastosowania: zjawiska diamagnetyczne; indukcyja prądów z zastosowaniem zasady ocalenia energii; objaśnienie maszyny magneto- i dynamo elektrycznej; elektryczne przenoszenie siły; induktor; iskry; telefon i mikrofon.

Ruch falowy: Harmoniczny ruch drgający punktu; fala poprzeczna i podłużna; odbijanie i interferencyja fal; fale

miejscowe; zasada Huyghensa i jej zastosowanie do odbicia i zatrzymania fal.

Akustyka: Powstawanie głosu; ton; wysokość tonu; gamy; harmonia i dysharmonia, struny, pręty, płyty i piszczałki; narząd głosu; współbrzmienie: barwa tonu: chyżość fal w przewodnikach i moc głosu; odbicie i interferencya fal głosowych; narząd słuchu.

Optyka: Powtórzenie i rozszerzenie materiału z klasy IV. Hipoteza undulacyjna: jedna metoda do wyznaczenia chyżości światła; fotometry; odbicie światła; obrazy w zwierciadłach płaskich i krzywych: załamanie światła; całkowite odbicie; przejście światła przez płytę o ścianach i przez pryzmat; minimum zboczenia (doświadczalnie), wyznaczenie współczynnika załamania: sferyczne zboczenie; rozszczepienie światła; chromatyczna obserwacya światła; soczewki i pryzmaty achromatyczne: graficzne wyjaśnienie tęczy: widma emisyjne i absorpcyjne: linie Fraunhofera: barwy ciał; fosforescencya: fluorescencya: chemiczne działanie światła (fotografia): promienie niewidzialne; ciała diatermiczne i atermiczne; aparat projekcyjny: oko: mikroskop; lunety dioptryczne z powiększeniem.

Barwy cienkich płytek: szkło barwne Newtona; uginanie światła przez szpary; najprostsze zjawiska polaryzacyi.

Astronomia: Horyzont astronomiczny; pozorny dzienny ruch sklepienia nieba: oś światła; równik i południk; współrzędne gwiazdy ze względu na horyzont i równik; wyznaczenie linii południowej i wysokości bieguna; obrót ziemi naokoło osi i następstwa tego obrotu; kształt, wielkość i gęstość ziemi; pozorny ruch słońca i wyjaśnienie takowego; ekliptyka: punkt wiosenny: precesya; prawdziwy i średni dzień słoneczny; rok gwiazdowy i zwrotnikowy; rok mieszczański: ruch księżyca; przyływ i odpływ morza.

Propedeutyka filozofii 2 godz. tyg. Psychologia empiryczna.

Nauka religii mojżeszowej.

Klasa I. Historia biblijna do śmierci Mojżesza w związku z zasadami wiary. Dziesięcioro przykazań.

Modlitwa poranna i błogosławieństwa.

Klasa II. Historia biblijna od Jozuego do podziału państwa w związku z zasadami wiary. Objasnienia dekalogu. Obowiązki względem Boga. Święta i posty.

Modlitwa wieczorna i błogosławieństwo przy szczególnych uroczystościach.

Klasa III. Historia biblijna od podziału państwa do powrotu z niewoli babilońskiej. Prorocy. Trzy nauki główne

wyznania możeszowego. Obowiązki względem ludzi. Najważniejsze przepisy ceremonialne. Nazwy, podział i treść ksiąg pisma św.

Modlitwa na sobotę. Halell. Abinu malkenu.

Klasa IV. Historia Izraelitów pod panowaniem Syrii. Machabeusze. — Panowanie Rzymian. Upadek państwa. Bar Kochba.

Najważniejsze przepisy ceremonialne i rytualne. Nazwa i treść pism apokryficznych.

Modlitwy na święta. Odczytywanie tory i proroków przy nabożeństwie publicznem. Podział nabożeństwa.

Klasa V. Objasnienia 13 artykułów wiary według Maimonidesa. Ustawy moralne i etyczne.

Wybór ustępów z Pentateuchu (według chrestomatyi) z objaśnieniami pod względem treści i historii.

Klasa VI. Moralność i etyka na podstawie trzech pierwszych rozdziałów przypowieści ojców: „Pirke Abot“.

Wybór z pism historycznych proroków z objaśnieniami jak w kl. V.

Klasa VII. Moralność i etyka na podstawie 4., 5. i 6. rozdziału w Pirke Abot.

Wybór ustępów z Jezajasza, Jeremiasza, psalmów, Hioba, przypowieści Salomona i hagiografów z objaśnieniami jak w klasie V.

Klasa VIII. Historia żydów w diasporze z biografiami najslawniejszych mężów. Historia żydów w Polsce.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. **Historia kraju rodzinnego.** Naukę tę wykładano w klasie III., IV. i VII. po jednej godzinie tygodniowo, w II. półr. w kl. VI. i w I. półr. w kl. VIII. po jednej godzinie, w myśl programu przez władze poleconego.

2. **Język ruski** w 4 oddziałach po 2 godz. tygodn. według planu A.

3. **Język francuski.** Nauki tej udzielano w trzech oddziałach po 2 godziny tygodniowo.

4. **Język angielski.** Nauki udzielane w 4 godzinach tygodnia w dwu oddziałach.

5. **Śpiew.** Nauki tej udzielano w dwóch oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

W niższym oddziale słuchali uczniowie wykładu zasad muzycznych i śpiewali ćwiczenia głosowe przygotowawcze do śpiewu choralnego.

W wyższym oddziale uczyli się uczniowie śpiewu choralnego religijnej treści i śpiewu kwartetowego (na głosy tenorowe i basowe) religijnej i świeckiej treści.

Podczas nabożeństwa, odprawianego w kaplicy gimnazjalnej, wykonywali uczniowie utwory choralne religijne przez przeciąg całego roku szkolnego.

6. **Rysunki.** Nauka rysunków wolnoręcznych odbywała się w 3 oddziałach, 3 razy tygodniowo po 2 godziny.

7. **Kaligrafia.** Na tę naukę uczęszczali wyznaczeni uczniowie klasy I. i II. po godzinie tygodniowo, w drugim półr. uwolniono uczniów, którzy otrzymali postępowanie dobre.

8. **Stenografia.** Nauki tej udzielano w I. półr. w dwóch oddziałach po 1 godzinie tygodniowo, a w II. półr. po 2 godziny tygodniowo.

9. **Gimnastyka.** Naukę gimnastyki pobierali uczniowie w b. roku szkolnym w Towarzystwie gimn. „Sokół“ w 2 oddziałach razem 4 godz. tygodniowo.

III.

TEMATY DO WYPRACOWAŃ PIŚMIENNYCH.

a) w języku polskim.

Klasa Va. 1. U progów szkolnych. — Rozwinąć myśl przysłowia: „Bieda temu dokuczy, kto się z młodu nie uczy“ (dom.). 2. Lwów przed ósmą rano. Spostrzeżenia w drodze z domu do szkoły (szk.). — 3. Wieś polska w szacie jesiennej (dom.). — 4. Dzieje zamku Horeszków (szk.). — 5. Groby zasłużonych mężów na lwowskim cmentarzu (ze szczegółowym opisem jednego nagrobka) (dom.). — 6. Przed odejściem pociągu (obrazek z dworca kolejowego) (szk.). — 7. „Polonia“ Styki (na podstawie zwiedzenia lwowskiej sali ratuszowej pod przewodnictwem nauczyciela) (dom.). — 8. Łowy staropolskie (na podstawie lektury) (dom.). — 9. Co to jest epepeja? (na podst. nauki szkolnej). — 10. Szlachta dobrzyńska i jej głowa. („Pan Tadeusz“) (dom.) — 11. Stopniowanie uczucia bólu w „Ojcu zadżumionych“ (szk.) — 12. Charakterystyka Hrabiego (dom.) — 13. Idea wiersza Wasilewskiego „Wesoło żeglujmy, wesoło, po życia burzliwym potoku“ (na podstawie lektury szkolnej) (dom.) 14. Charakterystyka Cześnika i Rejenta w komedyi Fredry „Zemsta“ (szk.).

Klasa V b. 1. Jak w A. (dom.) — 2. Lwów w południe. Spostrzeżenia w drodze ze szkoły do domu (szk.) — 3. Jak w A. (dom.) — 4. Wychowanie młodzieży w dobie stanisławowskiej (na podstawie I. księgi „Pana Tadeusza“) (szk.) — 5. Jak w A. — 6. Jak w A. — 7. Jak w A. — 8. „Srul z Lubartowa“, „Latarnik“, ich tęsknota za Ojczyzną (dom.) — 9. Swaty w Krakowskiem (na podstawie „Wiesława“) (szk.) — 10. Zbrojownia w Muzeum Lubomirskich (na podstawie zwiedzenia muzeum pod przewodnictwem nauczyciela) (dom.) — 11. Obrazy śmierci w „Ojcu zadżumionych“ (szk.) — 12. Zwiastuny wiosny (dom.) — 13. Wojciech a Konstanty ze satyr Krasickiego, jako dwa typy marnotrawców (szk.) — 14. Świat starszlaacki w gawędach Wojskiego (na podstawie „Pana Tadeusza“) (domowe).

Klasa VI a. 1. Kraj rodzinny i ojczyzna (szk.) — 2. Kultura odrodzenia w Polsce (dom.) — 3. Przez co zdobywa sobie naród powszechno-dziejowe znaczenie? (szk.) — 4. „Cokolwiek czynisz — roztropnie czyni — a patrz końca“ (motto Rębowe do „Wizerunku własnego żywota człowieka poczciwego“) (dom.) — 5. Idealy społeczne Modrzewskiego (szk.) — 6. Stopniowanie bólu w „Trenach“ Kochanowskiego (dom.) — 7. Postać Skargi w literaturze polskiej (szk.) — 8. Wolność a swawola (na podstawie VI. kazania sejm. Skargi) (dom.) — 9. Typy ludowe w sielankach Szynonowicza (szk.) — 10. Jacek Soplica a Kmicic (dom.) — 11. Konarski na tle epoki saskiej (szk.) — 12. Jakie błędy wytykają społeczeństwu polskiemu Krasicki i Naruszewicz w satyrach swoich? (dom.) — 13. Starosta i Podkomorzy w Niemcewicza „Powróćcie posła“ — dwa prądy polityczne (szk.) — 14. Szcześnie jest ślepe i drugich oślepia (dom.).

Klasa VI b. 1. Rolnictwo początkiem kultury (dom.) — 2. Wpływ humanizmu na naszą literaturę (szk.) — 3. Znaczenie Aten (dom.) — 4. Rozwinać myśl Terencyusza: Homo sum, humani nihil a me alienum puto (szk.) — 5. Wpływ morza na charakter i rozwój mieszkańców (dom.) — 6. Uzasadnić zadanie: „Verba movent, exempla trahunt“ (szk.) — 7. Jak wykazuje Frycz Modrzewski potrzebę równości praw? (dom.) — 8. Wpływ odrodzenia na naszą poezję (dom.) — 9. Polska w kazaniach sejm. Skargi i Lamencie Starosolskiego (szk.) — 10. Czarniecki a Lubomirski w świetle pamięt. Paska (dom.) — 11. Jak się przedstawia Pasek w swoich pamiętnikach? — 12. Rozwinać przysłowie A. M. Fredry: Złotnik w cichości tysiączne kształty kuje, klejnoty, u kowala pełno huku roboty za szóstak (dom.) — 13. Obowiązki koleżeńskie (szk.) — 14. Rozwinać zdanie M. Fredry: Bądź prosty — nie bądź prostakiem (dom.).

Klasa VII a. 1. Śmiałość a odwaga (dom.) — 2. Przyzwyczajenie staje się drugą naturą (szk.) — 3. Dulce et decorum

est pro patria mori (dom.) — 4. Rozwinąć myśl Mickiewicza, złożoną w czterowierszu „Praca“ (szk.) — 5. Wytłumaczyć dwuwiersz Mickiewicza: „Na głębszych fundamentach wyższy mur stać może, I wyższy rozum tylko na głębszej podstawie“ (szk.) — 6. Dlaczego wspomnienia młodości odgrywają w życiu poetów tak wielką rolę (dom.) — 7. Myśl przewodnia Farysa (szk.) — 8. Porównać balladę Mickiewicza „Ucieczkę“ z Bürgera „Lenora“ (dom.) — 9. Tło historyczne „Grażyny“ Mickiewicza (szk.) — 10. Rozwinąć na przykładach słowa Bakona „wiedza to potęga“ (dom.).

Klasa VII b. 1. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo (dom.) — 2. Ważność mowy ojczystej (szk.) — 3. Chcesz kiedyś rozkazywać, naucz się słuchać (dom.) — 4. Uzasadnić zdanie Mickiewicza, wypowiedziane w następującym dwuwierszu: „Mędrzec zwyczajnych ludzi z rozmowy ocenia, a nadzwyczajnych mężów poznaje z milczenia“ (szk.) — 5. Wyjaśnić wiersz Mickiewicza p. t. „Cecha wyższych“ (dom.) — 6. Koleżeństwo w życiu i poezji Mickiewicza (dom.) — 7. Myśl przewodnia „Ody do młodości“ (szk.) — 8. Wytłumaczyć balladę Mickiewicza „Zakłęty młodzieniec“ (dom.) — 9. Tło historyczne poematu Mickiewicza „Konrad Wallenrod“ (z I. części „Dziadów“ (szk.) — 10. Znaczenie poezji ludowej (dom.).

Klasa VIII a. 1. Dobra książka najlepszym przyjacielem. (szk.) — 2. Wpływ samotności na wykształcenie człowieka (dom.) — 3. O ile słusznem jest przysłowie: Suae quisque fortunae faber (dom.) — 4. Charakterystyka dwu obozów społecznych w Nieboskiej (szk.) — 5. Uzasadnić przewodnią myśl, złożoną w „Grobie Agamemnona“ (dom.) — 6. Czar i potęga pieśni (szk.) — 7. Hannibal i Napoleon (dom.) — 8. Wybór zawodu.

Klasa VIII b. Charakterystyka Anhellego (szk.) — 2. Krzywda czyni człowieka niesprawiedliwym (dom.) — 3. Świat fantastyczny w Balladynie (szk.) — 4. Charakter głównego bohatera w Irydionie (szk.) — 5. Trzy psalmy Krasińskiego i odpowiedź Słowackiego (dom.) — 6. Cezar i Wallenstein (dom.) — 7. Charakterystyka Kollåtaja (szk.) — 8. Burze i namiętności.

b) w języku niemieckim.

Klasa Va. 1. Des Kaisers neue Kleidung. Inhalt und Idee des Märchens (dom.) — 2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen (szk.) — 3. Was verdankt die Welt der Kultur der Assyrer und der Babylonier? (dom.) — 4. Die Schlacht bei Marathon. Auf Grund der deutschen Schullektüre (szk.) — 5. Die Macht des Gewissens. Nach Schillers Kranichen des Ibykus (dom.) — 6. Die sieben Wunder der alten Welt. Auf Grund

der Schullektüre (dom.) — 7. König Bauer. Nacherzählung (szk.) — 8. Des Grafen von Habsburg frommer Sinn. (dom.) 9. Eine Übersetzung aus dem Polnischen (szk.) — 10. Tantalus und sein Geschlecht (dom.) — 11. Der Raub der Persephone. Auf Grund der lateinischen Schullektüre (dom.) — 12. Theodor Körners Tod. Nach der Schullektüre (szk.) — 13. Gedankengang der „Ballade“ von Goethe (szk.) — 14. Verkehrsmittel in alter und neuer Zeit. (dom).

Klasa V b 1. Wohltun trägt Zinsen. Nach einem Märchen (dom.) — 2. Der Glockenguß in Breslau. Inhalt (szk.) — 3. Die Sage von Krakus und Wanda (dom.) — 4. Die Schlacht bei Kunaxa. Auf Grund der griechischen Schullektüre (szk.) — 5. Die Macht des Gesanges. Auf Grund der Schullektüre (dom.) 6. Die Wunderwerke der Neuzeit. Auf Grund der Schullektüre (dom.) — 7. Wette nicht. Nacherzählung (szk.) — 8. „Die Bürgschaft“ von Schiller. Inhaltsangabe (dom.) — 9. Eine Übersetzung aus dem Polnischen (szk.) — 10. Oedipus und sein Geschlecht (dom.) — 11. Die Niobesage. Auf Grund der lateinischen Schullektüre (dom.) — 12. Goethes Elternhaus in Frankfurt. Nach der Schullektüre (szk.) — 13. Der Grund des Meeres. Nach der Schullektüre (szk.) — 14. Die Ausgrabungen in Pompei und Schillers Herculaneum und Pompei (dom.).

Klasa VI a. 1. Reinekes erste Verantwortung bei Hofe und seine Verurteilung (dom.) — 2. Der Ursprung des Weihnachtsfestes. Auf Grund der Schullektüre (szk.) — 3. Über das Menschenschicksal in Schillers „Siegesfest“ (szk.) — 4. Die Kämpfe Roms mit auswärtigen Völkern unter Augustus (szk.) — 5. Oberons Abenteuer beim Kalifen von Bagdad (dom.) — 6. Wie Frau Hadwig ins Kloster von St. Gallen zu Besuch kommt (szk.) — 7. Zufriedenheit geht über Reichtum. Erzählung nach dem Lesestücke „Der Wunsch“ (szk.) — 8. Das Geheimnis der Mischung von L. Ganghofer (Nacherzählung) (szk.) — 9. Charakteristik des Jünglings in Schillers Kampf mit dem Drachen (dom.) — 10. Rolands Tod. Nacherzählung (szk.) — 11. Wie ist Tellheims Äußerung „Sie finden einen Elenden“ zu verstehen? (dom.) — 12. Ein Femgericht. Nach der Schullektüre (szk.) — 13. Wie sucht Minna von Barnhelm Tellheim für seinen Stolz zu bestrafen? (dom.) — 14. Kurze Darstellung der Sage von Lohengrin (szk.).

Klasa VI b. 1. Wie rettet sich Reineke aus der Todesnot? (dom.) — 2. Alexanders Zweikampf mit Menelaus. Nach Hom. II. III. szk. — 3. Pegasus im Joche. Inhalt und Idee (dom.) 4. Die Verhandlung mit den Schweden im Bremer Ratskeller (szk.) — 5. Kasimir der Große. Beschreibung des Porträts von Matejko (dom.) — 6. Wie soll ein junger Edelmann geartet sein? Auf Grund des Abschnittes aus Lukas Górnickis „Dworzanin“ (szk.) — 7. Hüons Abenteuer beim Kalifen von Bagdad (dom.)

8. Gudruns Schicksal (szk.) — 9. Wie entschuldigt der Jüngling in Schillers Kampf mit dem Drachen seine Tat? (dom.) — 10. Schwäbische Kunde von Uhland. Inhaltsangabe (szk.) — 11. Just als Diener und Soldat (dom.) — 12. Wie kam Friedrich der Weise zu seinem Beinamen? Auf Grund von Bertholds Novelle (szk.) — 13. Die Bedeutung Riccaut's in Lessings Minna von Barnhelm (dom.) — 14. Die Gralburg (szk.).

Klasa VII a. 1. Welche Ereignisse leiten die Neuzeit ein und welche Umwälzungen hatten sie zur Folge? (szk.) — 2. Inwiefern führt uns der 1. Gesang von Goethes Hermann und Dorothea in die Dichtung ein? (dom.) — 3. Welche Umstände veranlassen Demosthenes zur 1. Olynthischen Rede (szk.) — 4. Die französische Revolution als Hintergrund in Goethes Hermann und Dorothea (dom.) — 5. Charakteristik des Abenteurers Simplicius Simplicissimus (szk.) — 6. Charakteristik des Hofschulzen in Immermanns Oberhof (dom.) — 7. Durch welche Vertreter schildert Goethe das Volk im Egmont? (szk.) 8. Charakteristik Karl Moors (dom.) — 9. Welche Rolle spielen die Chöre in der Braut von Messina? (szk.) — 10. Die Einheit der Handlung im Wilhelm Tell (dom.).

Klasa VII b. 1. Jak w VII a (szk.) — 2. Die Schilderung der Vertriebenen durch den Apotheker und durch Hermann. (dom.) — 3. Jak w VII a (szk.) — 4. In welchen Punkten hat sich Goethe der historischen Grundlage seines Epos „Hermann und Dorothea“ angeschlossen. in welchen ist er abgewichen? (dom.) — 5. Jak w VII a. — 6. Kulturhistorische Bilder in Immermanns Oberhof (dom.) — 7. Jak w VII a. — 8. Charakteristik Franz Moors (dom.) — 9. Das Motiv des Bruderzwists in der Braut von Messina (szk.) — 10. Jak w VII a.

Klasa VIII a. 1. Wallensteins Lager ein anschauliches Bild des Soldatenlebens im Dreißigjährigen Kriege (dom.) — 2. Inhalt und Grundidee der Horazischen Ode I. 3. (szk.) — 3. Welche Gründe bestimmen Wallenstein zum Verrat? (dom.) 4. Mignons Schicksal. Nach Goethes Wilhelm Meister (szk.) — 5. Das Romantische in Kleists Kätchen von Heilbronn (dom.) 6. Gedankengang und Gliederung von Schillers Spaziergang (szk.) — 7. Jasons Treubruch in Grillparzers Goldenem Vlies (dom.) — 8. Die Exposition in Sophokles' Elektra (szk.).

Klasa VIII b. 1. Die Kapuzinerpredigt in Wallensteins Lager (dom.) — 2. Jak w VIII a (szk.) — 2. Der Gräfin Terzky Einfluß auf Wallenstein (dom.) — 4. Jak w VIII a (szk.) — 5. Es sind die wichtigsten kulturhistorischen Erscheinungen in Kleists Kätchen von Heilbronn zu beleuchten (dom.) — 6. Die Komposition von Schillers Eleusischem Fest (szk.) — 7. Kreusa in Grillparzers „Goldenem Vlies“. Ein Charakterbild (dom.) — 8. Jak w VIII a (szk.).

IV.

ZBIORY NAUKOWE.

A) Stan z dnia 6. lipca 1907.

1. Biblioteka dla nauczycieli ma dzieł 4196 w tom.	9286
programów szkolnych różnych zakładów	6876
2. Biblioteka dla młodzieży ma:	
a) dzieł polskich 1615 w tomach	2076
b) dzieł niemieckich 1079 w tomach	1339
c) dzieł ruskich 98 w tomach	118
3. Gabinet archeologii i sztuki ma obrazów ściennych i gipsów	186
4. Zbiór map ma numerów	255
5. Gabinet fizyczny ma przyrządów fizycznych	650
chemikalia i instalację elektryczną	
6. Gabinet przyrodniczy ma numerów	839
7. Zbiór środków naukowych do nauki rysunków ma numerów	1017
8. Gimnazjum prenumeruje 31 czasopism naukowych i pedagogicznych: 1. Gazeta Lwowska z Przewodnikiem naukowym i literackim; 2. Krytyka; 3. Szkoła polska; 4. Biblioteka Warszawska; 5. Przewodnik bibliograficzny; 6. Przegląd polski; 7. Kosmos; 8. Przewodnik gimnastyczny; 9. Wszechświat; 10. Muzeum; 11. Kwartalnik historyczny; 12. Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht; 13. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien; 14. La Nature; 15. Zeitschrift für das Gymnasialwesen; 16. Wochenschrift für klassische Philologie; 17. Przegląd historyczny; 18. Lehrproben und Lehrgänge für die Praxis der Gymnasien und Realschulen; 19. Beiblätter zu den Annalen der Physik; 20. Przegląd powszechny; 21. Zeitschrift für phys. & chem. Unterricht; 22. Zeitschrift für Schulgesundheitspflege; 23. Rodzina i szkoła; 24. Eos; 25. Przewodnik zdrowia; 26. Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur; 27. Poradnik językowy; 28. Miesięcznik pedagogiczny; 29. Przegląd filozoficzny.	

B) Nabytki zbiorów naukowych w r. 1906/07.

Do biblioteki nauczycielskiej zakupiono 36 nowych dzieł w 45 tomach, uzupełniono 33 dawniejszych dzieł

59 tomami: otrzymano w darze 4 nowych dzieł w 5 tomach i 13 dzieł w 28 tomach, jako uzupełnienie dzieł dawniejszych.

a) Dzieła zakupione:

Encyklopedia kościelna tom XXIX. — Thesaurus linguae latinae (ciąg dalszy). — Słownik języka polskiego (ciąg dalszy). — Al. Brückner Mikolaj Rej. — Nauka i sztuka t. I—V. — Ig. Matuszewski Twórczość i twórcy. Studya i szkice. — Broński Herbarz polski (ciąg dalszy). — Burckhardt Kultura odrodzenia we Włoszech t. I—II. — Witkiewicz Aleksander Gierynski; Jan Matejko: Dziwny człowiek. — Muzeum polskie zesz. 1—8. — Głabiński Ekonomia społeczna t. I. — Jung u. Richter: Geographie von Italien u. Topographie der Stadt Rom. — Hirschberg Maryna Mniszchówna. — Hinneberg Die Cultur der Gegenwart I. 1. — Springer Handbuch der Kunstgeschichte I. — Winter Kunstgeschichte in Bildern I. — Encyklopaedie der mathem. Wissenschaften (ciąg dalszy). — Bremer Leitfaden der Physik. — Donle Lehrbuch der Experimentalphysik. — Graetz Kurzer Abriß der Electricitaet. — Föppl-Abraham Theorie der Electricitaet I—II. — Volksschulgesetze zusammengestellt von Burckhard I—III. — Lutosławski Logika ogólna. — Heller Pedagogika lecznicza. — Külpe O zadaniach i kierunkach filozofii I. II. — Gomperz Griechische Denker III. 1. — Sully Psychologia wychowawcza. — Encyklopedia wychowawcza VII. 4. — Rethwisch Jahresberichte über das höhere Schulwesen, Jahrg. XX. — Adamski Substancyalność i śmiertelność duszy ludzkiej. — Höfler Grundlehren der Psychologie. — Meinong Über philosophische Wissenschaft und ihre Propädeutik. — Höfler Zehn Lesestücke aus philosophischen klassikern. — Höfler-Witasek Hundert psycholog. Schulversuche.

b) Dzieła otrzymane w darze:

Dary Akademii Umiej. w Krakowie: Finkel Bibliografia historii polskiej III, 3. — Materiały antropolog.-archeologiczne t. VIII. i IX. — Sprawozdanie Komisji fizyograficznej t. 39 z tablicami. — Karłowicz Słownik gwar polskich t. IV. — Rozprawy Akad. Umiej. wyd. filolog. Ser. II. t. 26, 27, 28. — Atlas geologiczny Galicyi zesz. XVII—XX. z tekstami. — Rozprawy Akad. Umiej. wyd. hist.-filoz. S. II. t. XXIII. — Rozprawy wyd. mat.-przyrodn. S. III., 5 A i 5 B: t. 6 A i 6 B. — Zapałowicz Krytyczny przegląd roślinności Galicyi I — Corpus iuris polonici Sec. I, vol. 3. — Scriptorum rerum Polonicarum t. XIX, XX. — Sobieski Henryk IV wobec Polski i Szwecyi. — Materiały i prace komisji językowej II 2; III 3. — Rocznik Akademii Umiejętności w Krakowie 1905/06.

Dar c. k. Rady szkolnej krajowej: Monatshefte f. Mathematik und Physik Jahrg. XVII 1906.

Dary autorów: Ks. Stanisław Załęski: Jezuici w Polsce t. IV, 1—4; V, 1—2. — Prof. Dr. Wiktor Hahn 13 prac z zakresu literatury polskiej i filologii klasycznej. — Abiturient Tadeusz Kadyi: Ovidii opera omnia t. I—III z roku 1620.

1. Biblioteka uczniów, dział polski.

a) dzieła zakupione.

1. Bukowiecka: Młotem i kielnią.
2. Bukowiecka: Stefek Luty w Brazylii.
3. Bukowiecka: Historia o Janku Górniku.
4. Fr. Hodgson Burnet: Mały lord.
5. Chołoniewski: Tadeusz Kościuszko.
5. Cooper: Ostatni Mohikanin (2 tomy).
6. Czajkowski: Wernyhora.
7. Gałęzowska: Odwet.
8. Gałęzowska: Spełniło się.
9. Gąsiorowski: Huragan.
10. Gruszecki: Na drugą półkulę.
11. Jordan: Wędrowki delegata.
12. Haggard: Kopalnie króla Salomona.
13. Kipling: Pod niebem indyjskim.
14. Kipling: Druga księga puszczy.
15. Konopnicka: Moi znajomi.
16. Konopnicka: Pod prawem.
17. Król: W kraju piramid.
18. Lam: Wielki świat Capowie.
19. Morawska: Jan Niewdźyd.
20. Orzeszkowa: Nad Niemnem.
21. Przyborowski: Austriacy w Warszawie.
22. Rodziewiczówna: Błękitni (2 tomy).
23. Rodziewiczówna: Na wyżynach.
24. Rodziewiczówna: Straszny dziadunio.
25. Rodziewiczówna: Wrzos.
26. Sewer: Matka.
27. Sienkiewicz: Stary sługa.
28. Sienkiewicz: Przez stepy.
29. Sienkiewicz: Latarnik.
30. Sienkiewicz: Krzyżacy.
31. Sienkiewicz: Ogniem i mieczem.
32. Sienkiewicz: Potop.
33. Sienkiewicz: Pan Wołodyjowski.
34. Świerk: Z szarej przędzy.
35. Umiński: Biały Mandaryn.
36. Umiński: Od Warszawy do Ojcowa.
37. Umiński: Młody jeniec indyjski.
38. Wildenstein: Bohater z pod Pionskopu.
39. Umiński: Tajemnicza bandera.
40. Verne: Naokoło księżycy.
41. Verne: Podróż naokoło świata w 80 dniach.
42. Verne: Piętnastoletni kapitan.
43. Verne: Przygody na okręcie „Chancellor“.
44. Wallace: Ben Hur.
45. Zych: Rozdziobią nas kruki, wrony.
46. Zych: Syzyfowe prace.
47. „Polska“ obrazy i opisy t. I. (2 egz.)
48. Verne: Testament Dziwaka.
49. Konopnicka: Na drodze.
50. Kaczkowski: Pisma 1—10 t.
51. Kondratowicz: Poezye 4 t.
52. Chmielowski: H. Sienkiewicz.
53. Sewer: Starzy i młodzi.
54. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej.
55. Chmielowski: Józef Korzeniowski.
56. Chmielowski: H. Sienkiewicz.
57. Cwikliński: Klemens Janicki.
58. Gloger: Geografia historyczna ziem dawnej Polski.
59. Łoziński: Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie.
60. Mazanowski: Młoda Polska.
61. Mochnacki: Dzieła (5 tomów).
62. Peplowski: Teatr polski we Lwowie od r. 1780—1881.
63. Peplowski: Teatr polski we

Lwowie od r. 1881—1890. 64. Sizeranne: Ruskin i kult piękna (2 tomy). 65. Szujski: Dzieła (4 tomy). 66. Tarnowski: Pan Tadeusz, charakterystyka literacka. 67. Tretiak: Szkice literackie. 68. Tretiak: Wspomnienia z młodości Brodzińskiego. 69. Windakiewicz: Mikołaj Rey z Nagłowic. 70. Witkiewicz: Juliusz Kossak. 71. Wróblewski: Kornel Ujejski. 72. Wróblewski: Bronisław Trentowski. 73. Porębowicz: Dante Alighieri. 74. Brodziński: Wiesław. 75. Byron: Giaur. 76. Fredro: Pan Geldhab. 77. Górnicki: Dworzanin polski. 78. Goszczyński: Zamek kaniowski. 79. Kochanowski: Wybór fraszek. 80. Korzeniowski: Mnich. 81. Krasiecki: Bajki i przypowieści. 82. Krasieński: Noc letnia. 83. Krasieński: Irydyon. 84. Mickiewicz: Sonety. 85. Mickiewicz: Dziady cz. I, II, i IV. 86. Mickiewicz: Dziady cz. III. 87. Morawski: Dworzec mojego dziadka i wizyta w sąsiedztwo. 88. Słowacki: Beniowski. 89. Syrokomla: Liryki i Gawędy. 90. Ujejski: Maraton: Skargi Jeremiego. 91. Zablocki: Zabobonnik. 92. Sienkiewicz: Prus i Orzeszkowa: Nowela Polska. 93. Daniłowski: Z minionych dni. 94. Daniłowski: Nego. 95. Sienkiewicz: Na polu chwały. 96. Gąsiorowski: Rok 1809. 97. Gorkij: Mieszczanie. 98. Kisielewski: W sieci. 99. Orzeszkowa: Cham. 100. Ibsen: Mistrz Solness. 101. Ibsen: Wróg ludu. 102. Björnson: Ponad siły. 103. Łoziński: Zaklęty dwór (2 tomy). 104. Łoziński: Szaraczek i karmazyn. 105. Łoziński: Czarny Matwij. 106. Prus: Najogólniejsze ideały życiowe. 107. Prus: Placówka. 108. Przybyszewski: Śnieg. 109. Przybyszewski: Odwieczna baśń. 110. Reymont: Ziemia obiecana (2 tomy). 111. Staff: Najmłodsza pieśń polska. 112. Świętochowski: Pisma (4 t.). 113. Szymański: Szkice. 114. Tetmajer: Poezye (5 tomów). 115. Tetmajer: Anioł śmierci. 116. Zych: Rozdziobią nas kruki, wrony. 117. Zych: Syzyfowe prace. 118. Żuławski: Eros i Psyche. 119. Multatuli: Wybór pism. 120. Potocki: Stanisław Wyspiański. 121. Sten: Szkice krytyczne. 122. Kraszewski: Powrót do gniazda. 123. Szekspir: Makbet. 124. Orzeszkowa: Meir Ezełowicz. 125. Orzeszkowa: Czciciel potęgi. 126. Orzeszkowa: Z różnych sfer. 127. Berent: Fachowiec. 128. Rodziewiczówna: Na fali. 129. Sieroszewski: Risztan. 130. Brodziński: O klasycyzmie i romantyzmie. 131. Słowacki: Anelli. 132. Potocki: Marya Konopnicka.

b) dary uczniów.

Dar Ant. Mravinesicsa — 1. Warnkówna: Magnes. 2. Wydawnictwo zbiorowe: „Dla Szląska“. 3. Morawska: Giermek książęcy. 4. Becker: Powrót Ulissesa. 5. Sienkiewicz: Listy z podróży (2 t.). Dar Rob. Wolischa — 6. Hetmanówna: Kółko pastuszków. 7. Rudnicka: Nowe wieczory czwartkowe. Dar Jerz. Orskiego — 8. Schmitt: Szkice histor. dziejów Stan. Au-

gusta. 9. Orzeszkowa: Przygoda Jasia. 10. Weryho-Gębarski: W zaklętym królestwie. Dar Ludw. Skawińskiego — 11. Zajączek: Historia rewolucyi 1794 r. Dar Franka — 12. Grajner: Przygody w górach. 13. Hibłówna: W tatarskiej niewoli. Dar Hankiewicz — 14. Teresa Jadwiga: Świt. 16. Morawska: Przygody 3 chłopców 17. Aimard: Wśród Indyan. 18. Grainert: Przygody w górach. 19. Gregorowicz: Brat i siostra. 20. Gregorowicz: Hanka Zakliczanka. 21. Gregorowicz: Na włóczędźde. 22. Król: Pieśń o Rolandzie. 23. Teresa Jadwiga: Dwa gniazda. 24. Teresa Jadwiga: Z dobrych czasów. 25. Umiński: Człowiek leśny. 26. Verne: Anioł kopalni węgla. 27. Opowiadania historyczne. 28. Wybór komedyjek. 29. Teatr amatorski. — Dar Skolimowskiego Tad.: 30. Teresa Jadwiga: Przed świtem. 31. Amiński: Żołnierz Dewetta. 32. Gałęzowska: Wnuki. 33. Umiński: Od Warszawy do Ojcowa. 34. Obrazki z życia znakomych ludzi.

2. Biblioteka uczniów, dział niemiecki

a) dzieła zakupione.

Ganghofer L.: Der Besondere, Das neue Wesen, Aus Heimat und Fremde, Almer und Jägerleut, Das Gotteslehen, Der Dorfapostel, Gewitter im Mai, Edelweißkönig, Der Klosterjäger, Der Jäger von Fall, Die Martinsklause, Schloß Hubertus, Das Schweigen im Walde, Der Herrgott-schnitzer von Ammergau. Spielhagen Friedr.: Uhlenhans, Platt Land, Suttner B. Die Waffen nieder, Marthas Kinder, May Karl: Gesammelte Reiseerzählungen I—XXX. Ibsen H.: Sämtliche Werke II. III. IV. VI. Storm Th.: Aquis submersus. Hartleben: Rosenmontag.

b) dzieła otrzymane w darze.

Franzos E.: Judith Trachtenberg (od wdowy autora); Grillparzer, Sappho (od ucznia kl. VIII): 3 egzempl. Mignon, wyd. Velhagen u. Klasing od abiturjentów Michała Dzieduszyckiego, Mieczysława Romańskiego i Władysława Stachury; Schillers Gedichte, Die Jungfrau von Orleans, Kleist das Käthchen von Heilbronn: od abiturjenta Kazimierza Ciecharzewskiego; Lessing Minna von Barnhelm. Goethe Götz von Berlichingen, Torquato Tasso, Schillers Gedichte, Wilhelm Tell, Kleist Das Käthchen von Heilbronn, Grillparzer Das goldene Vlies od Mieczysława Romańskiego.

Nabytki do gabinetu fizyki.

Spadkownica Atwooda podług Weinholda. — Waga demonstracyjna. — Wielka wirownica wraz z 5 dodatkowymi przyrządami.

Nabytki do gabinetu przyrodniczego.

Serce kilku typów zwierzęcych. Helix pom. (Situs viscerum.) Krtań ludzka.

Do gabinetu archeologii zakupiono :

Głowę Zeusa z Otricoli, głowę Wenery Medyceuszów, głowę Apollina z Belvedere, biust Apollina z Belvedere, biust Hermesa Praxitelesa, biust Wenery z Arles.

Do zbioru map zakupiono :

Gaebler: Östliche Halbkugel, physikalisch mit roten Grenzen; Westliche Halbkugel, physik. mit roten Grenzen; Schulwandkarte Europas, physik.: Oesterreich-Ungarn, polit.; Umlauf, Wandkarte zum Studium der Geschichte der öst.-ung. Monarchie.

V.

EGZAMIN DOJRZAŁOŚCI

przy końcu roku szkolnego 1906/7.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbył się od 13. do 17. maja 1907 r. w 4 osobnych oddziałach. Zagadnienia były następujące:

A) dla VIII a.

1. Z języka łacińskiego.

a) Przetłómaczyć na język łaciński z dzieł Ign. Kraśkiego tom. 6. str. 101.

b) Przetłómaczyć na język polski: Cic. de off. I. §§. 74—77.

2. Z języka greckiego.

Przetłómaczyć na język polski: Platonis Meno capp. 28. i 29.

3. Z języka polskiego: .

Wspomnienia młodości w życiu i dziełach naszych wiejszców.

3. Z języka niemieckiego:

Es ist durch Beispiele zu erläutern, welche Umstände die Entartung und den damit verbundenen Niedergang eines Volkes herbeiführen können.

5. Z matematyki:

a) $36x^5 - 15x^4 - 29x^3 - 29x^2 - 15x + 36 = 0$.

b) Wycinek koła o kącie środk. α i promienia r wiruje około średnicy równoległej do jego cięciwy: znaleźć powierzchnię i objętość bryły obrotowej.

c) W koło $x^2 + y^2 = 4x + (5y + 12)$ wpisane jest koncentrycznie drugie o promieniu o połowę mniejszym od promienia koła pierwszego; w to drugie koło wpisano koncent. trzecie o promieniu równającym się połowie promienia koła drugiego; w to trzecie koło wpisano podobnie czwarte, i t. d. do nieskończoności. Znaleźć równanie koła, którego środek leżałby tam, gdzie środek koła danego, a którego powierzchnia równałaby się sumie powierzchni tej nieskończonej ilości kół.

B) dla VIII b.

1. Z języka łacińskiego:

a) Przetłómaczyć na język łaciński z dzieł I. Kracickiego „Życie sławnych mężów“: Scypion Afrykański młodszy.

b) Przetłómaczyć na język polski: Liv. XLV c. 44.

2. Z języka greckiego:

Przetłómaczyć na język polski: Platonis conv. c. 36.

3. Z języka polskiego:

Wrażenia z podróży w życiu i twórczości naszych wieszczów.

4. Z języka niemieckiego:

Jak w oddz. A.

5. Z matematyki:

a) Na wspólnem dnie po tej samej stronie wznoszą się dwa stożki proste: znając różnicę ich pobocznic d , kąt α jaki tworzy bok stożka niższego z jego osią, i kąt β , utworzony przez bok stożka wyższego z tą samą osią, wyprowadzić wzór na promień r wspólnego dna i obliczyć ten promień, jeśli $d = 0.85 m^2$, $\alpha = 41^\circ 3' 12''$, $\beta = 23^\circ 16' 25''$.

b) Znaleźć współrzędne punktu, leżącego na elipsie $\frac{x^2}{100} + \frac{y^2}{36} = 1$, a posiadającego tę własność, że stosunek promieni wodzących, poprowadzonych do niego, wynosi 2 : 1.

e) Cyfry liczby trzycyfrowej tworzą szereg geometryczny; suma cyfr na miejscu jednostek i dziesiątek, pomniejszona o cyfrę stojącą na miejscu setek, wynosi (-5); jeśli zaś cyfry tej liczby napiszemy w odwrotnym porządku, to nowa liczba będzie 792 mniejszą od poprzedniej; znaleźć tę liczbę.

Wynik egzaminu dojrzałości abiturjentów.

Do ustnego egzaminu zgłosiło się:

a) uczniów publicznych	66
b) „ prywatnych	1
c) eksternistów	1
Razem	68

Przyznano chlubne świadectwo dojrzałości:

a) uczniom publicznym	15
b) „ prywatnym	1
c) eksternistom	—
Razem	16

Uznano za dojrzałych bez odznaczenia:

a) uczniów publicznych	42
b) „ prywatnych	—
c) eksternistów	—
Razem	42

Pozwolono po wakacjach przystąpić do powtórnego egzaminu z jednego przedmiotu:

a) uczniom publicznym	5
b) „ prywatnym	—
c) eksternistom	1
Razem	6

Reprobowano na rok:

a) uczniów publicznych	4
b) „ prywatnych	—
c) eksternistów	—
Razem	4

VI. POMOC DLA UBOGICH UCZNIÓW.

Dochód :

1. Reszta kasowa z roku 1906	183 K 68 h
2. Przy wpisach zebrano na początku r. szk.	520 " 28 "
3. W ciągu roku rodziny uczniów złożyły	161 " 76 "
4. Datki uczniów do puszek po egzortach	99 " 32 "
Razem	965 K 04 h

W powyższej kwocie mieszczą się znaczniejsze datki następujących osób w koronach:

P. T. Kucharski 10, Fleischmann 4, Sterzyński 5, Wołiński 5, Dadlez 5, Gürtler 4, Siedlecki 5, Wisłocki 3, Horoch 4, Grodki 5, Kimmelman 3, Łoziński 10, Łukasiewicz 10, Wieczerzyk 3, Mydlarski 3, Kowalczuk 5, Weber 3, Geppert 3, Ingarden 6, Nathanson 26, Frühling 10, Łoś 6, Bałaban 5, Fryling 5, Wiksel 4, Kosiński 3, Kwiatkowski 7, Lilien 10, Zaleski 20, Potocki Adam 6, Stroh 4, Potocki Jerzy 20.

Wszystkim ofiarodawcom składa Dyrekcya w imieniu ubogiej młodzieży podziękowanie.

Rozchód :

1. Na zapomogi w gotówce wydano	150 K — h
2. Na sprawienie ubrań	675 " 50 "
3. Na książki	129 " 15 "
Razem	954 K 95 h

Rachunek zamknięto przeto resztą kasową w kwocie 10 koron 39 hal.

VII. KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny 1906/7 rozpoczął się dnia 3. września 1906 uroczystem nabożeństwem odprawionem w kaplicy gimnazyalnej.

Dnia 9. września i dnia 19. listopada 1906 odprawione zostało w kaplicy gimnazyalnej uroczyste nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś. p. Cesarzowej Elżbiety. Dnia 2. października przystąpiła młodzież katolicka do spowiedzi, a 3. października do komunii.

Dnia 4. października, w dzień Imienin Najjaśniejszego Pana zostało odprawione w kaplicy nabożeństwo.

W dniach od 18. do 20. lutego odbywały się rekolekcyje wielkopostne dla uczniów religii rzym. kat.

Nauki rekolekcyjne wygłosił dla gimnazjum wyższego ks. Dr. Józef Gaworzewski, rektor Małego seminarjum, dla gimnazjum niższego O. Antoni Górnisiewicz, zak. kazn.

W dniach 20. i 21. lutego przystąpiła młodzież r. k. do spowiedzi i komunii

Dnia 4. marca, w dzień patrona Zakładu, św. Kazimierza odprawił w kaplicy gimnazjalnej mszę św. były uczeń naszego gimnazjum ksiądz Biskup-sufagan Dr. Władysław Bandurski, poczem przemówił od ołtarza do młodzieży w serdecznych słowach.

Rekolekcyje wielkopostne dla uczniów obrz. gr.-kat. odbyły się w dniach od 27. do 29. kwietnia, dnia 29. przystąpili uczniowie do spowiedzi, 30. do komunii.

W dniach od 13. do 17. września odbył się piśmienny, a w dniu 24. września ustny egzamin dojrzałości abiturjentów i abiturjentek pod przewodnictwem c. k. inspektora krajowego WP. Antoniego Stefanowicza.

W dniach od 13. do 17. maja odbył się piśmienny egzamin dojrzałości abiturjentów i abiturjentek, a w dniach od 27. maja do 8. czerwca odbył się ustny egzamin dojrzałości abiturjentów pod przewodnictwem dyrektora gimnazjum VII. p. Franciszka Terlikowskiego; w dniach od 5. do 8. lipca ustny egzamin abiturjentek pod przewodnictwem emerytowanego dyrektora, Rady szkolnego, Dra Karola Petelena.

Dnia 10. czerwca odbyło się uroczyste pożegnanie abiturjentów, do których przemówił dyrektor, a w imieniu młodzieży pożegnał zakład jeden z abiturjentów.

Dnia 12. i 13. września i dnia 5. lutego odbył się poprawczy egzamin dojrzałości pod przewodnictwem dyrektora.

Dnia 10. czerwca przystąpiła młodzież do spowiedzi a dnia 11. czerwca do komunii.

Dnia 28. czerwca odprawione zostało nabożeństwo żałobne w kaplicy gimnazjalnej za spokój duszy ś. p. Cesarza Ferdynanda.

Dnia 10. października zwiedzili uczniowie pod przewodnictwem profesora historii naturalnej Dra Józefa Limbacha wystawę ogrodniczą.

W dniach 24. i 25. kwietnia zwiedziła młodzież wystawę przemysłową urządzoną przez „Ligę przemysłową“.

Inspektor krajowy WP. Dr. Franciszek Majchrowicz lustrował zakład w grudniu, styczniu i w lutym.

Konferencyja lustracyjna odbyła się dnia 20. lutego.

Obchody narodowe.

W dniu 15. października 1906 r. odbyła się msza za spokój duszy naczelnika Tadeusza Kościuszki.

Dnia 29. listopada 1906, jako w rocznicę powstania listopadowego, odprawione zostało uroczyste nabożeństwo za poległych w kaplicy gimnazyalnej. Po mszy wysłuchała młodzież odczytu o powstaniu listopadowem, który wygłosił uczeń VIII. klasy. Uroczystość zakończyła się odśpiewaniem pieśni narodowych.

Dnia 14. grudnia 1906 r. odbył się w auli uroczysty poranek na cześć trzech wieszczów, na którym była obecna cała młodzież.

Tego samego dnia odbył się wieczorek, na którym byli obecni rodzice uczniów i zaproszeni goście.

Dnia 21. stycznia 1907 odprawiona została w msza w kaplicy gimnazyalnej za poległych w powstaniu 1863 r.

Dnia 27. lutego wysłuchała młodzież w auli odczytu o Elizie Orzeszkowej, który wygłosił uczeń VI. kl. Tadeusz Kuchar. W ten sposób uczcił zakład znakomitą autorkę w jej roku jubileuszowym.

Dnia 10. maja (dzień 3. maja przypadł na czas feryi wielkanocnych obrz. gr.-kat.) obchodził zakład rocznicę Konstytucji 3. maja. Po mszy, odprawionej w auli, wygłosił odczyt o Konstytucji 3. maja uczeń VII. kl. Po odśpiewaniu pieśni patriotycznych złożyła młodzież 29 koron na dar narodowy dla Towarzystwa Szkoły ludowej.

Sprawa fizycznego wychowania.

Z uwagi na nawał, jakim w porze wiosennej jest obarczone Towarzystwo Zabaw Ruchowych, powierzyła Dyrekcyja p. Lukaszewiczowi organizację wspólnych zabaw uczniów tujszego gimnazjum.

Uprawiano następujące zabawy:

1. wspólną musztrę,
2. football,
3. palant,
4. piłkę uszałkę,
5. a) lawn-tennis,
b) wolant,
c) krokiet,
6. pentatlon (bieg, chód, skoki, rzucanie dyskiem, oszczepem, strzelanie z łuku do celu i w. i.),
7. wycieczki.

Oprócz tego odbywali nauczyciele z uczniami za miasto wycieczki, a nadto otrzymała każda klasa wolny dzień w celu odbycia wycieczki większej całodzienniej pod przewodnictwem nauczycieli.

Czytelnia.

Członkami czytelnicy byli uczniowie 4 klas najwyższych za opłatą 30 hal. miesięcznie.

Sprawami czytelnicy zajmował się Zarząd, złożony z 15 uczniów. Z pism korzystać mogła młodzież 4 razy tygodniowo od godz. 5—7 wieczorem (w soboty od 5—8). Czynności administracyjne załatwiali kolejno zmieniając się dyżurni; nad biblioteką czuwał stały bibliotekarz.

Szczegółowe przepisy, obowiązujące Wydział, przedłożone zostały JWP. radcy Dr. Franciszkowi Majchrowiczowi.

Czytelnia zaopatrzona była w następujące pisma:

a) czasopisma: Biblioteka Warszawska, Chwila, Kosmos, Nasz Kraj, Krytyka, Kwartalnik historyczny, Misy katolickie, Muzeum, Myśl Polska, Nowości ilustrowane, Przegląd filozoficzny, Przegląd Polski, Przegląd Powszechny, Przemysłowiec, Przewodnik naukowo-literacki, Rolnik, Tygodnik ilustrowany, Wiedza i Praca, Wieniec—Pszczółka.

b) dzienniki: Dziennik Polski, Gazeta Lwowska, Gazeta Narodowa, Goniec Polski, Kuryer Lwowski, Nowa Reforma, Słowo Polskie, Wiek Nowy, Die Zeit.

Z czytelnicy korzystało:

w I. półroczu przeciętnie po 24 uczni.	w II. półroczu przeciętnie po 26 uczni.
Zapisanych było z klasy:	Zapisanych było z klasy:
V. 3	V. 20
VI. 35	VI. 35
VII. 40	VII. 39
VIII. 26	VIII. 12

Biblioteka czytelnicy liczy obecnie 130 tomów: w tem kupionych w 1906/7 r. 56 dzieł (część zebrana z darów).

Prenumeratę częściowo pokrywał Zarząd z funduszy czytelnicy. Resztę czasopism i dzienników otrzymywał z biblioteki nauczycielskiej i od kilku profesorów.

Kuratoryę czytelnicy sprawował profesor Łukasiewicz.

Niezwykłą ruchliwością celowało także:

Koło naukowo-literackie.

Uczniowie wygłosili cały szereg odczytów z dziedziny najrozmaitszej. Wprowadzono także rodzaj wieczorków. I tak

odczyt o Chopinie, ilustrowany muzyką, ściągnął tłumy uczniów. Zebrani słuchali wykładu, przeplatanego muzyką, z formalnym entuzjazmem dla wielkiego mistrza.

Koło naukowo-literackie odbyło 18 posiedzeń. Obecnych było 561: przeciętnie 31—33 uczni na jednym zebraniu.

Wygłaszano odczyty następującej treści:

1. Pezański Włodzimierz: „III okres literatury ukraińsko-ruskiej“.

2. Suchcitz Władysław: „O Jacku Malczewskim“ (z obr.).

3. Brüstiger Józef: „Zasadnicze idee Irydyona“.

4. Pokiński Stefan: „Wychowanie w Polsce do r. 1864“.

5. Nusbaum Henryk: „O inteligencji mrówek“.

6. Suchcitz Władysław: „III część Dziadów“.

7. Heschel Henryk: „O Bolesławie Śmiałym (Wypiańskiego)“.

8. Suchcitz Władysław: „Bolesław Śmiały a Skalka“.

9. Gmernicki Mikołaj: „Pokucie“.

10. Wieczór „Młodej Polski“ rozpoczęty odczytem Henryka Heschelasa „O najnowszych prądach w poezji polskiej“: następnie odczytano charakterystyczne wyjątki z utworów najnowszych poetów.

11. Sochaniewicz Stefan: „O środkach transportu i komunikacji“.

12. Brüstiger Józef: „Romantyzm w Polsce do r. 1800“.

13. Fryling Jan: „O Rewolucyi Tetmajera“.

14. Garfein Ernest: „Życie i twórczość Chopina“ (z interpretacjami muzycznymi: Kopaczyńskiego Wład, Steinbergera Edw. i Oleńskich Stefana i Tadeusza).

15. Arvay Władysław: „Z dziejów medycyny“.

16. Walewski Stanisław: „Nitsche a Wagner“.

17. Arvay Władysław: „Z higieny życia codziennego“.

18. Horak Alojzy: „Słowiańszczyzna przedhistoryczna“.

Kołem literacko-naukowym kierował prof. Łukasiewicz.

*Kółko miłośników języka polskiego pod kierunkiem prof.
Wąsowicza.*

W kółku tem opracowano następujące referaty:

a) w klasie IV.

1. Działalność Kościuszki (ref. Ingarden)

2. Ostatnie chwile Kościuszki (Mravincsics)

3. „Wspomnienia Krzemieńczanina“ Wittego (Gottlieb)

4. O powstaniu listopadowem (Damm)

5. Bitwa pod Grochowem (Pietsch)

6. „Wakar“ — „Putrament“ — „Skawiński“ — „Srul z Lubartowa“ ich tęsknota za Ojczyzną (Sekiela)

7. Urzędy w Polsce — rys historyczny (Dziura)
8. Amicisa „Serce“ — miesiąc październik (Korzelski)
9. „ „ „ „ listopad (Manasterski)
10. O powstaniu styczniowym (Kowalczyk)
11. Bitwa pod Kostangalją (Zuber)
12. Amicisa „Serce“ — miesiąc grudzień (Langier)
13. „ „ „ „ styczeń (Matauszek)
14. „ „ „ „ luty (Geppert)
15. Przysięga Kościuszki (Chmieliński)
16. Bitwa pod Raclawicami (Dadlez)
17. Konstytucja Trzeciego Maja (Ingarden)
18. Amicisa „Serce“ — miesiąc marzec (Pikor)
19. „ „ „ „ kwiecień (Wyszyński)
20. „ „ „ „ maj (Loewenheck)
21. „ „ „ „ czerwiec (Płutyński)
22. „ „ „ „ lipiec (Dżugaj)
23. „Obrazki z Syberji“ Szymańskiego (Jolles)

b) w klasie V b.

1. O teatrze włościańskim — literatura i występy (ref. Świdnicki)
2. O dramacie klasycznym (Zimels)
3. O „Bolesławie Śmiałym“ Wyspiańskiego (Fryling Bol.)
4. „Ojciec zadumiozych“ — „Treny“ — „Więzień Czyłonu“ — „Laokoon“ — „Niobe“ (Musielewicz)
5. O koncercie Wojskiego — rozbiór (Heller)
6. Historia malarstwa XIII i XIV wieku (Hescheles)
7. Architektura starożytnych Greków (Sochaniewicz)
8. O początkach cywilizacji (Heller)
9. Komedjopisarstwo przed „Zemstą“ Fredry (Limbach).

c) w klasie VI a.

zajmowała się 12 autorami z bieżącej nauki historii literatury polskiej w 14 referatach:

1. Poezya Reya (ref. Oleński Stefan)
2. Dydaktyzm w dziełach Reya (Fryling)
3. Rey jako reformator religijny (Kamiński)
4. Poglądy społeczne Modrzewskiego (Dyńia)
5. Zapatrywania polityczne Orzechowskiego (Ligęza)
6. Kwestya religijna w życiu i pismach Orzechowskiego (Pezański)
7. Poezya Kochanowskiego (Jaegerman)
8. Tendencje polityczne w' pismach Kochanowskiego (Wiksel)
9. Sielanki Szymonowicza a Zimorowicza (Mikuliński)
10. Łączność ideowego posłannictwa Skargi i Matejki — „Kazania sejmowe“ Skargi w książce i w obrazie (Fryling)

11. Stan szkolnictwa przed i po Konarskim (Dynia)
12. Satyry Krasickiego a Naruszewicza (Loewenherz)
13. Wskazania Staszica w „Przestrodze dla Polski“ (Stoeckel)
14. Na przełomie klasycyzmu i romantyzmu (Fryling)

Koło historyczne.

Koło istnieje drugi rok pod opieką i kierownictwem prof. Wł. Bojarskiego. Referaty były następujące:

1. Silnicki Tadeusz: Kościuszko (n. p. Korzona)
2. Kadyi Tadeusz: Sejm stanowy w Galicyi (n. p. Łozińskiego)
3. Ujejski Maryan: Powstanie w r. 1830/31 (n. p. Sokolowskiego)
4. Silnicki Tadeusz: Juliusz II. Rzym i Odrodzenie (n. p. Klaczki)
5. Czeżowski Tadeusz: Ateny wołyńskie (n. p. Rollego)
6. Fiszer Adam: Rembrandt (n. p. Mathera)
7. Silnicki Tadeusz: Powstanie w r. 1863 (n. p. Lewickiego i Grabieńskiego)
8. Gąsiorowski Janusz: Uniwersytet Jagielloński (n. p. Morawskiego)
9. Sochaniewicz Stefan: Historia Lwowa (n. p. Pappęgo)
10. Bunikiewicz Gedymin: Unia polsko-litewska
11. Silnicki Tadeusz: Velasquez (n. p. Muthera)
12. Starosolski Stanisław: Dymitr Samozwaniec (n. p. Hirszberga)
13. Fiszer Adam: Dante (n. p. Porębowicza i Klaczki)
14. Mielnicki Jan: Reformacya w Polsce
15. Brüstiger Józef: Sztuka grecka (n. p. Kremera)
16. Czeżowski Tadeusz: Kazania sejmowe Skargi (n. p. Chrzanowskiego i Tarnowskiego)
17. Kadyi Tadeusz: Dzieje W. Ks. Poznańskiego (n. p. Rakowskiego)
18. Gąsiorowski Janusz: Jerzy Ossoliński (n. p. Kubali)
19. Silnicki Tadeusz: Reformy społeczne i polityczne konstytucyi 3-ciego Maja (n. p. Balcera).

Nadto dostarczyło Koło historyczne dwóch odczytów na uroczyste obchody powstania listopadowego i konstytucyi 3. Maja.

VIII.

W Y K A Z K S I A Ź E K,

których w r. szk. używać się będzie.

Religia. W klasie I. Katechizm rel. kat. ks. Słószarza; w klasie II. jak w kl. I.; w klasie III. Historia biblijna ks. Dąbrowskiego, część druga; w klasie IV. Liturgika ks. Dra

Jougana; w klasie V. Ogólna katolicka dogmatyka ks. Dra Macieja Sieniatyckiego: w kl. VI. Dogmatyka szczegółowa przez ks. Dra Jougana: w kl. VII. Etyka katol. ks. Szczeklika: w kl. VIII. Historia kościelna przez ks. Jougana.

Dla uczniów wyznania mojżeszowego. W kl. I. i II. Nauka religii na podstawie historii Dra Sondheimera w tłumaczeniu Planera, część I., zeszyt 1. i 2.: w kl. III. i IV. Nauka o wierze i powinnościach Dra Herzheimera w tłumaczeniu Planera: w kl. V. i VI. Nauka religii na podstawie historii Dra Sondheimera w tłumaczeniu Planera, część druga. We wszystkich klasach wyższych Chrestomatya Dra Jecheskiela Caro, w niższych zaś wyjątki modlitw.

Język łaciński. A. Wkl. I. i II. Zwięzła gramatyka języka łacińskiego Samolewicza. Od III. począwszy, Gramatyka Samolewicza opr. przez Sołtysika, wyd. 5, 7.

B. Ćwiczenia w kl. I. i II. Steinera i Scheindlera, w kl. III. Próchnickiego wyd. 2—4; w kl. IV. Próchnickiego wyd. 1—3.

C. Autorowie: w kl. III. Kornelius Nepos wyd. Kłaka: w kl. IV. Caesaris Commentarii de bello Gallico, wyd. Terlikowskiego i Ovidius wyd. Skupniewicza; Livius, wyd. Zingerle-Majchrowicza i Ovidius, wyd. Skupniewicza; w kl. VI. Sallustius Catilina wyd. Klimscha Sołtysika, Cicero in Catil. orat. I. wyd. Kornitzera Sołtysika i Vergilius, wyd. Eichlera-Rzepińskiego; w kl. VII. Cic. In Verrem IV., wyd. Jędrzejowskiego; Pro Archia, wyd. Müllera; Cato maior, wyd. Sołtysika. Vergilius wyd. Eichlera Rzepińskiego; w kl. VIII. Horatius wyd. Dolnickiego Librewskiego; Tacitus wyd. Weidnera Staromiejskiego; słownik łacińsko-polski Węclewskiego lub Koncewicza.

Język grecki. A. Gramatyka oprac. przez E. Fiderera.

B. Ćwiczenia: w kl. III. i IV. wyd. Taborskiego i Win-kowskiego.

C. Autorowie: w kl. V. Xenofont, wyd. Fiderera: Homera Iliada wyd. Scheindlera i Sołtysika cz. I.; w kl. VI. Xenofont, wyd. Fiderera: Herodot, wyd. Scheindlera-Terlikowskiego: Homera Iliada, cz. I. i II. wyd. Scheindlera i Sołtysika: w kl. VII. Demostenesa Mowy wyd. Wotke-Schmidta: Homera Odysseja, wyd. Christa Jezienickiego; w kl. VIII. Sofoklesa Antygona wyd. Majchrowicza: Platona Apologia i Kriton, wyd. Christa Lewickiego: Homera Odysseja, wyd. Christa Jezienickiego: Słownik Węclewskiego.

Język polski. A. Gramatyka w kl. I. i II. Konarskiego, w kl. III. do IV. Małeckiego wyd. 9—10.

B. Wypisy w kl. I. Próchnickiego i Wójcika, wyd. 3. i 4., w kl. II. wyd. 1. i 2., w kl. III. i IV. Czubka i Zawilińskiego wyd. 2., w kl. V. Próchnickiego: Wzory poezyi i prozy: w kl. VI. i VII. Wypisy St. hr. Tarnowskiego i Wójcika część I.:

prócz tego w kl. VII. Tarnowskiego i Próchnickiego cz. II.; w kl. VIII. jak w kl. VII.

Język niemiecki. A. Ćwiczenia: w kl. I—IV. wyd. Germana i Petelena.

B. Gramatyka: w kl. III. i IV. Jahnera.

C. Wypisy: w kl. V., VI. i VII. J. Ippoldta i A. Stylona, VIII. Petelena i Wenera. VI. Lessing Minna von Barnhelm wyd. Graesera: VII. Hermann und Dorothea, Wilhelm Tell, Die Jungfrau von Orleans, Die Räuber, Emilia Galotti. VIII. Goethes Gedichte, Schillers Gedichte, Wallenstein (lekt. szk.) wyd. Graesera: Das goldene Vließ, Sappho, Maria Stuart, wyd. Graesera, Egmont, wyd. Tow. naucz. szkół wyższych (lekt. dom.)

Geografia. W kl. I. Romer Geografia: w kl. II. i III. Baranowskiego i Dziedzickiego, wyd. 6—9.: w kl. IV. Benoni Majerski, Geografia austro-węg. monarchii. wyd. 2. i 4.

Historja. W kl. II—IV. Opowiadania z dziejów powszechnych w opracowaniu Semkowicza; w kl. V—VIII. W. Zakrzewskiego Historia powszechna I., II. i III.: w kl. VIII. Historia i statystyka monarchii austr. węg. Głębińskiego i Finkla. Atlas Kieperta lub Kozena.

Do historyi kraju rodzinnego. W kl. III. i IV. Dzieje ojczyste Rawera: w kl. VII. i VIII. Lewickiego: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich, wyd. 2—3.

Matematyka. W kl. I. i II. Ign. Kranz, Arytmetyka i Algebra. Cz. I.: w kl. III. i IV. Ign. Kranz Arytmetyka i Algebra. Cz. II.: w kl. V., VI., VII. i VIII. Dziwiński Zasady Algebry wyd. 2.: Geometrya: w kl. I—II. Ignacy Kranz Geometrya poglądowa. Cz. I. w kl. III. i IV. Moćnik Maryniak Geometrya poglądowa Cz. II.: w kl. V—VIII. Moćnik Maryniak Geometrya: Logarytmy dla kl. VI—VIII. Kranza.

Historja naturalna. W kl. I. Nussbaum Wiśniowski Podręcznik zoologii, w pierwszym półroczu kl. II. Nussbaum Wiśniowski Podręcznik zoologii: w drugim półr. kl. I. i II. Botanika Rostańskiego: w kl. III. Mineralogia Wiśniowskiego; w kl. V. Mineralogia i geologia Wiśniowskiego: Botanika Rostańskiego: w kl. VI. Zoologia Petelena.

Fizyka. W kl. III. Fizyka dla niższych klas Kaweckiego i Tomaszewskiego, w kl. IV. Nauka fizyki Soleckiego: w kl. VII. i VIII. Fizyka Kaweckiego i Tomaszewskiego, wyd. 3. Zarys chemii Tomaszewskiego.

Propedeutyka filozofii. W kl. VII. Nuckowski Początki logiki; w kl. VIII. Psychologia Lindnera w opracowaniu Kulczyńskiego.

IX. STATYSTYKA

	I.	IIa	IIb	III.	IV.
1 Liczba uczniów					
Z końcem roku 1905/6 było:	83	58	—	59	77
Z początkiem roku 1906/7 przyjęto:	67	49	46	56	56
W ciągu roku szkoln. przybyło:	1	1	3	2	2
Wogóle zatem przyjęto:	68 ⁹	50 ³	49 ²	58 ³	58 ¹
Między tymi było:					
a) przybyłych z obcych zakładów:					
z klasy niższej:	66	9	7	7	4
powtarzających klasę	2	4	2	3	3
b) ponownie przyjętych:					
z klasy niższej:	—	34	40	44	46
powtarzających klasę:	—	3	—	4	5
W ciągu roku wystąpiło:	4	9	5	9	15
Liczba uczniów na końcu r. szk. 1907	64	41	44	49	43
2. Według miejsca urodzenia:					
Urodzonych we Lwowie:	37	14	25	28	16
" w powiecie lwowskim	2	3	1	2	2
" w innych powiatach Galicyi	20	22	15	19	24
" w W. Ks. Krakowskiem	3	1	—	—	1
" w Królestwie Polskiem	—	1	—	—	—
" w Austrii dolnej	—	—	2	—	—
" w Rosyi	—	—	—	—	—
" na Morawach	—	—	—	—	—
" w Styryi	—	—	—	—	—
" w Bośni	1	—	—	—	—
" na Śląsku pruskim	—	—	—	—	—
" na Węgrzech	—	—	1	—	—
" w Czechach	1	—	—	—	—
" na Bukowinie	—	—	—	—	—
	64	41	44	49	43
3. Uznało za swój język ojczysty:					
polski:	62	40	44	45	42
ruski:	2	1	—	4	1
	64	41	44	49	43

ZAKŁADU.

Va	Vb	Vla	Vlb	VIIa	VIIb	VIIIa	VIIIb	Razem
47	50	56	57	38	37	24	30	617
48	46	47	48	48	52	37	35	635
—	3	3	4	2	—	—	—	21
48 ³	49 ³	50 ³	52 ³	50 ³	52 ¹	37 ²	35 ¹	656 ³⁹
9	10	3	4	2	—	1	—	122
—	4	3	1	1	—	—	—	23
36	31	43	43	43	52	36	35	483
3	4	1	4	4	—	—	—	28
7	13	5	9	9	2	2	2	91
41	36	45	43	41	50	35	33	565
13	21	30	13	17	11	19	8	252
1	—	1	4	1	4	—	1	22
25	13	12	23	20	35	14	19	261
—	—	1	3	2	—	1	1	13
—	—	—	—	1	—	—	2	4
—	—	—	—	—	—	1	—	3
1	—	1	—	—	—	—	—	2
1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	1	1
41	36	45	43	41	50	35	33	565
33	36	39	43	35	50	31	33	533
8	—	6	—	6	—	4	—	32
41	36	45	43	41	50	35	33	565

	I.	II a	II b	III.	IV.
4. Według wyznania religijnego:					
wyzn. katol. obrz. łacińskiego:	44	29	26	36	33
„ „ „ greckiego:	4	4	—	8	3
„ „ „ ormiańsk.:	1	—	—	—	—
„ „ „ gr. orient.:	—	—	—	—	—
„ ewangelickiego:	—	—	2	—	—
„ menonickiego:	—	—	—	—	—
„ mojżeszowego:	15	8	16	5	7
	64	41	44	49	43
5. Według miejsca pobytu rodziców:					
miejskowych:	52	25	35	39	13
zamięscowych:	12	16	9	10	30
	64	41	44	49	43
6. Wiek uczniów:					
Miało lat 11	45	—	—	—	—
„ „ 12	11	6	20	—	—
„ „ 13	7	17	10	35	—
„ „ 14	1	8	8	9	19
„ „ 15	—	8	3	4	7
„ „ 16	—	1	2	1	11
„ „ 17	—	1	—	—	4
„ „ 18	—	—	1	—	2
„ „ 19	—	—	—	—	—
„ „ 20	—	—	—	—	—
„ „ 21	—	—	—	—	—
„ „ 22	—	—	—	—	—
„ „ 23	—	—	—	—	—
„ „ 24	—	—	—	—	—
	64	41	44	49	43
7. Na przedmioty nadobowiązkowe uczęszczało:					
na naukę a) języka ruskiego	—	—	—	9	8
b) francuskiego	—	—	—	10	2
c) angielskiego	—	—	—	3	1
d) hist. kraj. rodz.	—	—	—	49	43
e) śpiewu	7	3	3	5	1
f) rysunków	17	7	4	4	4
g) kaligrafii	31	18	21	—	—
h) stenografii	—	—	—	2	1
i) gimnastyki	17	6	13	11	8

Va	Vb	Vla	Vlb	VIIa	VIIb	VIIIa	VIIIb	Razem
25	21	26	33	23	42	18	26	382
8	—	8	—	7	—	4	—	46
—	—	1	—	—	—	—	—	2
—	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	14	9	10	11	8	13	7	131
41	36	45	43	41	50	35	33	565
24	30	30	22	24	19	24	26	357
17	6	15	21	17	31	11	7	208
41	36	45	43	41	50	35	33	565
—	—	—	—	—	—	—	—	45
—	—	—	—	—	—	—	—	37
—	—	—	—	—	—	—	—	69
—	—	—	—	—	—	—	—	45
14	14	—	—	—	—	—	—	50
9	14	7	8	—	—	—	—	53
11	5	16	13	15	11	—	—	76
2	2	10	7	13	13	10	7	67
2	—	6	9	6	5	11	15	54
1	1	2	4	2	14	5	5	34
2	—	3	2	2	4	3	2	18
—	—	1	—	1	3	5	1	11
—	—	—	—	2	—	1	2	5
—	—	—	—	—	—	—	1	1
41	36	45	43	41	50	35	33	565
9	—	5	—	6	—	3	—	35
3	2	5	4	3	3	1	2	35
1	1	2	3	2	5	—	1	19
—	—	45	43	41	50	35	33	339
2	1	5	3	2	3	1	1	38
3	1	2	—	2	1	—	—	45
—	—	—	—	—	—	—	—	70
6	1	2	1	—	3	—	—	16
12	6	2	3	13	5	—	—	96

	I.	IIa	IIb	III.	IV.
8. Opłaty szkolne:					
Opłatę szkolną złożyło:*)					
w I. półroczu	34	14	16	12	19
w II. półroczu	23	14	23	13	23
Uwolnionych od opłaty było:					
w I. półroczu	33	34	30	44	34
w II. półroczu	39	28	21	38	23
Opłata szkolna wynosiła koron:					
w I. półroczu	680	280	320	240	380
w II. półroczu	460	280	460	260	460
Razem	1140	560	780	500	840
Taksy wstępne wynosiły koron	285.6	54.6	37.8	42	29.4
Datek na zbiory naukowe koron	154	110	102	122	118
Datki na gry i zabawy koron	68	45	46	50	48
<i>A) Dodatek do klasyfikacji za II. półr. r. szk. 1906.</i>					
Pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach	9	5	—	6	8
Z tych zdało egzamin poprawczy	9	5	—	6	8
" nie zdało "	—	—	—	—	—
Ostatecznie zatem otrzymało:					
stopień pierwszy z odznaczeniem	13	11	—	9	12
" pierwszy	60	42	—	41	53
" drugi	7	4	—	4	7
" trzeci	4	1	—	5	5
Razem	84	58	—	59	77
<i>B) Klasyfikacja za II. półrocze r. szk. 1907.</i>					
Otrzymało stopień pierwszy z odznaczc.	12	13	9	9	4
" " pierwszy	38	20	30	36	22
" " drugi	8	3	3	—	8
" " trzeci	3	4	1	1	3
Przeznaczono do egzaminu poprawcz.	3	1	1	3	6
Nie klasyfikowano	—	—	—	—	—
Razem	64	41	44	49	43

*) Prywatyci złożyli za II. półrocze 1905/6 1280 K, za I. półr. 1906/7 1120 K.

Taksy za duplikaty wynosiły 96 K.

Va	Vb	Vla	Vlb	Vlla	Vllb	Vllla	Vlllb	Razem
9	22	16	16	26	8	10	8	210
19	18	20	15	21	15	7	7	218
38	24	31	32	22	46	27	27	422
26	20	25	28	21	36	28	24	357
180	440	320	320	220	160	200	160	3900
380	360	400	300	420	300	140	140	4360
560	800	720	620	640	460	340	300	8260
37·8	58·8	25·2	21	12·6	—	4·2	4·2	613·2
102	104	106	110	106	106	78	72	1390
46	42	46	46	43	52	35	38	600
5	5	7	7	4	6	—	2	64
5	5	7	6	4	6	—	2	63
—	—	—	1	—	—	—	—	1
3	5	4	16	6	8	1	6	94
41	39	40	38	30	27	23	24	458
3	4	8	3	1	1	—	—	42
—	2	4	—	1	1	—	—	23
47	50	56	57	38	37	24	30	617
3	5	2	5	6	5	7	8	88
31	22	30	27	21	30	28	23	358
3	3	5	3	4	4	—	1	45
—	1	1	1	2	2	—	—	19
4	5	7	6	8	9	—	1	54
—	—	—	1	—	—	—	—	1
41	36	45	43	41	50	35	33	565

KLASYFIKACYA UCZNIÓW.

Klasa I.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Aschkenase Stefan	Kucharski Michał
Beck Henryk	Lachmund Adam
Diakowski Stefan	Mayer Józef
Hierowski Stefan	Podgórski Franciszek
Hubl Teofil	Siedlecki Tytus
Kroch Henryk	Staryszak Kazimierz

Stopień pierwszy:

Adam Tadeusz	Jankowski Tadeusz
Aulich Gottfried	Jarosiewicz Adam
Battaglia Andrzej	Jazienicki Józef
Bauer Izydor	Loria Roman
Białowias Michał	Lukas Adam
Budzanowski Kazimierz	Łysakowski Józef
Chaberski Tadeusz	Muzyka Władysław
Czechowicz Kazimierz	Reinhold Klemens
Dadlez Józef	Roszek Emanuel
Dembitzer Józef	Rubel Ludwik
Dżułyński Stefan	Sawczyński Henryk
Eile Henryk	Schleyen Henryk
Friedman Bronisław	Schornstein Ludwik
Gizelt Józef	Sochaniewicz Władysław
Gürtler Seweryn	Sterzyński Tadeusz
Henoch Kazimierz	Szydłowski Mirosław
Holuka Stefan	Wisłocki Jan
Horoch Ludwik	Wowków Eugeniusz
Ihnatowicz Tadeusz	Zipper Edmund

Stopień drugi otrzymało uczniów 8, stopień trzeci 3. Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 3.

Klasa II. A.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Ciołek Tadeusz	Karczewski Józef
Czajkowski Władysław	Łoziński Jan
Dadlez Michał	Rapaport Abraham
Geschwind Leon	Spiegel Wilhelm
Godlewski Kazimierz	Szulc Stanisław
Jabłoński Michał	Trapszo Tadeusz.
Jastrzębski Tadeusz	

Stopień pierwszy:

Andrzejowski Tadeusz	Klug Mieczysław
Bilyk Józef	Kowal Michał
Czemeser Zenon	Ostrowski Stanisław
Czułowski Mieczysław	Ossoliński Kazimierz
Diwina Tadeusz	Parnes Jakób
Druzeński Tadeusz	Peters Józef
Dziurzyński Zygmunt	Południewski Aleksander
Fischbach Tadeusz	Schmidt Edward
Fleischman Jan	Stawarski Kazimierz
Gliński Waclaw	Szczepański Franciszek.

Stopień drugi otrzymało uczniów 3, stopień trzeci otrzymało uczniów 4. Do egzaminu poprawczego po wakacjach przeznaczono 1.

Klasa II. B.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Anklewicz Paweł	Niemiec Jan
Disthe Zacharyasz	Reinhold Karol
Dylski Mieczysław	Ripa Karol
Gołąb Adam	Wolisch Ludwik
Kadyi Władysław	

Stopień pierwszy:

Apfel Stanisław	Gerczak Wawrzyniec
Bačić Józef	Gottlieb Ignacy
Bartel-Alfred	Hausmann Izydor
Benedikt Ernest	Hesky Józef
Borzęcki Stanisław	Horodyski Ludwik
Bulgiewicz Władysław	Horowitz Ludwik
Depa Leonard	Kimmelmann Bronisław
Gąsiorowski Franciszek	Kollender Leopold

Krogulski Zdzisław	Pawluk Stanisław
Langner Adam	Saphir Norbert
Löwenheck Bernard	Seiden Izydor
Lapajówker Manfred	Sienkiewicz Michał
Lehrmann Mojżesz	Slósarz Marcin
Nacher Wilhelm	Urbański Henryk
Pastuszyński Antoni	Winnicki Michał

Do poprawczego egzaminu przeznaczono 1. Stopień drugi otrzymało 3, stopień trzeci: 1.

Klasa III.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Ajdukiewicz Adam	Orski Jerzy
Dobija Mieczysław	Spät Emil
Kucharski Paweł	Ubogi Mikołaj
Kwiatkowski Tadeusz	Wolisch Robert
Nawrocki Feliks	

Stopień pierwszy:

Barczewski Władysław	Napadjewicz Jerzy.
Decowski Bronisław	Olexij Mikołaj
Dżułyński Witołd	Pichl Leon
Fedorowicz Zbigniew	Pieniążek Stanisław
Frank Józef	Płoński Tadeusz
Gdula Zygmunt	Przygodzki Włodzimierz
Goldschmidt Zygmunt	Sawczak Michał
Hankiewicz Bruno	Sawczyński Zygmunt
Hierowski Roman	Schorr Otto
Jamiński Adam	Sędzimir Bronisław
Jankowski Włodzimierz	Skawiński Ludwik
Kaczor Mikołaj	Skólimowski Tadeusz
Kociołek Piotr	Stachiewicz Jerzy
Kruczkiewicz Władysław	Stawarski Adam
Kutrzeba Tadeusz	Szyszkowski Jan
Laskownicki Zbigniew	Szyszyłowicz Mieczysław
Leńko Kazimierz	Tychowski Wiktor
Maultz Józef	Wolftram Jakób

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 3. Stopień trzeci otrzymał 1 uczeń.

Klasa IV.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Geppert Gustaw	Wyszyński Michał
Ingarden Roman	Zuber Stanisław

Stopień pierwszy :

Beauvale Leon	Ksander Rudolf
Chmieliński Jan	Löwenheck Izidor
Dadlez Julian	Manasterski Tadeusz
Damm Juliusz	Matauszek Stanisław
Dziura Józef	Moroń Józef
Dżugaj Jan	Opacki Rudolf
Gottlieb Bernard	Pikor Bolesław
Hatt Paweł	Smokowski Maryan
Janiewski Grzegórz	Trojan Stefan
Jolles Henryk	Weber Witold
Korzelski Karol	Wieczerzyk Otton

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 6 uczniów. Stopień drugi otrzymało 8 uczniów. Stopień trzeci otrzymało 3 uczniów.

Klasa V. A.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Kafel Jan	Sowiński Józef
Oleksa Jan	

Stopień pierwszy :

Biłous Jan	Motyka Jan
Decowski Tadeusz	Mrozowski Józef
Depa Franciszek	Niemiec Franciszek
Dorożyński Franciszek	Podboraczyński Stefan
Frühling Jan Bolesław	Przygodzki Józef
Garfein Adam	Schwarzwald Edwin
Gulewicz Wincenty	Słedziński Kazimierz
Huzar Emilian	Sokołowski Stanisław
Kłymko Wasyl	Sokołowski Władysław
Koffler Izaak	Stroiński Leonard
Kopacz Stanisław	Tęczarowski Adam
Krupcała Antoni	Tempel Arnold
Laskownicki Stanisław	Torbè Jakób
Mikuliński Stanisław	Wowk Jan
Mitscha Adam	Zabłocki Jan
	Zimmuels Benedykt

Do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 4. Stopień drugi otrzymało 3 uczniów.

Klasa V. B.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Barczewski Kazimierz	Nathanson Herbert
Goetz Emil	Sochaniewicz Kazimierz
Musielewicz Józef	

Stopień pierwszy :

Ballaaban Karol	Kosiński Mieczysław
Becker Juliusz	Limbach Franciszek
Domaszewicz Czesław	Łoś Jerzy
Dzbański Tomasz	Melzer Nussen
Einhorn Maksymilian	Poprawski Władysław
Enser Fiszel	Sawczyński Adam
Fiderer Adam	Scheps Maurycy
Grossmann Arnold	Schwarz Izidor
Grünfeld Leon	Tyczka Witold
Heller Leon	Wolisch Karol
Hescheles Maurycy	Zauderer Stanisław

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 5 uczniów. Stopień drugi otrzymało 3 uczniów, stopień trzeci otrzymał 1 uczeń.

Klasa VI. A.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Kruczkiewicz Adam	Peżański Włodzimierz
-------------------	----------------------

Stopień pierwszy :

Androchowicz Roman	Mroziuk Bronisław
Blumenfeld Oskar	Napadiewicz Roman
Dynia Stanisław	Nowakowski Maryan
Dżułyński Orest	Oleński Stefan
Fryling Jan	Oleński Tadeusz
Hierowski Stanisław	Pańczyszyn Ignacy
Hupert Stefan	Pokiński Adam
Ilnicki Michał	Riemer Leon
Jägermann Antoni	Schirmer Kazimierz
Kopaczyński Włodzimierz	Speidel Józef
Kwiatkowski Ferdynand	Stöckel Ignacy
Leszczyński Roman	Szlagowski Bernard
Ligeza Roman	Thimann Juliusz
Löwenherz Juliusz	Wewiórski Kazimierz
Mikuliński Kazimierz	Zawistowski Bolesław.

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7 uczniów. Stopień drugi otrzymało 5 uczniów, stopień trzeci 1 uczeń.

Klasa VI. B.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Gruder Ludwik	Sochaniewicz Stefan
Horak Alojzy	Spaltenstein Wincenty.
Labiner Wilhelm	

Stopień pierwszy :

Barowicz Michał	Kuchar Tadeusz
Cichocki Stanisław	Łupicki Stanisław
Drelichowski Józef	Marynowski Jan
Dworak Jan	Matkowski Stanisław
Erb Adolf	Ościak Leon
Greger Kazimierz	Pichel Mieczysław
Grezl Ludwik	Robel Zygmunt
Guwer Piotr	Simoni Jan
Jaworski Stanisław	Sołtys Bolesław
Kahane Alfred	Sozański Franciszek
Kalisman Joachim	Stronczak Adam
Korzeniowski Feliks	Stütz Wilhelm
Kosiński Zbigniew	Zawistowski Tadeusz.
Kozieł Tadeusz	

Stopień drugi otrzymało uczniów 3, stopień trzeci 1, do egzaminu poprawczego przeznaczono uczniów 6.

Klasa VII. A.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Ajdukiewicz Kazimierz	Nussbaum Henryk
Atlas Józef	Steifer Maryan
Mesch Karol	Stepków Józef.

Stopień pierwszy :

Bławacki Bazyli	Polak Adolf
Brzeski Stefan	Robakowski Adam
Chromowski Antoni	Robakowski Aleksander
Elster Edward	Rzadki Aleksander
Fiehl Maksymilian	Rzepecki Roman
Garfein Ernest	Schaff Henryk
Kleban Maryan	Sinkowski Aleksander
Kreiner Edward	Suchcitz Władysław
Löwenheck Ignacy	Szediwy Adam
Mossoń Michał	Walewski Stanisław.
Pióryk Elias	

8 uczniów przeznaczono do egzaminu poprawczego po wakacjach; 4 otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci.

Klasa VII. B.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Auerbach Edward	Silnicki Tadeusz
Dobrowolski Tomasz	Stoff Bertold.
Kopacz Adam	

Stopień pierwszy :

Baboń Jan	Machalski Maksymilian
Choynowski Feliks	Maciak Franciszek
Faliński Bronisław	Marek Adam
Ferens Jan	Mayer Bernard
Gabryel Jan	Mazur Wawrzyniec
Hamerski Stanisław	Niżnikiewicz Dymitr
Jakubiczka Juliusz	Pałuch Józef
Karczewski Jan	Polanski Aleksander
Kardasz Izidor	Pytel Andrzej
Kiper Wiktor	Ross Mikołaj
Kolarzowski Kazimierz	Sieńkowski Wiktor
Koss Władysław	Sokaler Adolf
Kozłowski Józef	Szkodziński Franciszek
Krzyżanowski Franciszek	Widajewicz Józef
Kurtz Adam	Wielgosiewicz Stanisław.

Stopień drugi otrzymało uczniów 4, stopień trzeci 2, do egzaminu poprawczego po wakacjach przeznaczono 9.

Klasa VIII. A.**Stopień pierwszy z odznaczeniem :**

Brüstiger Józef	Mielnicki Jan
Czeżowski Tadeusz	Stoff Zygmunt
Fischer Adam	Wierzbicki Stefan.
Gąsiorowski Janusz	

Stopień pierwszy :

Andruszewski Józef	Kochański Leon
Bunikiewicz Tadeusz	Kreiter Kazimierz
Dorfman Mojżesz	Nick Antoni
Eile Zygmunt	Nowak Jan
Flisowski Józef	Powroźnik Karol
Fruchtman Adam	Prochnik Juliusz
Geschwind Emanuel	Romański Mieczysław
Głaczyński Roman	Schiffer Filip
Graf Henryk	Schor Baruch
Hescheles Henryk	Seidler Ludwik
Jaremko Jan	Stachura Władysław
Kadyi Tadeusz	Starosolski Stanisław
Kassala Henryk	Tańczakowski Jerzy
Kisielnicki Zygmunt	Zygmunt Kazimierz.

Klasa VIII. B.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Dalbor Tadeusz	Rapaport Artur
Duszeńko Michał	Ujejski Maryan
Kogut Józef	Wiszniewski Tadeusz
Korzelski Mikołaj	Zimels Maksymilian.

Stopień pierwszy:

Blicharski Tadeusz	Margulies Emannel
Ciecharzewski Kazimierz	Pielech Henryk
Dzieduszycki Michał	Reis Jozue
Fabry Władysław	Ruczajewicz Władysław
Getreu Henech	Sawicki Józef
Kaczorowski Zygmunt	Schrenzel Zygmunt
Kaczkowski Emanuel	Siekierski Józef
Kińczyk Stanisław	Stankiewicz Faustyn
Kiełbusiewicz Bronisław	Stapp Emanuel
Komusiński Włodzimierz	Szajner Stanisław
Lachowicz Franciszek	Zaleski Karol.
Manasterski Stanisław	

Stopień drugi otrzymał 1 uczeń: przeznaczono do egzaminu poprawczego 1 ucznia.

Egzamin dojrzałości złożyli:

VIII. A.

Andruszewski Józef	Kassala Henryk
Brüstiger Józef (z odzn.)	Kochański Leon (z odzn.)
Btunikiewicz Gedymin	Kreiter Kazimierz
Czeżowski Tadeusz (z odzn.)	Mielnicki Jan (z odzn.)
Dorfmann Mojżesz	Nick Antoni
Eile Zygmunt	Nowak Jan
Fischer Adam (z odzn.)	Prochnik Juliusz
Fruchtman Adam	Romański Mieczysław
Gąsiorowski Janusz (z odzn.)	Stachura Władysław
Geschwind Emanuel	Starosolski Stanisław
Głaczyński Roman	Stoff Zygmunt
Graf Oswald	Tańczakowski Jerzy
Hescheles Henryk	Wierzbicki Stefan (z odzn.)
Kadyi Tadeusz	Zygmunt Kazimierz
Potocki Jerzy pryw. (z odzn.)	

VIII. B.

Blicharski Tadeusz	Manasterski Stanisław
Ciecharzewski Kazimierz	Margulies Emanuel
Dalbor Tadeusz (z odzn.)	Pielech Henryk
Duszeńko Michał (z odzn.)	Rapaport Artur (z odzn.)
Dzieduszycki Michał	Reis Jozue
Fabry Władysław	Ruczajewicz Władysław
Hitnik Zygmunt	Sawicki Józef
Kaczkowski Emanuel	Siekierski Józef
Kaczorowski Zygmunt	Stankiewicz Faustyn
Kielbusiewicz Bronisław	Stapp Emanuel
Kińczyk Stanisław	Szajner Stanisław (z odzn.)
Kogut Józef	Ujejski Maryan (z odzn.)
Korzelski Mikołaj (z odzn.)	Wiszniewski Tadeusz (z odzn.)
Lachowicz Franciszek	Zaleski Karol (z odzn.)
Zimels Maksymilian (z odzn.)	

OGŁOSZENIE.

Rok szkolny 1907—1908 rozpocznie się dnia 4. września 1907 roku.

Wpisy uczniów do gimnazyum na rok szkolny 1907/1908 odbywać się będą w trzech ostatnich dniach sierpnia.

Uczniowie zgłaszać się mają osobiście w towarzystwie rodziców lub opiekunów, przyczem mają przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza i wypełnić w dwóch egzemplarzach kartę wpisową.

Uczniowie nowo do zakładu wstępujący przedłożyć mają:

a) metrykę urodzenia, bez której żaden uczeń do zakładu przyjęty nie będzie:

b) świadectwo szkolne tego zakładu, gdzie przedtem pobierali naukę, z potwierdzeniem dyrekcji, że mogą przejść bez przeszkody do innego zakładu. Przy wpisie zapłacić mają takse wstępną w kwocie 4 kor. 20 h.:

c) poświadczenie lekarskie, że uczeń szczepioną miał ospę po raz drugi.

Nadto każdy uczeń ma przy wpisie złożyć 2 kor., jako datek na zbiory naukowe zakładu.

Oplatę szkolną, która na jedno półrocze wynosi czterdzieści koron, złożyć mają uczniowie kl. II.—VII. najdalej w ciągu pierwszych sześciu tygodni półrocza.

Egzamina wstępne do klas II.—VII. będą się odbywały w dniach od 1. do 12. września.

Egzamina poprawcze odbędą się w dniach 30. i 31. sierpnia.

